

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İşletme Anabilim Dalı Programı

**TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANI VE TARIM
BANKACILIĞININ BANKACILIKTAKİ VE
EKONOMİDEKİ YERİ, ETKİLERİ VE ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Gülsüm Gizem KÜÇÜK**

Tez Danışmanı: **Dr. Öğretim Üyesi Cüneyt DİRİCAN**

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında desteğinden ve tecrübelerinden yararlandığım, çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillenmesi konusunda yol gösteren, mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağım kıymetli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Cüneyt DİRİCAN' a teşekkürlerimi sunarım.

Yine çalışmamda desteklerini ve değerli görüşlerini paylaşan katılımcılara sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan aileme ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

[Tarih ve İmza]

Gülsüm Gizem KÜÇÜK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii

1. BÖLÜM GİRİŞ

1. 1. Amaç ve Hedefler	1
1. 2. Çalışma Yöntemi ve Planı	2

2. BÖLÜM TARIM İLE İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR

2. 1. Tarımın Tarihi	3
2. 1. 1. Dünyada Gelişimi	5
2. 1. 2. Türkiye’de Gelişimi	9
2. 1. 2. 1. Osmanlı Dönemi	10
2. 1. 2. 2. Cumhuriyet Dönemi	12
2. 1. 2. 2. 1. I. Plan Dönemi (1963-1967)	12
2. 1. 2. 2. 2. II. Plan Dönemi (1968-1972)	13
2. 1. 2. 2. 3. III. Plan Dönemi (1973-1978)	13
2. 1. 2. 2. 4. IV. Plan Dönemi (1979-1983)	14
2. 1. 2. 2. 5. V. Plan Dönemi (1985-1989)	15
2. 1. 2. 2. 6. VI. Plan Dönemi (1990-1994)	16
2. 1. 2. 2. 7. VII. Plan Dönemi ve Günümüz	18
2. 1. 2. 2. 8. Tarımda Gelişmenin Yönü	19
2. 2. Tarımın Geleceği	21
2. 2. 1. Organik Tarım	21
2. 2. 2. Örtü Altı Tarım	23
2. 2. 3. Dünya Gıda Örgütü	24
2. 3. Hayvancılık ve Balıkçılık	29
2. 3. 1. Genel Kavramlar	29
2. 3. 2. Hayvancılık ve Balıkçılığın Türkiye’deki Yeri ve Önemi	34

3. BÖLÜM	
TARIMIN EKONOMİK KALKINMADAKİ YERİ ÖNEMİ VE ROLÜ	
3. 1. Tarımsal Faaliyet	36
3. 2. Tarım İşletmeciliği Kavramı ve Kapsamı	37

3. 3. Tarım İşletmelerinin Özellikleri ve Sınıflandırılması	38
3. 4. Tarım İşletmelerinin Sorunları	40
3. 4. 1. Devlet Kooperatif İlişkileri	41
3. 4. 2. Yasal Sorunlar	42
3. 4. 3. Finansman Sorunu	42
3. 4. 4. Kooperatifler Arası İşbirliği	43
3. 4. 5. Eğitim-Araştırma	44
3. 5. Türkiye’de Tarımda Üretim Riski	45
3. 6. Türkiye’de Tarıma ve Hayvancılığa Yönelik Finansal Teşvikler	47
3. 6. 1. 2016 Hayvancılık Hibe Kredi ve Destekleri.....	47
3. 6. 2. Tarım ile Uğraşan Girişimcilere Hibe Kredisi.....	48
3. 6. 3. AB’nin Türk Tarımına Etkileri	48
3. 7. Çiftçiye Yönelik Oluşturulan Mobil Uygulamalar	49
3. 8. Tarım Sigortaları ve TARSİM.....	51
3. 8. 1. Türkiye’de Tarım Sigortaları Uygulamaları (TARSİM Öncesi) ..	52
3. 8. 2. Tarım Sigortaları Havuzu ve TARSİM	53
3. 8. 3. TARSİM Tarafından Sunulan Sigorta Türleri.....	55
3. 8. 4. Kilimo Salama	56

4. BÖLÜM

TARIMIN FİNANSMANI VE TARIM BANKACILIĞININ ÖNEMİ

4. 1. Tarımsal Finansman ve Özellikleri.....	58
4. 2. Tarım ve Hayvancılık İşletmelerinde Finansman İhtiyacının Nedenleri	59
4. 2. 1. Doğal Afetler, Çeşitli Hastalıklar ve Zararlılar	59
4. 2. 2. Tarım Sektöründe Üretim ve Üretim Farklılıkları.....	60
4. 2. 3. Küçük İşletme Yapısı ve Sermaye Yapısı	61
4. 2. 4. Yetersiz Tarımsal Gelir.....	61
4. 2. 5. Yeni Yatırımlar ve Teknolojik Gelişmeler	62
4. 2. 6. Sosyo-Ekonomik Faktörler	63
4. 2. 7. Hasat Zamanı	64
4. 3. Tarım Finansmanının Çeşitleri	65
4. 3. 1. Bankalar ve Tarım Bankacılığı.....	65
4. 3. 2. Bankaların ve Tarım Bankalarının Özellikleri	67
4. 3. 2. 1. Finansal Aracılık Yapmak	67

4. 3. 2. 2. Likidite Yaratmak.....	68
4. 3. 2. 3. Kredi Talep Edenleri Değerlendirmek ve İzlemek.....	68
4. 3. 2. 4. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek	68
4. 3. 2. 5. Para Politikalarının Etkinliğini Arttırmak	69
4. 3. 2. 6. Ekonomik İstikrarı Etkilemek	69
4. 3. 2. 7. Ölçek ve Kapsam Ekonomileri	69
4. 3. 2. 8. Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Arttırmak.....	69
4. 3. 2. 9. Dış Ticareti Fonlamak ve İhracatı Teşvik Etmek	70
4. 3. 3. Ülkemizde Tarım Bankacılığında Öncü Kuruluşlar	70
4. 3. 3. 1. Milli Aydın Bankası – Tarişbank - Denizbank.....	70
4. 3. 3. 2. Akhisar Tütüncüler Bankası	71
4. 3. 3. 3. Şekerbank	71
4. 3. 3. 4. T.C. Ziraat Bankası A.Ş.....	72
4. 3. 3. 4. 1. Bankanın Amaç ve Faaliyet Konuları	72
4. 3. 3. 4. 2. Krediler	75
4. 3. 3. 5. VakıfBank.....	77
4. 3. 3. 6. Halkbank.....	78
4. 3. 3. 7. İş Bankası.....	78
4. 3. 3. 8. Risk Yönetimi ve Kredi	79
4. 3. 4. Üretici Birlikleri.....	80
4. 3. 4. 1. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO).....	80
4. 3. 4. 2. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB).....	81
4. 3. 4. 3. Üretici Birlikleri, Ziraat Odaları ve Tarım Kooperatifleri....	82
4. 3. 5. Tarım Kredi Kartları	83
4. 3. 6. Mikrofinansman.....	86
4. 3. 7. Vadeli Kontratlar ve Piyasalar	88
4. 3. 8. Hububat Borsası.....	90
4. 3. 9. Dünyada Tarım Bankacılığı Örnekleri	90
4. 4. Tarımsal Finansmanın Ekonomideki Yeri, Önemi ve Etkileri	92
4. 4. 1. Hâsıla Üzerindeki Etkisi	94
4. 4. 2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi	96
4. 4. 3. Üretim Faktörleri Üzerindeki Etkisi	100
4. 4. 4. Piyasalar Üzerindeki Etkisi	100

4. 4. 5. Tarım İşletmelerine Etkileri.....	101
4. 4. 6. Sigortacılığa Etkisi	103
4. 4. 7. Yüksek Öğretime Etkisi.....	103
4. 4. 8. Verimliliğe Etkisi.....	104
4. 4. 9. Enflasyon ve Faiz Üzerindeki Etkileri.....	105
4. 5. Tarım Finansmanı Sorunları	106
4. 6. Tarımın Finansmanına ve Sorunlarına Dair Çözüm Önerileri	110

5. BÖLÜM

TARIMIN FİNANSMANINA DAİR NİTEL BİR ARAŞTIRMA, MÜLAKAT TEKNİĞİ İLE TÜRKİYE UYGULAMALARI

5. 1. Araştırmanın Konusu ve Amaçları	113
5. 2. Araştırma Yöntem ve Metodolojisi	114
5. 3. Veri Seti	115
5. 4. Kısıtlılıklar	115
5. 5. Analiz.....	116
5. 5. 1. Katılımcı Profili	116
5. 5. 2. Tarımın Finansmanı.....	116
5. 5. 3. Tarım Bankacılığı İle İlgili Ürünlerin Yeterliliği	117
5. 5. 4. Tarım Bankacılığının Diğer Finansman Yöntemlerine Göre Avantajları	119
5. 5. 5. Tarım Bankacılığının Tarıma ve Çiftçiye Yönelik Finansman Sağlama Açısından Rolü.....	121
5. 5. 6. Tarım Finansmanı Konusunda Eğitim Programları.....	122
5. 5. 7. Devletin Rolü.....	123
5. 5. 8. Tarıma Yönelik Kredi Kartlarının Kullanımının Artı ve Eksileri	124
5. 5. 9. Çiftçilerin Mali Verilerinin Olmaması veya Yetersiz Olmasından Kaynaklı Problemlere Sunulan Çözüm Önerileri	126
5. 5. 10. Mobil Bankacılığın Tarımın Finansmanındaki Yeri	127
5. 5. 11. Tarıma Yönelik Sigortaların Avantajlı ve Dezavantajlı Yönleri	128
5. 5. 12. Tarımın Finansmanın Enflasyona Etkisi	129
5. 5. 13. Tarım Bankacılığı ile Diğer Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırılması.....	131

6. BÖLÜM SONUÇ

KAYNAKÇA	139
EKLER	151

ÖZET

TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANI VE TARIM BANKACILIĞININ BANKACILIKTA Kİ VE EKONOMİDEKİ YERİ, ETKİLERİ VE ÖNEMİ

Gülsüm Gizem KÜÇÜK

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Dr.Öğretim Üyesi Cüneyt DİRİCAN

Mayıs, 2018 – 152 sayfa

Bu araştırma kapsamında tarım bankacılığının önemi incelenmiştir. Bu amaca yönelik tarım bankacılığı yapan bankalar ve tarımın finansmanı üzerine uzmanlaşmış kurumlar ile görüşülmüştür. Araştırma sonuçları göstermiştir ki Türkiye’de tarım bankacılığı daha çok T.C Ziraat Bankası tekelindedir ve devlet destekli fonlar özel bankalar aracılığıyla verilememektedir. Bu durum da tarım bankacılığının gelişmesine engel olmaktadır. Tarım kredi kartı kullanımı çok yaygındır fakat bu kartın kullanımında çiftçilerin giderlerini iyi finanse edememesi durumu söz konusudur. Çiftçilerin genellikle yaş olarak geçkin bireylerden oluşması mobil bankacılık anlamında beklenen ve istenilen düzeyde gelişme sağlayamamasına etkindir. Bu anlamda gelecekte, çiftçi yaşının düşmesiyle birlikte mobil bankacılığında daha aktif bir şekilde kullanılacağı ve tarım finansmanına erişimin daha da kolaylaşacağı düşünülmektedir. Türkiye’deki tarım politikalarının gelişimi, ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmişliğindeki olumsuzluklardan etkilenmektedir. Tarım politikalarının yetersiz olması çiftçilerin durumlarındaki eksiklik ve yetersizlikler yine tarım politikalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Tarıma yönelik mikro finansman kurumlarının önünün açılması, tarım kredi kooperatiflerine para ve sermaye piyasalarına doğrudan ulaşım imkânı tanınması, Tarıma yönelik mikro finansman kurumlarının desteklenmesi, PTT kanalı ile kırsal kesimlere erişim sağlanması ve kredi kullandırımı yapılabilmesi, üreticiler iyi finanse edebilmek amacı ile kooperatif bankacılığı gibi yeni oluşumların önünün açılması gerekmektedir. Tarımın finansmanı bir değer zinciri olarak ele alınmalı ve tarımsal sürecin tamamını finanse edilebilmelidir.

ABSTRACT

AGRICULTURAL FINANCING IN TURKEY AND THE LOCATION EFFECTS AND IMPORTANCE OF AGRICULTURAL BANKING IN BANKING AND ECONOMY

Gölsüm Gizem KÜÇÜK

Master Thesis, Business Department

Supervisor: Dr. Öğretim Üyesi Cüneyt DİRİCAN

May, 2018 –152 pages

In this research, the importance of agricultural banking has been examined. This aim has been discussed with the banks which are engaged in agricultural banking and with the related institutions specializing in this agricultural financing. Research results have shown that agricultural banking in Turkey is mostly in the hand of Ziraat Bank and state-backed funds can not be provided through private banks. This situation prevents the development of agricultural banking. The use of agricultural credit cards is very common but the use of this card does not allow farmers to finance their expenses well. The fact that the farmers are generally composed of aged individuals makes it impossible to achieve the intended and desired development in the mobile banking services. In this sense, it is thought that in the future, with their age falling, farmers will be used more actively in mobile banking, and access to agricultural finance will become even easier. Development of agricultural policy in Turkey is affected by the negativity because of the country's social, political and economic development. The inadequacy of agricultural policies and the deficiencies and inadequacies in the situation of farmers again affects the agricultural policies in the negative direction. The opening of microfinance institutions for agriculture, access to markets operations to agricultural credit cooperatives and the possibility of direct access to capital markets, support for the establishment of micro finance for agriculture, access to rural areas via PTT, the make people use credit and finance the producers well are the reasons to the support and develop new forms as cooperative banking. Agricultural financing should be considered as a value chain and must be able to finance all agricultural process.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.Ş	: Anonim Şirketi
ATM	: Automatic Teller Machine
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ETO	: Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği
ELÜS	: Elektronik Ürün Senetleri
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FCS	: Farm CreditSystem
FSA	: Farm Security Administration
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İSTİB	: İstanbul Ticaret Borsası
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKB	: Kredi Kayıt Bürosu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
OTP	: Ortak Tarım Politikası
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHD	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
TARSİM	: Tarım Sigortaları Havuzu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu

TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VIOP	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası
VOB	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4. 1. Tarım Sektörünün Ekonomideki Payı	93
Şekil 4. 2. Tarımın Ekonomiye Katkısı, 1998-2015 (Dönem Ortalamaları %) 94	
Şekil 4. 3. Tarım İşgücü Verimliliği ve Tarım Kredileri İlişkisi	105
Şekil 4. 4. Çiftçilerin Geleceğe Yönelik Yatırım Planları	106
Şekil 4. 5. Türkiye’de Tarımın En Önemli Sorunları	107
Şekil 4. 6. Tarımsal Faaliyetlerin Finanse Edilme Şekli	108

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3. 1: Akıllı Tarım Sistemleri	50
Tablo 4. 1: VakıfBank Servis ve Ürünleri	77
Tablo 4. 2. Türkiye’de Tarım Alanları	94
Tablo 4. 3. Türkiye Genel Tarım Sigortaları İstatistikleri	95
Tablo 4. 4. Tarıma Dayalı İhracat Ve İthalat, 2014 (Milyar \$)	96
Tablo 4. 5. Dünya Tüm Tarım-Gıda Mal Ve Ürünleri İhracatı, 2014	97
Tablo 4. 6. Dünya Yenilebilir Tarım-Gıda Mal ve Ürünleri İhracatı 2014	97
Tablo 4. 7. Dünya Tüm Tarım-Gıda Ürünleri İthalatı, 2014	98
Tablo 4. 8. Dünya Yenilebilir Tarım-Gıda Ürünleri İthalatı, 2014	99
Tablo 5. 1: Katılımcı Bilgileri	116
Tablo 5. 2: Tarımın Finansmanı	116
Tablo 5. 3: Tarım Bankacılığı İle İlgili Ürünlerin Yeterliliği	117
Tablo 5. 4: Tarım Bankacılığının Diğer Finansman Yöntemlerine Göre Avantajları	119
Tablo 5. 5: Tarım Bankacılığının Tarıma ve Çiftçiye Yönelik Finansman Sağlama Açısından Rolü	121
Tablo 5. 6: Tarım Finansmanı Konusunda Eğitim Programları	122
Tablo 5. 7: Devletin Rolü	123
Tablo 5. 8: Tarıma Yönelik Kredi Kartlarının Kullanımının Artı ve Eksileri	124
Tablo 5. 9: Çiftçilerin Mali Verilerinin Olmaması veya Yetersiz Olmasından Kaynaklı Problemlere Sunulan Çözüm Önerileri	126
Tablo 5. 10: Mobil Bankacılığın Tarımın Finansmanındaki Yeri	127
Tablo 5. 11: Tarıma Yönelik Sigortaların Avantajlı ve Dezavantajlı Yönleri	128
Tablo 5. 12: Tarımın Finansmanın Enflasyona Etkisi	129
Tablo 5. 13: Tarım Bankacılığı ile Diğer Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırılması	131

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Tarımsal işletmelerin gereksinim duydukları finansman, gelişmiş ülkelerde organize tarımsal kredi kuruluşları tarafından karşılanır. Ancak Türkiye ve gelişmekte olan diğer ülkelerde ise kredi temininde organize olmamış kredi kaynakları azımsanmayacak boyutlardadır. Bu durum ise üreticinin kısa vadeli ve faiz oranları yüksek kredilere ulaşmasına sebep olur. Türkiye’de organize kredi kuruluşları olarak T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Tarım Kredi Kooperatifleri, T.Halk Bankası A.Ş. ve özel bankalar faaliyette bulunmaktadır. İfade edilen kuruluşlar arasında sektörde en aktif şekilde yer alan kuruluş T.C. Ziraat Bankası A.Ş.’dir. Ancak yapılan çalışmalar göstermiştir ki Türkiye’de tarım verimliliği oldukça düşüktür.

Bu anlamda sektöre bankalar tarafından sağlanan kredilerin yeterli olup olmadığı, etkin kullanılıp kullanılmadığı, finansmana erişimde kolaylıkları bulunup bulunmadığı noktasında ciddi tartışmalar bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışma kapsamında sektördeki bankacılık faaliyetleri, tarım kredilerinin yapısı ve erişim kolaylıkları, problemler ve sorunlar ele alınacaktır.

1. 1. Amaç ve Hedefler

Bu çalışmanın temel amacı tarım bankacılığının Türkiye’deki tarım sektörünün gelişimindeki rolü ve önemini incelemektir. Araştırma kapsamında hedeflenen diğer amaçlar şu şekildedir:

- Türkiye’de uygulamada bulunan tarım finansmanı yöntemlerini belirlemek ve incelemek
- Türkiye’deki tarım bankacılığı uygulamalarını ortaya koymak ve değerlendirmek
- Tarım bankacılığının uygulamadaki problem ve sorunlarını tespit ederek bu finansman yönteminin daha etkin kullanılmasına yönelik öneriler geliştirmek

1. 2. Çalışma Yöntemi ve Planı

Bu çalışma nitel bir araştırma olarak planlanmıştır. Bu bağlamda elde edilen bilgiler düzenlenmiş, sınıflandırılmış, analiz ve sentez yapılarak anlamlı sonuçlar çıkarılmıştır. Bu nedenle araştırma “Niteliksel Araştırma” özellikleri taşımaktadır. Çalışma, teorik ve uygulama bölümleri olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Teorik bölümün oluşturulmasında konuyla ilgili yerli ve yabancı bilimsel makale, rapor, kitap ve internet üzerindeki elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Uygulama bölümünde ise derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Çalışmada ayrıca tarım bankacılığı konusunda var olan bilgilerin bir araya getirilmesi, anlaşılır biçimde düzenlenmesi ve sunulması, bu düzenlemeden hem bugün hem de gelecek için uygulanabilir çıkarsamalar yapmak için “Betimsel Araştırma Yöntemi” kullanılmıştır.

Çalışma toplam beş bölümden oluşmaktadır. Girişten sonra ikinci bölümde tarım ile ilgili genel tanımlar, kavramlar, tarımın tarihi, dünyada ve Türkiye’de gelişimi ve geleceği gibi konulara değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise tarımın ekonomik kalkınmadaki yeri ve önemine değinilmiştir. Bu bağlamda tarımsal faaliyetin tanımı yapılarak tarım işletmeciliği, tarım işletmelerinin yapıları ve özellikleri, bu işletmelerin sorunları konularına öncelikle yer verilmiştir. Bu anlatımları takiben tarımın gayri safi milli hasıla üzerindeki yeri üzerinde durulmuştur. Araştırmanın dördüncü bölümü ise tarım bankacılığının ve finansmanının tarım işletmeleri üzerindeki yeri ve önemine ayrılmıştır. Bu bağlamda bu bölümde tarımsal finansmanın özellikleri, finansman ihtiyacının nedenleri ve finansmana ulaşımında yaşanan sorunlar ele alınmış ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Araştırmanın beşinci bölümü ise analiz kısmına ayrılmıştır.

2. BÖLÜM

TARIM İLE İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR

Çalışmanın bu bölümünde çalışmanın temelini oluşturan tarım kavramına ilişkin genel kavramlar tanıtılacaktır. Bu bölüm ilk olarak tarımın tanımı ve tarihi ile başlayacak olup dünyada ve Türkiye’de tarımın gelişimi ve tarımın gelecekte ilerleyeceği alanları açıklayarak son bulacaktır.

2. 1. Tarımın Tarihi

Sözlükteki anlamıyla tarım, gereken ve faydalı bitkileri üretmek amacıyla toprak üstünde gerçekleştirilen işlerin tamamıdır (Doğan, Arslan ve Berkman, 2015: 30). Yücel ve Ömercioğlu’na (2016: 264) göre ise tarım, bitkisel ve hayvansal ürünlerin yetiştirilmesi, nitelik ve verimlerinin artırılması, elverişli şartlarda muhafaza edilmesi, işlenerek değerlendirilmesi ve pazara sunulması ile zirai çalışmalardan oluşmaktadır.

Diğer bir tanım uyarınca tarım, topluma gıda ve hammadde sunmak hedefiyle, bitkisel ve hayvansal girdilerin, biyolojik üretim kabiliyetlerinden programlı ve yönlendirici bir biçimde faydalanmaktır (Gürler, 2008: 1).

Başka bir tanımda ise tarım, gıda niteliğinde ve iktisadî değeri bulunan her çeşit tarımsal ve hayvansal ürünün bakımı, beslenmesi, yetiştirilmesi, korunması ve mekanizasyonu etkinlikleri ile durgun sularda ya da özel yerlerde gerçekleştirilen balıkçılık etkinliklerinin tamamıdır (Yücel ve Ömercioğlu, 2016: 264).

Genellikle tarım, insanlar tarafından tarımsal alanlarda bitkisel ve hayvansal ürünleri temin etmek üzere gerçekleştirilen etkinliklerdir. Dar anlamıyla tarım, tarımsal alanlarda ekme, dikme, bakma ve yetiştirme yöntemleriyle bitki, hayvan ve hayvansal ürünler elde edilmesi ya da bunların üretkenlerce işlenerek değerlendirilmesi etkinliğidir (Sarı ve Gencel, 2016: 2). Geniş anlamıyla tarım, bitkisel ve hayvansal ürünler üretmekle birlikte, bu

ürünlerin üretkenlerce işlenmesi, taşınması ve depolanması, satılması, tarım araç ve gereçlerinin başka üreticilere kiralanması ile ormancılık ve balıkçılık etkinliklerini içermektedir (Karluk, 1997: 126).

Tarım sektörü, birçok türde gıda maddesini yetiştiren, bunları işleyerek besinlere çeşitlilik kazandıran, insanların bu maddelere olan gereksinimlerini gideren, bu nedenle toplum sağlığı ve gelişimini önemli bir şekilde etkileyen bir sektörü oluşturmaktadır (Doğan ve diğerleri, 2015: 30).

Tarım günümüzde, “üretici” veya “köylü” tabirleriyle sınırlı tutulamayacak kadar nitelik ve nicelik bakımlarından genişlemiş; tarımsal gelişme, “göç”, “fakirlik” ve “ezilen köylü” ifadeleriyle gündemde yer alan toplumsal tanımlamalarla izah edilemeyecek kadar derin hale gelmiştir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013). Gerçekten de günümüzde tarım, insanlar ve hayvanlar için besin üretmekle beraber, pek çok sektör için de hammadde üretmektedir. Bunların yanında istihdam olanakları sunması ile de önem taşıyan bir sektör durumundadır. Tarım etkinlikleriyle elde edilen ürünlerin özellikleri ve miktarlarıyla birlikte üretimin iktisadi, sağlıklı ve güven veren şartlar altında gerçekleştirilmesi de önem arz etmektedir (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013). Nitekim tarım, geçtiğimiz birkaç yüzyıl dışında, başlıca üretim sektörü rolünü üstlenmiştir ve tarihte tüm dönemlerde ticarete yön veren ana etken olmasına rağmen, bugün ekonomideki payı eskisine göre gerilemiştir. Ülkemizde de 1980’lerin ardından endüstrileşmeye öncelik tanınması, yeni yasalarla tarımdaki devlet korumacılığının geriletilmesi ve özelleştirme faaliyetlerinin neticesinde tarım sektörünün ulusal gelir içindeki payı gittikçe azalmıştır. Bununla birlikte tarım, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla’nın (GSYİH) 1987’de %17,7’sini oluştururken (Türkiye İstatistik Kurumu), 2012’de sadece %7,9’unu oluşturmuştur. Bu düşüşe karşın, Türkiye’de bilhassa kırsal kesimin yoğunlaştığı bölgelerde başta gelen üretim etkinliğinin tarım olduğu gözlenmektedir (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013). Günümüzde tarım Türkiye’de istihdamın aşağı yukarı %20-25’ini, Gayrisafi Milli Hasıla’nın (GSMH) aşağı yukarı %7-10’unu meydana getirmektedir (Sarı ve Gencel, 2016: 2). Dolayısıyla tarım, iktisadî araştırmalarda üzerinde durulması gereken faal bir sektör pozisyonundadır.

2. 1. 1. Dünyada Gelişimi

Tarımın tarihi bugünden 10.000 sene önceye kadar uzanmaktadır. İlk tarım uygulamalarının görülmesinden sonra, zaman içinde toplumlar arası etkileşimin sonucunda yeryüzünün tamamına yayılmıştır. Tarımla birlikte insanlar yerleşik hayata geçmiş ve bugünkü devletler kurulmuştur (Yulafçı ve Demirtaş, 2014: 1552).

İnsanoğlu, var olmasından bugüne dek farklı kültürel faaliyetler gerçekleştirmiştir. İnsan, gerçek anlamda yaratıcı ve üretici olmaya ise M.Ö. 12.000-10.000 yılları arasında toplayıcılık ve avcılık faaliyetlerinde bulunarak başlamıştır. Üretkenlik, göçebe hayattan yerleşik hayata geçildikten sonra ve arkasından M.Ö. 4.000-3.000 civarında Mezopotamya ve Nil’de yaklaşık aynı dönemde yazının icat edilmesinden sonra başlamıştır. Bununla birlikte tarımda bir devrim yaşanmış ve ilk kez kabile yaşamından feodalizme geçiş süreci başlamıştır. Yerleşik düzen, insana besin maddesi ve her tür malı stoklama imkânı tanımıştır. Tarımsal değeri fazla olan farklı eşyalar mal değişimine, yani ticarete, ticaret de yazının icadına neden olmuştur. Üreticiler, ürettikleri malları satarken, tüccarlara hangi malları satmak istediklerini ve karşılık olarak hangi ürünleri almayı düşündüklerini resimli yazılarla ifade etmişlerdir. Kutsal yazı anlamına gelen ve “hiyeroglifi” adını alan bu resimli yazılardan çok daha sonra alfabe bulunmuştur. Yazının icat edilmesi, insana bilgi ve fikirlerini belirleme imkânı sağlamış; düşünce sistemlerini ve topluluklar arası ilişkileri yaygınlaştırmıştır. Ayrıca, yeni üretim ilişkileri ile toplumsal yapılanmalara da yol açmıştır (Ortaş, 2005: 2). Bu bilgi ve arkasından bilimsel ve kültürel birikimi meydana getirmiştir. Bunun günümüze yansıyan şekli, insanların 4.000 sene gibi kısa bir zamanda aya ayak basmayı ve 500 milyon km mesafedeki Mars’a araştırma araçları indirmeyi başarmış olmasıdır.

Özetle, insanlığın başlangıcından bugüne dek gelen süreçte, insanların öncelikle beslenme, barınma ve korunmaları amaçlanmıştır. Tüm bu gereksinimler tarımla karşılanmakta olup, toplayıcılıktan çağdaş tarım tekniklerine dek insanların tüm faaliyetleri hep bu amaçla gerçekleştirilmiştir. Tarımda kaydedilen gelişme ise, günümüz toplumsal yapılarının ortaya çıkmasında ve sistemlerinin oluşmasında muhtemelen en etkili faktör olmuştur (Ortaş, 2005: 2).

Fakat tarihsel süreçte tarım sektörünün ilerleyişi, uzun seneler süresince önemli kısıtlamalar tarafından sınırlandırılmıştır. 18. Yüzyıl sonlarına kadar toprak ve mahsullere hayvan gübreleri verilerek, toprak neredeyse her sene nadasa bırakılarak ve toprağa her sene çeşitli ürünler ekilerek verimliliği arttırmaya yönelik çalışılmıştır. Yeteri kadar hayvan gübresinin olmaması ve sık uygulanan nadas nedeniyle tarımsal üretim kısıtlanmıştır. Sonraları İngiltere'nin başı çektiği Batı'da şalgam üretiminin başlaması ile toprağı her yıl nadasa bırakmaya gerek kalmamış ve şalgam, hayvansal üretimde hayvanların kışın beslendiği yiyecek olarak değerlendirilmiştir. Şalgam, daha fazla hayvana besin olmuş ve hayvansal üretimde artışlar görülmüştür. Artan hayvansal üretim, hayvansal gübrelerin de artmasına yol açmıştır. Yeryüzünde tarım faaliyetlerinde gerçekleşen başka bir ilerleme ise, İngiltere'de çiftçilerce kullanılan dörtlü ekim nöbeti sistemidir. Toprağa ardı ardına buğday, şalgam, arpa ve yonca ekilerek uygulanan bu sistem, tarım sektöründeki verimliliği arttırmıştır. Tarımda görülen başka bir önemli olay ise, 1840'ta Alman kimyacı JustosvonLiebig tarafından keşfedilen, potasyum, fosfor ve azotun bitkileri geliştirdiği gerçeğı ve bununla birlikte sunî gübrenin icat edilmesidir. Sunî gübreyle gelen verimlilik artışı ve toprağın yeni tekniklerle işlenmesi, tarımsal etkinliklerin piyasa payını arttırmış ve tarım, iktisadî bir güce dönüşmüştür (Doğan ve diğerleri, 2015: 32).

Dünya çapında 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl aralığını kapsayan uzun zaman diliminde gerçekleşen birinci tarım devrimi, – birinci sanayi devriminin yapısal dinamizminin de etkisiyle – tarımsal üretim ve verimliliğı hemen hemen ikiye katlamıştır. Bu devirde tarımsal üretimin yapıma biçiminde yaşanan görüş değişiklikleri, aynı zamanda gerçekleşen politik, iktisadî ve toplumsal

değişimin de etkileriyle, yeryüzünde ilk kez tarımda eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dünyada bazı tarım bölgelerinde üretimde ve verimlilikte artışlar gözlenirken, bazı bölgelerde günümüzde geri kalmış olarak nitelendirilen ekonomiler oluşmuştur. Bu doğrultuda yaşanan ikinci önemli gelişme ise, daha yakın bir zamanda, 2. Dünya Savaşı'nın ardından meydana gelmiştir. Tarım sektöründe bilhassa egemen ve iktisadî değişim değeri olan bazı ürünlerin ortaya çıkmasına yol açan ve “yeşil devrim” şeklinde isimlendirilen bu ikinci devrim ise, gelişmiş ve geri kalmış ekonomilerin ortaya çıkmasına açık bir şekilde neden olmuştur. Bu birbirini izleyen iki devrim, uzun bir dönem boyunca tarımsal kesimi ve onun ekonomik ve sosyolojik yaşama ortamını etkileyen bir konu olarak dar bir bakış açısıyla incelenirken; günümüzde ise yaşadığımız dünyayı biçimlendiren başlıca dönemler olarak ele alınmaktadır (Gizer, 2016: 53).

Tarımın gelişiminde etkili olan bir diğer etmen ise kapitalizmdir. Kapitalizmin İngiltere’de görülmeye başlamasından bu yana, başka tüm ülkelerin kapitalist üretime geçmeleri, var olan kapitalist ülkelerle kurdukları bağlantılar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. İngiltere’den ticari ilişkiler ile kıta Avrupa ülkelerine, İngiltere’nin sömürgelerine ve Osmanlı İmparatorluğu’na yayılan bu dönüşüm, Fransız Devrimi ve sonrasında Napoleon yayılmacılığıyla tüm Avrupa’ya genişlemiş; böylece kapitalist sistem dünyadaki egemen üretim sistemi olmuştur. Sonraki dönemde sömürgeciliğin yerine emperyalizm geçmiştir. Kapitalistleşmede başı çeken devletlerde sermaye birikimi sağlanmış; Bu devletlerin kapitalistleşmede geri kalan diğer devletler üstündeki başlıca hükmetme aracı, finansal sermaye ihracatına dönüşmüştür. Bu araç, bununla birlikte, hükmedilen ülkelerde kapitalizmin baskın hareket mekanizmasını meydana getirmiştir (Önal, 2009: 2).

Bu noktada, İngiltere’de doğan ve birçok bağlantı aracılığıyla tüm dünyayı kaplayan kapitalist üretim biçiminin, süreç içerisinde İngiltere’de yaşanan özgüllüğünü tekrarlayamadığının altının çizilmesi gerekmektedir (Mazoyer ve Roudart, 2006: 130). Bütün kapitalistleşme süreçleri; ithalat-ihracat baskısı, sömürgecilik ya da emperyalizmin etkisinde gelişmiştir. Bu durum, bazen kapitalizmin üretim şekillerinin önceleri şehirlerde görülmesi

manasını taşımıştır; bazen de politik bakımdan tek bir yönetim hâkimiyetindekibüyük bölgelerin küresel kapitalist sistemle parça parça ve eşit olmayan bir şekilde birleşmelerine neden olmuştur. Var olan feodal yapı da yerini işçi-işveren ilişkisine bırakmaya başlamıştır. Üstelik toprağın özel mülkiyete geçmesi; eski toprak sahiplerini ya emeği ücret karşılığında satın alan tarımsal kapitalist üreticiler, ya da sahip olduğu toprağı kapitalist girişimcilere kiraya veren rantiyeler haline getirmiştir. Bir başka deyişle feodal yapıdaki burjuva kesimi bu şekilde değişiklik göstermiştir.

Kapitalizmden önce bütün hayati gereksinimlerini kendi gideren, gideremediği gereksinimlerini ise ürettiği “artık değer”i değış tokuş ederek gideren köylü kesim, ticari mal kavramı ilerleyip yaygın hale geldikçe, gereksinimlerini giderebilmek üzere ürettiklerini paraya çevirme mecburiyetinde kalmıştır. (Martin ve Sauerborn, 2013: 45). Bu noktada değış tokuşta paranın kullanılmasının fazla önem taşımadığının, çünkü bu dönemde paranın sadece takas aracı olduğunun ve hiç değılse köylü kesim açısından bir biriktirme aracı görevini üstlendiğinin de belirtilmesi gerekmektedir. Artık karmaşık olmayan ticari mal üretme egemenliğindeki eski sosyal yapılanma yok olmaya başlamıştır. Bu dönüşüm, öncelikle paraya olan gereksinim neticesinde, kullanma maksatlı üretimden, değışim maksatlı üretime geğış ile gerçekleşmiştir. Gelişen piyasa bağlantıları ile yeni sosyal görev dağılımı uyarınca hareket eden köylü sınıfı, gittikçe tarımsal üretimde uzmanlık kazanmış ve tüm gereksinimlerini para vasıtasıyla gidermeye başlamıştır. Bu durum, kapitalizmin tarıma hükmetmekte olduğunun en bariz kanıtıdır; nitekim tarım sahasında değışim değeri yaratma ve bunun paraya dönüştürülmesi, kapitalizm öncesi sosyal yapılar ile büyük ölçüde ters düşmektedir (Önal, 2009: 4).

Köylü kesim piyasa ilişkilerine bağımlı duruma geldiğinde, köylü açısından bu bağlantıyı kesmek bundan böyle olanaksız olmuştur; zira piyasa ile oluşturulan ilişki, geri dönüşü olmayan bir uzmanlaşmaya neden olmuştur. Artık geçinebileceğı kadar üretmeyi bırakan ve gereksinimlerini para ile gidermeye başlayan köylü sınıfı, bundan böyle ürettiğini satma mecburiyeti hissetmiştir. Köylülerin üretimlerinin ticari mallara dönüşmesiyle birlikte

bölgesel bağlantıları da daha geniş bağlantı ağlarına dönüşmüştür. Köylü kesim, genişlettiği pazar alanına has tek türde üretim gerçekleştirdiğinde, ürünlerini pazar alanına aktarmada problemler yaşamaya başlamıştır. Bu güçlükler sebebiyle sermaye, piyasa ilişkilerinden faydalanarak köylü sınıfını iki şekilde hâkimiyeti altına almıştır: Birincisi, ürünleri köylülerden satın alıp pazara ulaştıran ve pazarda satarak üretimde bulunmaksızın artı değer elde eden tacirler aracı işlevi görmüşlerdir. İkincisi, ürünlerini pazarda satamayıp gereksinimlerini gideremeyen köylüler, tefecilerden sürekli borç alarak devam eden kısır bir döngü içinde sömürölmüşlerdir.

Özellikle kapitalizme geçişin ilk evrelerinde devlet, tarım sektörüne mecburi bir dönüşüm sağlayıcı aktör rolüyle müdahalede bulunmuştur. Bu safhada eski üretim şekline uygun ve kapitalist sistemle uyum göstermeyecek üretim yöntemlerinin sonlandırılması gerekmiştir. Bütün kapitalistleşme evreleri, tarımdaki üretime dair toplanan aynı vergilerde de değişiklikleri kapsamıştır ve köylü sınıf, mali vergiler vasıtasıyla, ürünlerinin ticari mal niteliği kazanmasına yol açacak olan nakit kazanma gereksinimini hissetmek zorunda bırakılmıştır. Bu uygulama, kırsal kesimi kentsel kesimin etkisi altına almada zaruridir. Tersi durumda, kentlerdeki üretim yükselişinin geride bıraktığı kırsal kesim, milli ekonominin önemli bir unsuru olmak yerine, geçinmeye yetecek kadar üretim yapmayı sürdürmeyi seçecektir (Önal, 2009: 4).

2. 1. 2. Türkiye’de Gelişimi

Türkiye’de tarım sektörü, sosyal ve iktisadi anlamda hayli önemlidir (Günaydın, 2006: 12). Bir ülkedeki sosyal ve iktisadi oluşum içinde tarım sektörünün rolü; bu kesimin milli gelire katkısı, ülkenin gıda tüketiminde kendi kendine yetip yetmediği, tarımın dış ticarete dair nitelikleri, endüstriye girdi sunması, istihdam içindeki yeri, talep yaratmadaki etkinliği gibi etmenler açısından ele alınmaktadır.

Türkiye’deki verimli toprakların azlığı ve teknolojinin yaygın olarak kullanılmaması, tarımda üretimin büyük oranda doğal şartlara bağlı olarak

yapılmasına yol açmaktadır. Türkiye’de tarım, altyapı yetersizliğinden dolayı girdi ve çıktı üretimi ile pazarlanmasında problemlili bir oluşum göstermektedir; sektör ciddi derecede gizli işsizlik içermektedir, problemlili ve gereken nitelikte olmayan üretici örgütlenmesinin yetersizliği, pazarlama yöntemlerinin üretici ile tüketici lehine gelişmesine mâni olmaktadır (Taşkiran ve Özudoğru, 2010: 151). Eksikleri giderme çabasıyla devlet; tarım ürünlerinin fiyatlarındaki dalgalanmayı hafifletmek, üreticilere gelir desteği sağlamak, tarımdaki üretime ülkenin çıkarlarına paralel doğrultuda yön vermek, tüketicilerin çıkarlarını savunmak gibi hedefler ile tarımsal üretimde müdahalelerde bulunmakta ve çeşitli finansal destekler sunmaktadır (Dinler, 1996: 246).

2. 1. 2. 1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu 14. yüzyıl dâhil 600 seneyi geçen bir süre varlığını sürdürürken imparatorlukta tarıma dayalı bir ekonomik yapılanma söz konusu olmuştur (Özgün, 2008: 6). Önceleri göçebe olan toplumun İmparatorluğun gelişmesi ve idari düzenin oturması ile yerleşik düzene geçmiş ve nüfusunun %80-%90’ı gelirini tarımsal faaliyetlerden elde etmeye başlamıştır (Öz, 2000: 22).

İmparatorluk topraklarındaki tarımsal faaliyetler büyük oranda devlet kontrolünde gerçekleşmiştir. Toprak rejimi devlet mülkiyetindedir ve mir-i arazi olarak adlandırılmıştır. Bu rejim toprağın çıplak mülkiyet hakkının devlete ait olduğunu öngörmektedir. Yine bu rejimde hiyerarşik bir mülkiyet sıralaması mevcuttur ve bu da doğrudan yönetim tarafından oluşturulmaktadır (Özgün, 2008: 6). Bu nedenle topraktaki en büyük pay padişaha aittir. Köylüler toprağın sonsuz ve kalıtımsal kiracılarıdır. Köylüler devlete, toprak üzerinde tasarruf haklarından dolayı vergi ödemek zorundadırlar (Kılınç Savrul, Özel ve Kılıç, 2013: 56). Osmanlı İmparatorluğunun 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış ilişkileri artmaya başlamıştır. Bununla birlikte yeni üretim faaliyetleri için de ilk adımlar atılmaya başlanmıştır (Demirci ve Özçelik, 1990: 11). 1913 yılına kadar başarılı olunamasa da ilk üretim çabası şeker pancarı üzerine olmuştur. Şeker pancarı üretimine ise 1913 yılında dışarıdan ıslah edilmiş şeker pancarı ithalatıyla Çanakkale, Bursa, Sivas, Elâzığ, Ankara

ve Şam'daki denemelerin başarılı olmasıyla başlanmıştır. Ancak, Cumhuriyet dönemine kadar şeker fabrikası kurma çabaları başarısız olmuştur (Özcan, 1998: 43).

Pamuk tarımı ise 1861-1862 yılları arasında teşvik edilmiş olup dokuma sanayi gelişmediğinden diğer ülkelerle rekabet edilememiştir. Bundan dolayı da sadece ham pamuk ihracatıyla kazanç elde edilebilmiştir.

Önceleri İngilizler daha sonraları ise Almanlar pamuğun veriminin iyileştirilmesine katkıda bulunmuşlar ve bu nedenle ticaret yetkilerini de kendilerinde olması için çaba göstermişlerdir (Tokgöz, 1995: 67). Yine 1862'de dutluk alanlar için muafiyetler düzenlenerek ipek üretimin artması hedeflenmiş neticesinde ipek ihracatı başlamıştır. Aynı şekilde bu dönemde ihracata yatkın ürünlere bazı teşvikler verilmiştir. Bu dönemde önemli ihracat ürünü olarak sayılan tütünün ekim alanı 4 kat artarak 8 bin hektara çıkmıştır. Bununla birlikte üzüm ve incir üretimi de 2 kat artış kaydetmiştir (Özcan, 1998: 44).

Merinos yetiştiriciliği de Tanzimat Fermanıyla teşvik edilen başka bir üründür. Ancak bu üretim kolundan yeterince sonuç alınamamıştır çünkü kapitülasyondan dolayı iç pazara gümrüksüz malların girmesi sonucu üreticiler ithal mallarla rekabet edemez hale gelmiştir (Bulut, 2006: 2).

1878 ve 1913 yılları arasında kapitülasyonlardan dolayı ülke her yıl ortalama olarak 10 bin ton buğdayı, 65 bin ton pirinci ve 75 bin ton da unu ithal etmek durumunda kalmıştır (Baskıcı, 2003: 32). Bunun sonuncunda da her yıl 12 milyon altın lira harcanmıştır (Tokgöz, 1995).

Alt yapı çalışmaları için yine bu dönemde girişimlerde bulunulmuş hatta bir kısım sulama faaliyetleri de tamamlanmış ancak önem arz eden bazı nehirlerin ıslah çalışmalarına savaştan dolayı başlamak mümkün olmamıştır (Baskıcı, 2003: 33).

Bu yıllarda bunlara ilaveten üreticilere tohumluk dağıtılması, üreticiye kredi verilmesi çalışmaları, tarım okullarının açılması gibi girişimler mevcuttur.

2. 1. 2. 2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminin ilk yılları plansız dönem olarak adlandırılmaktadır. Plansız gelişme çabaları neticesinde ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik problemler sonucunda plan yapma ihtiyacı hissedilmiş ve bu konuda çalışmalara başlanmıştır.

2. 1. 2. 2. 1. I. Plan Dönemi (1963-1967)

Bu döneme kadar ki son 5 yılın ortalamasına bakıldığında ülkede yatırımlar için gayri safi milli hasıladan %14,8'lik bir pay ayrılmış bu oranın da %2'si dış kaynaklardan %12,8'i de iç tasarruflardan karşılanmıştır. 1963-1967 yılları arasındaki I. Plan döneminde yatırımlar için %7'lik kalkınma hızına ulaşabilmek için GSMH'dan yatırımlar için %18,3 oranında bir pay ayrılmasına ve bunun %3,5'unun dış kaynaklı %14,8'inin ise iç tasarruflardan karşılanmasına karar verilmiştir (Kuyucuklu, 1983: 22).

Devletin kalkınması ve ekonominin gelişmesi amacıyla 5'er yıllık 3 ayrı kalkınma planı hazırlanmış ve ilerideki 15 yılın planları yapılmıştır (Emiroğlu, Koçyiğit ve Kesici, 2012: 74).

“Beş Yıllık Kalkınma Planları” ile ekonomik refahın sağlanması ve adil bir sosyal yaşam amaçlanmıştır. Bu nedenle karma ekonomik sisteme geçilmesi; devletin sağlık, eğitim, enerji, ulaştırma ve benzeri konularda yatırım yapması ve bu hizmetlerin adil bir şekilde tüm yurda yayılması için çalışması hedeflenmiştir (İnci, 2009: 110). Ayrıca modern tarım yöntemlerinin de uygulanabilmesi için çeşitli çalışmalar yapılması da kalkınma planına alınmıştır. Böylece bölgeler arasında ekonomik ve sosyal dengenin sağlanması hedeflenmiştir.

1961 anayasasından sonra gündeme gelen toprak reformu bu dönemde yeniden tartışmaya açılmış ve bu konuyla ilgili 8 kanun tasarısı hazırlanmasına rağmen bir tanesi TBMM'ne getirilebilmiş ancak kabul edilmemiştir ve bunun sonucunda kanunlaşmamıştır (Dinler, 1996: 245).

2. 1. 2. 2. II. Plan Dönemi (1968-1972)

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) döneminde tarımdan daha çok sanayileşmenin öne çıktığı bir dönem olmuştur. Özel sektör yatırımları için teşvikler ve yapılan çalışmalara rağmen özel sektörün yatırımları devletin yatırımlarının gerisinde kalmıştır (Önal, 2009: 6). Gerek özel sektör ve gerekse devlet sektörü için planlanan yatırımların gerçekleşme oranları özel sektör için %90; devlet sektörü için %92 olmuştur. Sabit sanayi de özel sektörün yeri %45 olarak gerçekleşmiştir.

Yıllardır konuşulmaya devam edilen toprak reformu konusu bir kez daha gündeme gelmiş ve büyük toprak sahiplerinin itirazlarına sebep olmuştur (Doğaner, 2012: 160). Bununla birlikte toprak reformu konusu şekil değiştirerek tarım reformuna dönmüştür. 26.07.1972'de "Toprak Reformu Ön Tedbirler Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanun 20.07.1961 ve 26.07.1972 tarihleri arasında yakın akrabaların birbirleri arasında devir ve temlik işlemleri yaparak kendilerine ait toprakları toprak ve tarım reformu kapsamı dışında bırakmak istemelerinin geçersiz sayılması hakkında bir kanundur.

Nihayetinde 25.06.1973 yılında "1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu" kabul edilmiştir (Dinler, 1996: 248). Avrupa Birliği'ne (AB) üye olmak için ilk çalışmalar da yine bu dönemde başlamıştır.

2. 1. 2. 3. III. Plan Dönemi (1973-1978)

III. Plan dönemi II. BYKP'na benzer bir şekilde sanayileşmenin önde olduğu bir dönemdir. Ekonomide hedeflenen değişimler birçok iç ve dış sebeplerden dolayı yapılamamıştır. "Beş Yıllık Kalkınma Planlarında" hedeflenen yatırımlar da gerçekleşmediğinden ekonomi dış kaynaklara daha da

bağımlı hale gelmiştir. Yaşanan enerji kısıtlamaları, tarım alanlarında olabilecek en uç sınırlara ulaşılması, yapılması planlanan yatırımların geç kalması ve düzensiz bir ekonomik yapı neticesinde üretimin azalması ile birlikte ihracatta da düşüş yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra 1973 yılında kabul edilen “1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu” Anayasa Mahkemesi tarafından 1978 yılında iptal edilmiştir (Türker, 2010: 50).

2. 1. 2. 2. 4. IV. Plan Dönemi (1979-1983)

IV. Plan Dönemi ekonomik hayatta yaşanan büyük krizlerin olduğu ve büyük izler bırakan kararların alındığı bir dönemdir. Ekonomide durgunluk yaşanmasının birçok sebepleri vardır. Kıbrıs Barış Harekâtı, döviz darboğazı ve siyasal istikrarsızlıklar ekonomik durgunluğun en büyük sebepleridir (Dernek, 2006: 5). Petrol krizi nedeniyle yaşanan döviz sıkıntısı yurtdışına bağımlı olan ekonomimizde hammadde fiyatlarını yükseltmiş bu yükseliş yerli üretime yansımış ve bunun doğal bir sonucu olarak üretim maliyetleri artmıştır. Maliyet artışı ise doğrudan fiyat artışına sebep olmuştur.

Fiyat artışlarının sonucunda ise dış ödemeler aksamış ve ödemeler dengesinin bozulmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu ekonomik sıkıntılar hükümeti birtakım önlemler almaya zorlamış ve 1978 yılında bir “istikrar programı” oluşturulmuştur.

Bu program çerçevesinde “Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)”ürünlerine zam yapılmış, ithalat zorlaştırılmış ve devalüasyon yapılmıştır. 1979 yılından itibaren ise faiz oranları yükseltilmiş, yurtdışı yerleşikler için primli kur uygulamasına geçilmiş ve bir devalüasyon daha yapılmıştır (Tufan, 1997: 12).

Ekonomide alınan tüm bu tedbirlere rağmen enflasyonun yükselişinin önlenemeyişi ve ekonomik durgunluğun devam etmesi “24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarının” alınmasına sebep olmuştur. Tüm ekonomiyi ilgilendiren 24 Ocak kararlarında tarım sektörüne yönelik maddeler ise şöyledir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004):

- a. Gübre hammaddesi, tarımsal ilaç ve bunun hammaddelerinin ithalatında katlı kur sistemi uygulanacak ve döviz kuru bu işlemler için daha düşük olacaktır.
- b. Tarım ürünlerinin bazıları için uygulanan destekleme alımlarının kısıtlanması ve taban fiyatlardaki artışların dikkatli bir şekilde yapılması ayrıca ödemelerin dönemlere yayılmasına karar verilmiştir.
- c. Destekleme yapılan ürünlerin bu kararların alındığı tarihlerden sonra yapılan ihracatlarından kilo ve değer üzerinden alınan paralarla, Merkez Bankası'nda "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu" oluşturulmuştur. Söz konusu fonda toplanan paralar tarımsal girdilerin sübvansiyonunda ve finansmanında kullanılacaktır.

24 Ocak 1980 kararlarından sonra 1982 yılında yeni bir Anayasa hazırlanmıştır. Toprak reformu ile ilgili hükümler 1982 anayasasında da vardır. Bu hükümler genel olarak tarımda verim artışı ve toprağı olmayan üreticilere toprak verilmesini içermektedir. Verilecek bu topraklar doğal kaynaklara zarar vermeden dağıtılması planlanan topraklardır. 1984 yılında ülkemizin en büyük projelerinden olan GAP projesinin uygulaması ile sulama alanlarında yer alacak toprakların değer artışı nedeniyle yaşanması muhtemel adaletsizlikleri önlemek için 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu" kanunu çıkarılmıştır (Dinler, 1996: 249).

2. 1. 2. 2. 5. V. Plan Dönemi (1985-1989)

1982 Anayasasından sonra yapılan ilk genel seçimlerde Özal hükümeti başa geçmiş ve 1984 yılına kadar bir geçiş süreci yaşanarak 1985 yılında V. BYKP hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, çok uzun yıllar hükümette kaldığı için hazırlanan kalkınma planı nihayet kesintisiz bir şekilde uygulama imkânı olmuştur. Oluşturulan bu planda enflasyonu düşürmek ve ödemeler bilançosunu dengelemek en önemli hedefler olmuştur (Demirhan ve Kartal, 2014: 126).

Özal hükümetlerinin iş başında olduğu yıllar liberal ekonomiye geçişin çok hızlı olduğu yıllardır. KİT'ler özelleştirilmeye başlanmış ve serbest piyasa ekonomisinin gerektiği gibi uygulanabilmesi için tedbirler uygulamaya konmuştur. Ancak yine de tıpkı diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de hedeflenen büyüme hızı gerçekleştirilememiştir. Kötü hava koşulları ve 1989 yılında yaşanan kuraklık tarımsal büyüme hızının %-10,7 olmasına sebep olmuştur (Tokgöz, 1995: 71).

Sanayide beklenen gelişmenin olmayışı, ithalatın serbest bırakılması, dış borçların artmasına ek olarak yaşanan İran Irak savaşı nedeni ile ihracat azalmış ve döviz fiyatları da yükselmiştir. Bu tarihten itibaren iki haneli enflasyon rakamları görülmeye ve gelir dağılımı gittikçe bozulmaya başlamıştır. Nüfusun %55'i tarım çalışanı olduğu için gelir dağılımı kırsal alandaki nüfus aleyhine daha da fazla bozulmaya başlamıştır. Sonuç olarak kişi başı milli gelir 1500 dolar seviyesindedir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004).

Bu tarihten sonra tarım devlet tarafından korunan bir sektör olmaktan çıkmış, gübre dışında sübvansiyonlar kaldırılarak dış ticarete korumacı yaklaşımdan uzaklaşmıştır. Tarım ürünleri hammaddelerinin üretimi ile ilgili bazı kurumlar devlet tekelinden çıkartılmış özel sektörün de bu alanlarda yatırım yapmasına olanak sağlanmıştır. Bu yıllarda tarımın sabit sermayeden aldığı pay da düşmüştür.

2. 1. 2. 2. 6. VI. Plan Dönemi (1990-1994)

Bir önceki dönemde ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler VI. 5 yıllık planın dengeli ve istikrarlı bir büyümeyi hedeflemesine yol açmıştır. VI. Planda; %7 büyüme hızı hedeflenmiştir. İlk yıllarda tarımda yaşanan gelişmelerle bu hedefin gerçekleşeceği düşünülse de planlaması yapılan dönem sonu itibari ile bu hedefin %50'sine ancak ulaşılabilmiştir. Yani %7 büyüme hızına ulaşamamıştır. Meri dönemdeki bazı göstergelere göz atmak gerekirse; kırsal nüfus %41, tarımın GSMH'daki payı %17 iken ortalama arazi genişliği 59,1 dekadır. 1000 dekardan geniş araziye sahip işletme oranı binde 3'tür.

%67'sinde arazi büyüklüğü 50 dekarın altındadır (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004).

Önceki dönemlerin bazılarında yaşanan olay bu dönemde de yaşanmış ve dünyadaki ekonomik ve siyasal gelişmeler makroekonomik dengenin bozulmasına yol açmıştır. Ayrıca o yıllardaki Körfez savaşında Kuveyt'in tarafında yer almamız Irak'la olan ticari ilişkilerimizin bozulmasına da neden olmuştur. Ancak yine aynı yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kuzeydeki sınır kapımızı açarak bavul ticaretine olanak sağlanması ekonomik anlamda bölgesel de olsa bir canlanma yaşanmasını sağlamıştır (Dernek, 2006: 4).

Yukarıda sözü geçen konulardan bahisle 1989 yılından sonra Türk Lirası yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanmaya başlamıştır. İç ve dış piyasalarda ekonominin rekabet gücü zayıflamıştır (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016: 402). Bütün bunların sonucunda kısa vadeli ve yüksek faizle borçlanma yapılabilecek tek hareket olarak görülerek yurt dışına yüksek miktarda kaynak transferine sebep olunmuştur.

Oluşan yüksek faiz ortamı ekonomideki iç dengesizliklerin özellikle 1993 yılının ikinci yarısında en yüksek noktasına çıkmasına sebep olmuş dış dengeye de yansıyan bu olumsuz durum Ocak 1994'de devalüasyon yapılması sonucunu doğurmuştur. Ancak yine de ekonomide herhangi bir düzelme yaşanmadığı gibi giderek kötüleşen ekonomik tablo nihayetinde dönemin hükümetinin 5 Nisan 1994 tarihinde “Ekonomik Önlemler ve Uygulama Planı'nı” açıklamasına sebep olmuştur (Günaydın, 2006: 13).

Ekonomi tarihimize 5 Nisan Kararları olarak geçen bu paketle özellikle döviz kuruna istikrar getirmek, enflasyonu düşürmek, ihracatı artırmak, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek ve bir dizi yapısal reformlarla ülke ekonomisini hızla düzeltmek ve mali piyasalara istikrar sağlamak amaçlanmıştır. 5 Nisan 1994 kararlarında göze çarpan en önemli özelliğin devletin üretim sektöründen ve sübvansiyonel yaklaşımdan uzaklaşarak piyasa ekonomisinin tüm kurallarının çalışmasına olanak veren ve sosyal dengeyi

koruyan bir devlet yapısı oluşturmak olduğu söylenebilir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004).

Bununla birlikte tarım sektörü açısından ele aldığımızda birtakım düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte özellikle üç ürün grubu için kaynak ayrılmasına karar verilmiştir. Bu ürünler sosyal ve stratejik olarak önem taşıyan tütün, hububat ve şeker pancarıdır. Sadece bu ürünlerde destekleme alımı yapılacaktır. Tasarruf tedbirlerine tarımsal destekleme de dâhil edilmiş ve bundan böyle KİT ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) Merkez Bankası tarafından finanse edilmeyeceği kararına varılmıştır. Böylece alınan bu tedbirler sonucunda; tarım sektörüne devletin müdahalesi en alt düzeye çekilerek KİT'lerin, yukarıda bahsi geçen tütün, hububat ve şeker pancarı hariç bütün ürün alımlarında kendi kaynaklarını kullanmasına karar verilmiştir (Yeni ve Dölekoğlu, 2003: 12).

2. 1. 2. 2. 7. VII. Plan Dönemi ve Günümüz

1980'li ve 1990 yılları incelendiği gibi ülkemiz artan dış borçlar ve yaşanan yüksek enflasyon gibi son derece güç ekonomik koşullar altında geçmiştir. Nihayetinde 1999 yılına gelindiğinde alınan tüm tedbirler ve yapılan tüm müdahalelere rağmen çok büyük ve ciddi bir ekonomik daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Kamu sektörünün borç stoku çok yüksek bir miktara ulaşmıştı. Şöyle ki 90'lı yıllarda kamu borcunun milli gelire oranı %30'dan düşüken bu oran 2000'nin sonunda %60 olmuştur. Bir yıl içinde bu oran daha da yükselmiş ve 2001 yılında %70'in de üstünde gerçekleşmiştir. Çok yüksek reel faizle yıllardır borçlanan devlet artık bu durumu sürdürememeye başlamıştır (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004).

9 Aralık 1999 tarihinde Uluslararası Para Fonu'na (IMF) verilen niyet mektubu ile tarımda yeni bir yapılanmaya gidileceği belirtilmiş; hâlihazırda uygulanmaya devam eden destekleme politikalarını sırasıyla ortadan kaldırarak gelir seviyesi çok düşük olan çiftçilere doğrudan gelir desteği sağlamak amacıyla bir reform programı hazırlanmıştır. Verilen niyet mektubunda belirtilen konular şöyledir (Yeni ve Dölekoğlu, 2003: 13):

- a. Uygulanan destekleme politikalarının yerine küçük üreticiye yönelik doğrudan gelir desteği sağlanması
- b. Stratejik önem taşıyan üç ürün grubunun dünya fiyatlarına uyumlu olması ve zamanla destekleme alımlarının sonlandırılması
- c. Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin özerk bir yapılanmaya gitmesi
- d. Çiftçilere verilen kredi desteğinin zamanla kaldırılması
- e. Tarımsal sübvansiyonların 2001 yılından sonra kaldırılması.

VII. BYKP’da tarımsal gelişme %2,9-3,7 olarak hedeflenmiş ancak %1,7 olarak gerçekleşmiştir. 2001-2006 yılları arasındaki VIII. BYKP planında tarım sektörünün gelişme hızı %2,1 olarak hedeflenmiştir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004).

2. 1. 2. 2. 8. Tarımda Gelişmenin Yönü

1985 yılından sonra ülkemizde liberal ekonomik sistemin uygulanması ve 90’lı yıllarda globalleşen ekonomi ile birlikte tarım üretiminde hammadde ve fiyat destekleri bir kenara bırakılmış ve tarım sektörü de diğer sektörler gibi serbest rekabet mekanizmasına dâhil olmuştur. 2001 yılındaki büyük ekonomik krizin yaşanması sonucunda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve IMF ile anlaşmalar yapılmış ve tarımsal ürün ticaretinden gümrük sınırlamaları kaldırılmıştır. 2003 yılından itibaren destekleme fiyatından ve sübvansiyonlardan vazgeçilmiş ve üretim miktarı yerine ekili alanı dikkate alan “Doğrudan Gelir Desteği” sistemine geçilmiştir. Doğrudan gelir desteklemesinin ana prensibi, tarım arazisini işleme hakkını elinde bulunduran çiftçilere (arazi sahibi, paydaşı ya da kiracısı olarak) destek ödemelerinin yapılmasıdır. Kuramsal olarak arazi üstünde aktif bir şekilde tarımsal etkinlikte bulunulmalıdır. Bu durum, başvuru formlarının muhtar ve heyet üyelerince imzalanması ile denetlenmektedir. Mesuliyet hem çiftçiye hem muhtara düşmektedir.

Bununla birlikte, her sene tarım il ve ilçe müdürlükleri örneklemeler oluşturarak denetlemeler yapmaktadır. Ancak üzerinde tarım yapılmayan arazilerin de destek almasının önüne geçilememiştir. Böylelikle serbest

ekonomi ve tarım politikaları tarım sektörünü desteklemekten vazgeçmiş ve dış rekabet şansını elinden almıştır. Önceki yıllarda AB'ye üyelik için yapılmış olan başvuru ve sonrasında yaşanan gelişmelere dayanarak bu dönemde AB'de adaylık sürecine girilmiş ve Ekim 2005'de üyelik görüşmelerine başlanmıştır. Bu görüşmelerin en önemli başlıklarından birini de tarım sektörü oluşturmaktadır. Bunun sebebi Türkiye'nin tarım sektörünün AB'den çok farklı bir yapıda ve farklı özelliklere sahip olmasıdır. Bu nedenle tarım sektörünün AB ve Ortak Tarım Politikası'na (OTP) uyumlu hale gelmesi için uzun bir hazırlık dönemine ihtiyaç vardır (Erzene-Bürgin, 2010: 2).

Bu durumu uzun vadeye yayarak tarım sektöründe oluşan riskleri önlemek ve sağlam politikalar izlenerek tarımdaki belirsizliğin önüne geçmek amaçlı uygulamalardır. Bu amaç doğrultusunda gelişmiş ülkelerdeki planlama ve üretim süreçleri incelenmelidir. Ülkemizde tarım sektöründe riskli görülen sorunları minimuma indirmek ve daha güvenli bir sektör için riskleri teminat altına alınabilmesi amacıyla bir sigorta mekanizmasının devreye sokulması düşünülmüş ve bu amaçla 14/06/2005 tarihli 5363 Sayılı "Tarım Sigortaları Kanunu" çıkarılmıştır. Kanun kapsamına alınan riskler ile ilgili olarak yapılacak sigorta sözleşmelerinde standardın sağlanması, riskin en iyi koşullarda transferi için uygun ortam oluşturulması, oluşacak hasarlarda tazminatın tek merkezden ödenmesi ve tarım sigortalarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması amacına yönelik olmak üzere bir "Sigorta Havuzu" kurulmuştur. Devlet, bu Kanun kapsamında yapılacak sigorta sözleşmelerine münhasır olarak çiftçi adına sigorta primine destek sağlamaktadır. Havuz uygulaması ile, Bir sigorta şirketinin tek başına üstlenemeyeceği kuraklık ve don gibi katastrofik risklerin teminat kapsamına alınabilmesi, reasürans katılımının teşvik edilerek reasürans kapasitesi ve kapsamının genişletilmesi, Sigorta şirketlerinin bilgi, personel ve mali kaynaklarının ortak olarak daha verimli bir şekilde kullanılması, devletin prim ve hasar fazlası desteğinin etkin şekilde kullanılması, Fiyatlarda haksız rekabetin önlenmesi sigortaya katılımın artırılması sağlanmaktadır (TARSİM, 2017).

2. 2. Tarımın Geleceği

2. 2. 1. Organik Tarım

Bugün doğal ürünler git gide daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda organik olarak üretilen ürünler önem kazanmaya başlamıştır. Ekotarımweb sitesine göre organik tarım *“üretim sisteminde sağlığa ve doğaya zararlı kimyasalların kullanılmadığı bunun yerine organik mevzuatlarla uygunluğuna onay verilmiş maddeler, yeşil gübreleme, münavebele ve biyolojik mücadele yöntemlerinin uygulandığı bir tarım şeklidir.”* Ancak bu ürünlerin üretiminde, mevzuat uyarınca uyulma zorunluluğu olan kurallar güçlük çıkarmaktadır. Toplanan ürünlerin düşük verimleri fiyatlarını yükseltmekte ve ürünleri pazarlama konusunda problemler yaşanmaktadır. TR82 Bölgesi organik tarıma uygun çevre ve toprak nitelikleri taşımasına rağmen, bölgenin potansiyeli yeteri kadar kullanılmamaktadır. Bölgede doğal toplama alanlarını da içeren 79.846 dekarlık arazide 849 çiftçi tarafından organik tarım yapılmaktadır. Elma, yonca, korunga, fiğ, sarımsak ve buğday, organik tarımla üretilen en önemli ürünler arasındadır. Bölgedeki potansiyel değerlendirildiğinde, gereken uygulamaların gerçekleştirilmesi ve örgütlerin oluşturulması bölgenin ekonomisini kalkındıracaktır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

Organik tarım faaliyetleri 1986 yılında Avrupa'daki gelişimlerden yararlanılarak farklılaşmaya gidilmiş olup, ithalatçı firmaların istekleri doğrultusunda, ihracata yönelik olarak başladığı Türkiye'de, Avrupa kökenli firmaların organik ürün talebinde bulunmasıyla 1984-1985 yılları arasında ilk organik tarım faaliyetleri başlamıştır. Bu yıllar arasında ilk organik ürün ihracatı Ege Bölgesi'nden kuru üzüm ve kuru incir ihracatıyla başlanılan ülkemizde, sonraları bu ürünlere ek olarak farklı yörelerden kuru kayısı ve fındık gibi ürünlerin de ihracatı eklenmiştir (Bakırcı, 2005: 75). Söz konusu firmaların başlangıçta kendi ihtiyaçları doğrultusunda hem anlaşılmış oldukları çiftçilerle adı geçen ürünlerin yetiştirilmesi konusunda, hem de bu ürünlerin kendi ülkelerine Türk ihracatçılarıyla ithali konusunda, ülkemizde organik üretim projeleri tesis ettikleri görülmektedir. Başlarda üzerinde durulan organik üretim faaliyetlerinin danışmanlık, teftiş ve sertifikasyon gibi temel esaslarını,

tamamıyla yabancı kişi ve kuruluşlar yerine getirmiştir. İlk yıllarda üretim ve ihracat faaliyetleri ithalatçı ülkelerin bu konu ile ilgili mevzuatı doğrultusunda yürütülürken; 1991 yılı ile birlikte Avrupa Topluluğu tarafından hazırlanmış olan yönetmeliğine uygun hale getirilmiştir (Bakırcı, 2005: 75).

“Organik Tarım Hareketini” sağlıklı bir biçimde gerçekleştirmek adına 1992’de İzmir’de Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği’nin (ETO) kurulmasıyla, Türkiye’de bu alanda yeni bir sürece girilmiştir. Bu anlamda, İzmir’in de bu hareketin merkezi olduğunun söylenmesi mümkündür. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu ve 11.07.2002’de Resmi Gazete’de yayınlanmış olan “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”, söz konusu faaliyetlerin hukuki bir çerçeveye alınmasına imkân sağlamıştır. 01.12.2004’de ise, yine Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu “Organik Tarım Kanunu” yasalaşarak yürürlüğe alınmıştır (Demiryürek, 2011: 33).

Bu yönetmelikle; doğal dengesi bozulan ekolojik tarımın üretimin sonraki yıllarda sürekliliğinin sağlanması, bitki, hayvan ve insan sağlığını koruyan organik ürünler ve bu ürünlerin üretimine yönelik kullanılacak girdilerin üretiminin sağlanması, organik üretimin yaygınlaştırılması, organik tarım ürünlerine olan talebin arttırılması, tüketiciye sağlıklı, kaliteli organik tarım ürünlerinin sunulması, organik ürün ihracatının geliştirilmesi noktasında; bitkisel, hayvansal ve su ürünlerinin ve üretimler için kullanılan her türlü girdilerin organik tarım metoduna göre üretilmesi, işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması ve taşınmasıyla ülke içinde ve dışında pazarlanması sırasında her aşamanın kontrolünün yapılması, sertifikalandırılması, denetlenmesi konularında uygulanacak olan esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır (Bakırcı, 2005: 76).

Tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünlerin sunulması için organik tarım ürünlerinin üretiminin geliştirilmesi için gereken tedbirlerin alınmasıyla ilgili usul ve esasların belirlenmesi ise bir diğer yasal düzenleme olan “Organik Tarım Kanunu”nun amacı olarak ifade edilmektedir. Organik tarım

faaliyetlerinin giderek daha fazla gündeme gelen ülkemizdeki üretim alanları da gittikçe artmaktadır (Demiryürek, 2011: 33).

Her ne kadar hem ülkemizin tarımsal yapısı hem de tarım politikalarının niteliği AB'ye üyelik sürecinde olumsuz şartlar olarak belirginleşmiş olsa da; Türkiye'nin bilhassa son zamanlarda talep gören ve yaygınlaşan, muhtemelen ileride tek tarım sistemi haline gelecek organik tarım sisteminin uygulanması noktasında büyük potansiyeller barındırdığı bir gerçektir (Bakırcı, 2005: 76).

Bu potansiyeller şunlardır;

- a. Birden çok ekolojik şartların bir arada oluşu,
- b. Biyolojik çeşitlilik ve zenginlik,
- c. Coğrafi konum,
- d. Geniş bir ürün yelpazesi ve ürün çeşitliliğinin varlığı,
- e. İklim ve topografik çeşitlilik,
- f. Verimli tarım arazilerinin mevcudiyeti,
- g. Tarımdaki tecrübe,
- h. Çiftçilerin büyük bir bölümü tarafından sentetik ve kimyasal maddelerin ya oldukça az ya da hiç kullanılmamış olması sebebiyle organik tarıma geçişin kolaylığı,
- i. Anadolu'nun birçok yerinde geleneksel anlamda organik tarım yapılıyor olması sebebiyle organik tarıma adaptasyonun kolay ve hızlı olması.

2. 2. 2. Örtü Altı Tarım

Örtü altı tarım, hava şartlarının negatif sonuçlarının suni mekanizmalar vasıtasıyla önlenerek, özel ortam şartları altında gerçekleştirilen bitki üretimidir. Tarımsal arazi yapısı ve iklim şartları dikkate alındığında, bir bölgede üretilen sebze miktarının bu tür sistemler oluşturularak ve özendirilerek artacağı beklenmektedir (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013). Türkiye'de seralarda yapılan üretimin yaygın olduğu ve markalaştığı, ayrıca üretilen ürün miktarının da oldukça fazla olduğu bir gerçektir.

Ülkemizde örtü altı üretim yapılan toplam alanın %0,12'si TR82 Bölgesi'nde gerçekleştirilmektedir. Plastik sera, yüksek tünel ve alçak tünel yöntemleri ile üretim yapılırken, cam sera yöntemi kullanılmamaktadır. Bölgedeki örtü altı üretim yüksek oranda örtü altı yüksek tünel olarak yapılmaktadır. Önümüzdeki senelerde bazı tedbir ve teşvikler vasıtasıyla örtü altı üretimin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bilhassa bölgedeki sahillerin bu yöntem için elverişli olduğu ve henüz verimliliği değerlendirilmeyen bu yerlerin kullanılması gerektiği belirtilmektedir (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

Topraksız tarım da denilen örtü altı tarım, tarımda topraktan farklı ve çeşitli bitkisel besinler içeren sıvı ya da katı yetiştirme çevrelerinde üretim yapılmasıdır. Bu yöntem, örtü altı yetiştiriciliği kadar yakın dönemlerden itibaren açık yetiştiricilikte de uygulanmaktadır. Topraksız tarımda amaç, bitkilerin besin solüsyonları yardımıyla gelişmelerini sağlamaktır. Bitkilerin gıda ve su ihtiyaçları, zengin besin eriyikleri içeren sıvı ya da katı karışımlarla ekonomik biçimde karşılanmaktadır.

Küresel çapta tarım arazilerinin git gide daha verimsiz hale gelmesi, hızlı nüfus artışı, atmosferin ısınması ve gıda fiyatlarındaki artış; bilim adamlarını bazı arayışlara yöneltmiştir. Bu olaylar, topraksız tarımla ilgili çalışmaların uygulamaya konmasıyla sonuçlanmıştır. Bu alanda daha başlangıç aşamasında olunmasına karşın, ülkemizde de bu uygulamalara geçilmiştir. Bilhassa Akdeniz Bölgesi ve Ege Bölgesi'nin güneyinde topraksız tarım yöntemi uygulanmaktadır (Özkan, 2014: 27).

2. 2. 3. Dünya Gıda Örgütü

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), yayımladığı rapor ile tarım ve gıdanın önümüzdeki yıllardaki durumunu incelemiştir. Bu rapor, insanlığın ileride kendi besinini sağlama becerisinin doğal kaynakların yoğun kullanımı, gittikçe çoğalan eşitsizlikler ve iklim değişimleri nedeniyle büyük tehditle karşı karşıya olduğu konusunda ikazlarda bulunmaktadır (Donat, 2017).

“Gıda ve Tarımın Geleceği: Eğilimler ve Meydan Okumalar” başlığını taşıyan rapora göre, geçtiğimiz 30 sene içinde dünya çapındaki açlığın sonlandırılmasında büyük aşamalar kaydedilmesine karşın, gıda üretiminin yükselişi ve iktisadi kalkınma genellikle doğal çevre üstünde olumsuz etkilere de yol açmaktadır. Yine rapora göre, dünyayı saran orman alanlarının hemen hemen yarısı kaybolmakta, yeraltı kaynağı sular süratle yok olmakta ve biyoçeşitlilik de oldukça büyük zarara uğramaktadır (Birleşmiş Milletler Türkiye Dergisi, 2017).

FAO Genel Direktörü JoséGraziano da Silva tarafından kaleme alınan raporun girişinde, doğal çevredeki trendin bu şekilde sürmesi halinde gezegene ait sınırların üstün geleceği belirtilmiştir. 2050’ye dek küresel nüfusun aşağı yukarı 10 milyarı bulacağı öngörülmektedir (Yıldız, 2017: 2). Rapor, iktisadi büyümenin aşırı olmayan belirli bir hızda gerçekleşmesi durumunda, nüfustaki yükselişin tarım üretimine olan talebi yaklaşık %50 arttıracaklarını tespit etmiştir. Diğer yandan, hâlihazırda doğal kaynaklar üstünde büyük baskı oluşmuş haldedir. Ayrıca, insanlığın çoğunluğu süregelen dünya besi-düzen dönüşümünün neticesinde daha az tahıl; daha fazla et, meyve, sebze ve işlenmiş gıda tüketecektir. Bu tüketim de daha fazla baskı, ormanların tahrip edilmesi, toprak aşınması ve sera gazı emisyonu ile sonuçlanacaktır.

Bu olgularla birlikte, küresel iklim değişikliği de ek zorluklar yaratacaktır. Rapor, iklim değişikliğinin gıda üretimini bütün yönleriyle etkileyeceğini bildirmiştir (Kazak, 2014). Bu, yağışlarda daha fazla değişkenlik ve sel baskınları ile kuraklığın daha sık görülmesi manalarını taşımaktadır.

FAO tarafından hazırlanan bu raporun temel sorusu, gelecek ele alındığında tarım ve gıda faaliyetlerinin süratle yükselen küresel nüfusun gereksinimlerini devam ettirilebilir biçimde karşılamada yeterli olup olmayacağı sorusudur. Bu soruya verilen kısa yanıt olumlu olup, dünyanın tarım ve gıda sistemlerinin yeterli derecede üretim potansiyeli bulunmaktadır. Fakat yine de dünya nüfusunun çıkarlarını güvence altına alma yolunda “büyük dönüşümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Rapora göre, tarım ve gıda sistemlerine

yatırım yapılmaz ve bu sistemleri tekrar organize etmek için baskı yapılmaz ise, pek çok kişi 2030'a gelindiğinde açlık çekmeye devam edecektir. 2030 "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SHD)" arasında, süregelen gıda güvensizliği ve yetersiz beslenmenin bütünüyle ortadan kaldırılması hedefi yer almaktadır (UNESCO, 2017).

FAO'nun yayımladığı raporda yoksullar taraftarı kalkınma, eşitsizlikleri giderme ve savunmasızları koruma altına alma konularında daha fazla özendirme gayretleri gerçekleşmez ise, 2030'a ulaşıldığında 600 milyonu aşan sayıda insanın kötü beslenmeye devam edeceği ifade edilmiştir. Üstelik rapor, günümüzdeki çalışmaların ilerleyişine bakıldığında, açlığın 2050'de dahi bitirilemeyeceğini belirtmiştir.

Rapor, tarım için ayrılan toprak ve su kaynaklarını arttırmanın bir sınırı olduğunun altını çizmektedir. Bu nedenle yükselen gıda ihtiyacını gidermek üzere üretim, yüksek oranda, üretimde yapılacak reformlar ve kaynakların verimli kullanılması yollarıyla arttırılmalıdır. Fakat bazı tarımsal ürünlerde verimde artışın daha fazla sağlanamadığı yönünde kaygılandırıcı göstergeler bulunmaktadır. Rapor, 1990'lı yıllardan itibaren mısır, pirinç ve buğday mahsullerinde dünya çapındaki verim artışının yılda %1 dolaylarında gerçekleştiğini açıklamıştır. Rapor bu mesele ve diğerleri ile başa çıkabilmede, durumun şimdiki haliyle devam ettirilmesinin bir çözüm oluşturmadığını savunmaktadır. Ayrıca rapor şu hususlara vurgu yapmaktadır: Tarım, kırsal ekonomi ve doğal kaynak idaresinde temel dönüşümlere ihtiyaç vardır. Şayet bu meselelere çözüm bulunmak isteniyorsa, bütün dünya ve bütün insanlık için iyi bir gelecek hazırlamak adına tarım ve gıdadaki potansiyelin bilincine varılmalıdır.

Girdi ve kaynak oranını yükselterek uygulanan tarım sistemleri, devam ettirilebilir bir gıda ve tarım üretimi yaratamamaktadır. Nitekim bu tip sistemler kitlesel orman kaybına, su kıtlığına, toprak aşınmasına ve ciddi oranda sera gazı emisyonlarına neden olmaktadır. Bu noktada başlıca çözüm; küçük ölçekli tarım üreticilerinin geçimlerini güçlendirirken ve korunmasız

kişilerin gıdaya erişimini garantilerken, “daha az ile daha çok üretmek” prensibidir.

Rapor, dünyada toprak, su ve başka kaynakları daha etkin değerlendiren, fosil yakıtı kullanımını mümkün olduğunca azaltan, sera gazı emisyonlarını etkinlikle önleyen, biyoçeşitliliği azami derecede koruyan ve israfı en aza indiren daha devam ettirilebilir gıda sistemlerine gereksinim duyulduğunu öne sürmektedir. FAO bunun için tarım ve gıda sektörlerine yapılan yatırımların artırılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca üretimde yeniliği isteklendirmek, devam ettirilebilir üretime destek vermek, su kaynaklarının azlığı ve iklimsel değişikliklerle daha etkin baş etmek üzere araştırma ve geliştirmeye daha çok kaynak ayrılması gereğine de işaret etmektedir.

Dayanıklılığı temin etme ve üretim hızını arttırmayla birlikte, aynı oranda önem taşıyan başka bir husus daha bulunmaktadır. Bu husus, düşük ve orta düzeyde gelir sahibi ülkelerin tarım üreticilerini kentlerdeki pazarlara ulaştıracak ürün arz zincirlerini oluşturmaktır. Arz zincirlerini oluştururken alınması gereken diğer bir tedbir de fiyatlama politikaları ve sosyal koruma programları yardımıyla tüketicilerin ölçülü fiyatlarla kaliteli ve güven veren ürünlere erişimini sağlamaktır. FAO’nun hazırladığı rapor, küresel gıda sistemine etki eden 15 eğilim ve 10 meydan okuma belirlemiştir (Birleşmiş Milletler Türkiye Dergisi, 2017):

15 eğilim:

- a. “Sıcak bölgeler”, kentleşmede artış ve uzayan insan ömrü gibi göstergeleri olan küresel nüfustaki süratli yükseliş
- b. İktisadi kalkınma, hane gelirleri, tarıma yapılan yatırımlar ve iktisadi eşitsizliklerde gözlenen değişik türde trendler
- c. Doğal kaynak kullanımında şiddetlenen çekişme
- d. İklimde meydana gelen değişimler
- e. Tarımda verimin sabit düzeylerde kalması
- f. Yükselen anlaşmazlıklar, bunalımlar ve tabii felaketler

- g. Devam eden yüksek yoksulluk oranı, eşitsizlikler ve gıdada güven eksikliği
- h. Besidüzen geçişinin sağlık ve beslenme üzerindeki etkileri
- i. İktisadi düzen ile istihdamda yaşanan yapısal değişimler
- j. Göçte gözlenen artış
- k. Tarımsal üreticilerin geçim kaynaklarına etki eden gıda sistemlerindeki değişimler
- l. Sürekli olarak gıdanın kayıp ve israf edilmesi
- m. Gıda ve beslenmede güvenliği sağlayan yeni çokuluslu yönetim sistemleri
- n. Gelişmenin çokuluslu alanda finanse edilmesinde yaşanan değişimler
- o. Ülke sınırlarını aşan rahatsızlıklar

10 meydan okuma:

- i. Yükselen talebe cevap verebilmek için tarımda verimin devam ettirilebilir biçimde artırılması
- ii. Devam ettirilebilir tabii kaynak oluşumunun muhafaza edilmesi
- iii. Tabii felaketlere ve iklim değişikliklerine karşı koymak
- iv. Ciddi boyutlardaki yoksulluğa son verilmesi ve eşitsizliklerin azaltılması
- v. Açlık ve her türlü kötü beslenmeye son verilmesi
- vi. Gıda sistemlerini daha etkin, geniş kapsamlı ve sağlam kılmak
- vii. Kırsal kesimin gelir elde etme olanaklarını iyileştirmek ve göçe neden olan temel faktörlerle mücadele etmek
- viii. Anlaşmazlıklar, ısrarcı bunalımlar ve felaketler karşısında sağlam duruş sergilemek
- ix. Ülke sınırları dışında ve yeni oluşmuş tarım ve gıda sistemleri tehditlerinin önüne geçmek
- x. Uyum sağlayan ve etkinlik gösteren ülke içi ve dışı yönetimin gereklerini yerine getirmek

2. 3. Hayvancılık ve Balıkçılık

Tarımın tanımı yapılırken kavramın hayvancılık ve balıkçılığı da içerdiğini belirten görüşler bulunmaktadır. Örneğin Yücel ve Ömercioğlu'na (2016: 264) göre tarım, bitkisel ve hayvansal ürünlerin yetiştirilmesi, nitelik ve verimlerinin artırılması, elverişli şartlarda muhafaza edilmesi, işlenerek değerlendirilmesi ve pazara sunulması ile zirai çalışmalardan oluşmaktadır. Bu anlamda araştırmanın bu bölümünde hayvancılık ve balıkçılık kavramları üzerinde durulacak ve Türkiye ekonomisindeki yerleri ve önemleri değerlendirilecektir.

2. 3. 1. Genel Kavramlar

Hayvancılık temelde küçükbaş hayvancılık ve büyükbaş hayvancılık olarak ikiye ayrılabilir. Arıcılık, balıkçılık, ipek böcekçiliği, yenilebilir böcekler gibi birçok alt kolu da bulunmaktadır.

- **Küçükbaş Hayvancılık**

Koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi gibi hayvanları kapsayan küçükbaş hayvancılık, ülkemizde bozkırların yaygınlığından kaynaklı olarak oldukça fazladır.

Koyun:Koyun yetiştiriciliğinde Dünya’da 10. sırada yer alan ülkemizde (Özçelik ve Şahinli, 2016); Marmara ve Ege Bölgesi’nde kıvrıcık, İç ve Doğu Anadolu’da mor Karaman, İç Batı Anadolu’da dağlıç soyları yetiştirilmektedir. Güney Marmara’da devlet üretme çiftliklerinde yetiştirilen merinos koyununun yünleri ince, uzun ve parlak olduğu için yünlü kumaş dokumasına oldukça elverişlidir.

Kıl Keçisi:Ülkemizin hemen her yerinde beslenen kıl keçisi ise hareketli ve çevik bir hayvan olduğundan, en yoğun beslenme bölgeleri dağlık ve engebeli alanlardır (HayvanSitesi, 2015). Fakat ormanlık alanlara verilen zarar neticesinde sayılarında azalma gözlemlenmektedir.

Tiftik Keçisi:Genellikle yünü için yetiştirilen ve Ankara keçisi adıyla da bilinen tiftik keçisi ise önemli bir dış satım ürünüdür (Hürriyet Haber, 2017).

- **Büyükbaş Hayvancılık**

Sığır: Türkiye'nin neredeyse tüm bölgelerinde yetiştirilen sığır, bilhassa otların gür ve uzun boylu olduğu bölgelerde beslenmektedir (Akman ve diğerleri, 2000: 742). En önemli sığır yetiştirme alanları arasında Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu'nun kuzey yarısı yer almaktadır.

Manda: Sağılma dönemi ineğe göre daha uzun olan ve et verimi daha yüksek olan manda, ülkemizin bol su ve bataklık yerlerinde bilhassa Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesimlerinde yoğun olarak yetiştirilmektedir (Yılmaz, 2013).

Diğer büyükbaş hayvanlar: Yük, binek ve koşum hayvanı olarak beslenen eşek, at ve katırların gelişen yol sistemleri ve artan motorlu araçlar nedeniyle sayıları giderek azalmaktadır.

- **Kümes Hayvancılığı**

Eti ve yumurtası için beslenen tavuk, hindi, kaz, ördek gibi kanatlı hayvanları, kümes hayvanları başlığı altında toplamak mümkündür (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2017a). Her ne kadar ülkemizde ekonomik değeri daha yüksek olan tavuk beslenmekteyse de modern tavukçuluğun henüz yeterince gelişmediği söylenebilmektedir. Marmara bölgesi son yıllarda modern tavukçuluğun en yaygın olduğu bölgedir.

- **Arıcılık**

Arıcılık bal ve balmumu elde etmek için arı beslenmesi işlemini ifade etmektedir (Tarım Kütüphanesi, 2007). Türkiye farklı iklim tiplerinin görüldüğü bir ülke olması ve zengin ve çeşitlilik gösteren bitki örtüsüne sahip olması sebebiyle, arı yetiştiriciliğine oldukça uygun bir ülkedir. Türkiye'nin hemen her bölgesinde arıcılığa rastlanılmaktadır. Ülke çapında ün kazanan ballar; Kars, Bitlis, Şemdinli, Rize, Ankara, Muğla, Erzurum ve Konya ballarıdır.

- **Balıkçılık**

Türkiye'nin su ürünleri potansiyeli oldukça yüksektir; ancak su ürünleri avcılığının ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğunun söylenmesi pek mümkün değildir (Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014: 37).

Deniz Balıkçılığı: Genellikle kıyı balıkçılığının gelişmiş olduğu ülkemizde, açık denizlerde avlanacak gemi ve filolar olmadığı için açık deniz balıkçılığı yapılamamaktadır. Türkiye'nin balıkçılık alanlarının başında Karadeniz ve Marmara Denizi gelmektedir. Bilhassa balıkların göç dönemlerinde Boğazların önemi büyüktür (Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014: 34).

İç Sular Balıkçılığı: Göllerde ve akarsularda yapılmakta olan bu tür balıkçılık, ülkemizde iç suların balık bakımından oldukça zengin olmasına rağmen yeterli değildir. İç sulardan elde edilen midye, istakoz ve karides gibi su ürünleri de balıklara ek olarak sayılabilmektedir (Yaşar, 2004: 10).

Kültür Balıkçılığı: Gerek kıyılarda gerekse de iç bölgelerin akarsu boylarında veya temiz kaynak sularının sağlanabildiği yerlerde yapılan bu balıkçılık türü neticesinde balık yetiştirme çiftlikleri kurulmakta veya yapay baraj göllerinden yararlanılmaktadır (Yeşilayer ve diğerleri, 2016: 3).

- **İpek Böcekçiliği**

Dut yapraklarına bağlı olarak yapılan ipek böcekçiliği, dut ağacı yetişen bölgelerde geleneksel olarak yapılmaktadır. Ülkemizde başlıca doğal yetiştirme bölgeleri arasında, Bursa başta olmak üzere Güney Marmara Bölümü, Güney Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz kıyı kesimi yer almaktadır. Türkiye'nin yıllık yaş koza üretiminin yaklaşık %90'ı Marmara Bölgesinde gerçekleştirilmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2017b).

- **Yenilebilir Böcekler**

Araştırmalar bugün tüketilmekte olan aşırı yağlı yiyeceklerin yerlerini, kurutulmuş böceklere bırakacağı yönündedir. Konuyla ilgili Uluslararası Tarım Organizasyonunca çalışmalar yürütülmektedir. Konsept Sağlık dergisinde yayınlanan FAO'nın "Yenilebilir Böcekler" raporu, bizlerde çoğunlukla iyi olmayan izlenimlere sahip böceklerin, aslında besin olarak çok faydalı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bilim adamları, beslenme alışkanlıklarına böcek ve haşerelerin de dâhil edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Kimi bölgelerde tercih edilen gıdaların arasında böceklere yer verildiği görülmektedir. Zira insanlardaki gıda seçimi bilhassa yaşayış biçimlerine bağlı olarak değişmektedir (LabMedya, 2015).

Böceklerin eski zamanlarda, en fazla tüketilen besinlerin başında olduğu bilinmektedir. Böceklerin insan sağlığı için oldukça yararlı olduğu söylene de günümüzde yalnızca birkaç tür omurgalı ve yumuşak böcekler besin olarak tüketilmektedir. Bol miktarda protein içeren böceklerin etlerindeki yağ oranı ise oldukça düşüktür (BilgiUstam, 2017). İnsan vücudu için gerekli olan kalsiyum, demir, fosfat gibi birçok elementi içerisinde barındıran böceklerde, fazla oranda mineral ve vitaminler yer almaktadır.

Protein miktarı bakımından bazı böcek türleri et, balık ve tavuk etlerine göre şu şekilde sıralanmaktadır: çekirge %50-75, örümcek %64, karınca %24, tavuk %23, balık %21, sığır eti %20, kuzu eti %17 (Radikal, 2017). Un kurtları besin değeri açısından balık ve ette bulunan aynı oranlara sahiptir. Türüne bağlı olarak kimi tırtıl çeşitlerinin de insanın günlük mineral ihtiyacını karşılayabileceği bir gerçektir. Aynı şekilde termitler bol miktarda protein içermelerinden dolayı en çok tüketilen böcek türüdür. Tırtıl, arı, karınca, çekirge, cırcır böceği, ağustosböceği, iri su böceği, hamamböceği gibi pek çok farklı böcek, yenilebilen böcekler listesinde yer almaktadır (FarmaPest, 2014).

Görüldüğü üzere protein miktarlarına göre, tüketilmeyen çekirgedeki protein oranı sıkça tüketilen tavuk etine oranla yaklaşık 3 kat daha fazladır. Yukarıdaki protein miktarları göz önüne alındığında kurutulmuş böceklerin, çiğ et ve balığa oranla doymamış yağ bakımından da oldukça zengin olduğu görülmektedir (LabMedya, 2015).

Avrupa kıtasında böcek tüketilmemesine karşın Afrika'da bazı böcek türlerinin tüketiliyor olması, böcek yemenin aynı zamanda bir kültür ve alışkanlık meselesi olduğunun göstergesidir (Hürriyet Haber, 2013). Böcek yeme geri kalmış bir ülke davranışı değildir. Zira dünyanın süper güçlerinden olan Japonya'da pek çok böcek türünün tüketildiği görülmektedir. Araştırmalar yaklaşık 500 adet böcek türünün yenildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Meksika böcek tüketilen ülkelerin başında bulunmaktadır.

Tayvan, cırcır böceklerinin bolca tüketildiği bir ülkedir. Papua Yeni Gine’de ise muz toplandıktan sonra muz yapraklarının üzerinden toplanan kurtlar, kurutularak saklanmakta ve sonrasında tüketilmektedir. Böcek yemek isteyen kişilerin bu böcekleri sağlıklı bir şekilde yakalaması, yakaladıktan sonra da hızlıca tüketmesi ya da olması gereken saklama koşullarının sağlanması gerekmektedir. Karasinek ve hamamböcekleri, bünyelerinde çok fazla bakteri taşıdıklarından bu tür böceklerin yenilmesinden uzak durulmalıdır. Tüylü böceklerin ise boğazı tahriş etme özellikleri nedeniyle fazla tercih edilmemesi gerekmektedir. Renkli böcekler ise bünyelerinde zehir taşıdıkları için, bu böceklerin birçoğu insan vücudu için zararlıdır. Netice olarak her türlü böceğin üzerinde parazit taşıması nedeniyle çok iyi bir şekilde pişirilmesi şarttır.

Önümüzdeki yıllarda böceklerin de et ve tavuk gibi insanların beslenme listelerinde yerini alacağı ön görülmektedir. FAO’nun Roma’daki merkezinde düzenlenen basın toplantısında sunulan 200 sayfalık “Yenilebilir Böcekler: Gıda ve Yem Güvenliğinin Geleceği için Öneriler” başlıklı rapora göre; 2050 yılında 9 milyara ulaşması beklenen dünya nüfusunun, artan nüfusla birlikte karşılaşacağı düşünülen gıda sıkıntısına karşılık böceklerin besin maddesi olarak tüketilme düşüncesini arttırmaktadır.(Hürriyet Haber, 2013). Dünyada milyonlarca böcek türü bulunmaktadır, ancak bunların sadece 1900’ünün yenilebilir olduğu bilinmektedir. Ayrıca rapor dünyanın çeşitli bölgelerinde hâlihazırda 2 milyar kişinin böceklerle beslendiğine ve böceklerin protein ve mineral açısından çok zengin olduğuna dikkat çekmektedir. Bir alternatif olarak sunulan böceklerin yalnızca protein ve mineral zenginlikleri değil, başka farklı yararları da bulunmaktadır. Küresel ısınma sonucunda okyanus kaynaklarının ve tarım alanlarının gittikçe azalması, iklim değişiklikleri, yaşanacak su sıkıntısının gıda üretimi üzerindeki olumsuz etkileri gibi önemli birçok sorun dünya gündemi meşgul etmektedir. Bu noktada böcek tüketiminin, küresel ısınmanın en önemli etkenlerinden olan sera gazlarının salınımının bir nebze de olsa azalmasına yardımcı olabileceği ileri sürülmektedir. Sera gazı kaynakları %20 oranında hayvanlar tarafından oluşturulmaktadır. Çevreye büyük zarar veren bu gazları daha az üreten böceklerin yetiştirilme maliyeti de diğer hayvanlara kıyasla oldukça düşüktür.

Örneğin; 1 kg et üretimi için büyükbaş hayvanlar 8 kg, böcekler ise 2 kg yemtüketmektedir. Böcekler insan ve hayvan atıkları dışında çürümüş bitkilerle de beslenebilmektedir. Ayrıca böceklerin hemen hemen her yerde çevreye zarar vermeden yaşayabilmeleri ve kolayca üreyebilmeleri onlara artı puan kazandırmaktadır (LabMedya, 2015).

2. 3. 2. Hayvancılık ve Balıkçılığın Türkiye’deki Yeri ve Önemi

Türkiye ekonomisinde tarımın önemli bir yeri olduğundan hayvancılık da farklı bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizin çeşitli yaylalar ve hayvan yetiştirdiği için uygun alanlara sahip olması, tarımsal üretimin neredeyse önemi azımsanmayacak kısmını (%40) hayvancılık oluşturmaktadır (Özen vd., 2010: 688). Dış ticarete, beslenme ve giyinmede, endüstri hammaddesi olarak sanayide, koşum ve çift hayvanı olarak tarım ve taşıma işlerinde büyük öneme sahiptir.

Artan nüfusun besin kaynağı ve endüstri kolunun hammaddesi konumunda olması nedeniyle önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye’de tarımsal üretimin %40’ını, ulusal gelirin yaklaşık %20’sini hayvancılık oluşturmaktadır. Hayvancılığın dış ticaretteki oranı ise %15 civarındadır. Büyük ve küçükbaş hayvan sayısı bakımından Avrupa’da birinci, dünyada dokuzuncu sırada yer alan Türkiye’nin, hayvansal üretim verimliliğini arttırmak konusunda ilerleyen yıllarda modernize edilmiş tesisler ve planlama doğrultusunda farklı bir noktada olabileceği değişim ve gelişime bağlı olarak verimlilik oran bazında artacaktır. (Evrin Ağacı, 2017).

Türkiye’de küçük ve büyükbaş hayvan sayısı fazla olmasına rağmen hayvansal üretimin düşük olmasının nedeni geleneksel hayvancılığın yaygın olmasından ileri gelmektedir. Üretimin artırılması modern hayvancılığın (Besiciliğin) yaygınlaştırılmasına bağlıdır. Ülkemizde hayvan yetiştirme ve beslenme alanında hayvan soylarının otlaklarının ıslah edilmesi ile besicilik ve ahır hayvancılığı geliştirilmelidir (Evrin Ağacı, 2017).

Hayvansal üretimde hayvan sayısından ziyade hayvansal verim önemli olduğu için, son yıllarda kurulan modern haralarda bilhassa et ve süt verimi yüksek iyi cins yerli türler yetiştirilmektedir. Hayvanlar otlaklarda da beslenmektedir. Meraların sürülerek tarım alanına dönüştürülmesi, hayvan sayısı artarken otlakların daraltılması neticesinde “aşırı otlatma” sorunu ortaya çıkmıştır (Yolcu ve Tan, 2008: 305). Otlaklar korunur, genişletilir ve yem bitkileri ekimi yaygınlaştırılırsa hayvancılık olumlu yönde gelişecektir. Mera hayvancılığı için önemli olan doğal otlaklar hayvanlar için yeterli olmayabilir. Bu da verimliliği düşürebilmektedir. Türkiye’de büyük şehirlerde ve şeker fabrikalarının bulunduğu tarıma dayanan bir takım endüstri kollarına sahip yerlerde verimin yüksek olduğu besiciliğin ve ahır hayvancılığın geliştirilmesi, yaygınlaştırılması gerekmektedir.

3. BÖLÜM

TARIMIN EKONOMİK KALKINMADAKİ YERİ ÖNEMİ VE ROLÜ

Araştırmanın bu bölümünde, tarımın ekonomik kalkınmadaki yeri ve önemi derinlemesine incelenecektir. Bu kapsamda, öncelikli olarak tarımsal faaliyet ve tarım işletmeciliği kavramları incelenecektir. Akabinde, tarımsal işletme yapıları, özellikleri, sınıflandırılması ve sorunları açıklanacaktır. Son olarak, ülkemiz ekonomisinde tarımın yeri incelenecek ve ekonomik kalkınmadaki önemi üzerinde durulacaktır.

3. 1. Tarımsal Faaliyet

Genel anlamda, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretiminin ya da söz konusu ürünlerin daha faydalı bir hale dönüştürülmesine yönelik her ekonomik faaliyetin tarımsal faaliyet olarak nitelendirilmesinden hareketle tarımsal faaliyetin kısaca; bitkisel ve hayvansal ürünleri üretmek ve bunları yarı ve tam işlenmiş mamul haline getirmek olarak tanımlanması mümkündür.

Tarım işletmesi, tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği ekonomik birimleri; çiftçi ise, bu işletmeleri işletenleri ifade etmektedir. Bir çiftçinin tarımsal üretimde bulunulan toprağa ya da diğer üretim faktörlerine sahip olması gerekmemektedir. Mal sahibi, kiracı ya da ortakçı olarak tarımsal faaliyeti gerçekleştirenlere de çiftçi adı verilmektedir. Tarımsal faaliyetler, gerçekleştirilme amaçlarına göre üç farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar; “geçimlik tarım”, “ticari tarım” ve “endüstriyel tarım”dır (Dinler, 1996: 112).

“Geçimlik tarım; yalnızca aile fertlerinin geçimlerinin sağlanması adına yapılan tarımsal faaliyetleri kapsamaktadır.”(İnan, 2006: 5).

“Ticari tarım; elde edilen ürünlerin büyük bir oranda pazara çıkarılmasıyla gelir sağlanarak ve bu elde edilen gelirle tedarikçilerden tohum

ve gübre gibi girdiler satın alınarak gerçekleştirilen tarımsal faaliyetleri kapsamaktadır.”(İnan, 2006: 6).

“Endüstriyel tarım; ihtisaslaşan tarım işletmelerindeki, sanayideki yöntemlerden ve ileri teknolojiden yararlanılmak suretiyle kütleli üretime dönük tarımsal faaliyetleri kapsamaktadır.”(İnan, 2006: 6).

3. 2. Tarım İşletmeciliği Kavramı ve Kapsamı

Tarım işletmeciliği; çevresel şartlar ve tarımın uygulamalı bilim dallarından öğrenilen bilgilerin belirli bir amaç dâhilinde ekonomik bir birim olan işletmede nasıl uygulanacağını araştıran, işletme yönetiminin en uygun maliyetle ve en fazla geliri elde ederek yapılmasını öğreten bir bilim dalıdır.

Tarım işletmeciliği bilgisi, genel ekonomi ve işletmecilik kurallarının, tarım işletmelerinde uygulanmasıyla ilgili olduğu için tarım işletmeciliği, tarım işletmelerinin *“kuruluş, organizasyon ve işleyişine ilişkin, kıt üretim faktörlerinin nasıl kullanılacağını öğreten bir seçim ve karar verme bilimi”* olarak da tanımlanmaktadır.

Tarım işletmelerinde karşılaşılan temel işletmecilik sorunlarına yanıt bulunması ve temel kararların alınmasında; tarımsal faaliyetlerin yerine getirilmesinde, üreticinin sınırlı kaynaklarının en iyi şekilde değerlendirilmesi amacıyla ekonomik kuralları uygulayan bir bilim dalı olan tarım işletmeciliği bilgisinden faydalanılmaktadır.

Tarım sektöründe örgütlenme konusu incelenirken, kamusal örgütlenmenin önemine dikkat çekilmesi gerekmektedir. Kamusal örgütlenmenin etkin olma durumunun kendisi büyük önem taşıırken, bilhassa bu örgütlerin yürüttüğü kamu tarımı ve örgütlenme siyasetleri oldukça fazla önem taşımaktadır (İnan ve diğerleri, 2005: 51). Ülkemizde tarımdaki sivil örgütlenme analiz edilirken; çiftçi haricinde mühendis, teknisyen gibi çalışanlar ile üretim haricinde işleme, dağıtma ve ticaretle meşgul olan bireyler

ve kuruluşların meydana getirdikleri örgütlerin de mevcut olduğu dikkate alınmalıdır. Burada incelenecek olan konu, direkt tarımsal üretici yani çiftçi örgütlenmesidir. Çiftçi örgütleri genel olarak “mesleki örgütler” ve “ekonomik amaçlı örgütler” olmak üzere iki temel başlıkta analiz edilmektedir.

Mesleki örgütler çoğunlukla mesleki anlamda tarım üreticileri adına davranan, üreticilerin işle ilgili, sosyal ve ekonomik problemlerini ifade eden ve bu problemlere dair politikalar geliştirilmesi için çaba gösteren örgütlerdir. Mesleki örgütler arasında ilk sırayı “Ziraat Odaları” almaktadır. Ziraat odalarından başka birlikler, dernekler ve vakıflar da bulunmaktadır. Ekonomik amaçlı örgütler ise; aslen üretim, girdi tedariki, işleme ve pazarlama gibi etkinlikleri yürütmektedir. Ekonomik örgütlerin arasında ise “kooperatifler” ilk sırada yer almaktadır (Köroğlu, 2003: 4).

Ülkemizde meslek kurumu yapısındaki ziraat odaları’nın tarihsel kökeni 1881’e dek uzanmaktayken, bugünkü ziraat odaları 1957’de yürürlüğe giren 6964 no’lu kanunun esasları üzerine kurulmaktadır (İnan ve diğerleri, 2005: 52).

Tarımın gerçekleştirildiği ekonomik birimleri oluşturan tarım işletmelerinin sahip oldukları nitelikler, bir ülkedeki tarımsal yapıyı ortaya koyan temel faktörleri oluşturmaktadır. Zira tarım işletmelerinin sahip oldukları sermaye, toprak varlığı, arazilerin büyüklükleri, parçalılık durumları tarım sektöründeki verimliliğe ve gelişmeye etki eden en önemli özellikler olduğu için, tarımsal politika ve programların belirlenmesi esnasında tarım işletmelerinin yapılarının da belirlenmesi şarttır (Akçay ve Baydaroğlu, 2000: 52).

3. 3. Tarım İşletmelerinin Özellikleri ve Sınıflandırılması

“İşletme, genel anlamıyla mal veya hizmet üretimi amacıyla faaliyette bulunan ekonomik birimleri ifade etmektedir” (Taşkın, 2012: 76). Tarım

işletmeleri, tarımsal üretim etkinliklerini gerçekleştiren iktisadî birimlerdir. Geniş açıdan bakıldığında ise tarım işletmesi, kanunî konumu dikkate alınmaksızın, sahibi olduğu ya da ortakçılık, yarıcılık, kiralama yoluyla işlediği tarım arazisinin büyüklüğü ne olursa olsun, kendi namına bitkisel ya da hayvansal üretimde bulunan veya her ikisini birden gerçekleştiren ve tek bir idare ile yönetilen iktisadî birimdir. Bu tanımda geçen “tek idare” bir şahıs, hane halkı ya da bir kooperatif, firma veya devlet kuruluşu gibi tüzel kişi olabilmektedir (İnan, 2006: 7).

Tarım işletmelerini diğer işletmelerden farklılaştıran özellikler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (İnan, 2006: 10):

- a. Kuruluş ve organizasyon: Çoğunlukla geçimlik ve işyeri sağlama amacıyla kurulan tarım işletmelerinde kârlılık genelde ikincil amaçtır. Genellikle kırsal kökenli olan tarımla uğraşan üreticilerin sahip oldukları arazinin yeri işletmenin kuruluş yeridir. İş bölümünün gelişmediği tarım işletmelerinin, birleşmeleri de mümkün olmamaktadır.
- b. Sermaye yapısı: Mevcut sermayenin büyük çoğunluğunu sabit sermayenin oluşturduğu tarım işletmelerindeki sermaye kaynağı, genellikle öz kaynaklardan oluşmaktadır. Tarım işletmelerinde sermaye, devir hızı düşük olduğu için kârlılık da düşüktür.
- c. Üretim girdilerinin sağlanması: Girdilerin büyük bir bölümünün işletme içinden sağlandığı tarım işletmelerinde, doğa koşullarının, üretilen ürünlerin kalitesi üzerinde doğrudan etkili olduğu bir gerçektir. Tarım işletmelerinde genellikle birden fazla üretim faaliyetine yer verilmesinin nedeni, ihtiyaçların karşılanması ve kaynakların tam kullanılması adınadır. İşletmeler tarımsal üretimde karşılaşılan doğal koşullara bağlı risk ve belirsizliklerden büyük ölçüde etkilenmektedir.
- d. Üretim ve ürünlerin pazarlanması: Tarım işletmelerinde sadece yılın belirli zaman dilimlerinde ürün elde edilebilmektedir. Dolayısıyla pazara çıkacak olan ürün hasat edilme zamanı da belirlidir. Tüm tarımsal ürünlerin aynı standart ve özelliklerde üretimi yapılamamaktadır. Bununla birlikte ürünlerin muhafaza edilme şartları ve nakliyesi de oldukça zordur. Tarımsal ürünlerin kısa dönemde arz

esnekliği düşük seviyededir ve aynı zamanda fiyat dalgalanmaları da mevcuttur. Tarım işletmelerinin tek başlarına fiyat, arz ve talebe etki edememelerinden dolayı, tarımda gelir ve fiyat belirsizlikleri ortaya çıkabilmektedir.

Tarım işletmelerinin kategorize edilmesinde genel olarak; işletmenin büyüklüğü, işletmenin hukuki yapısı ve işletmenin faaliyet alanı olmak üzere üç ana ölçüt temel alınmaktadır (Özerin, 1999: 12).

İşletme büyüklüğüne göre küçük, orta ve büyük işletmeler olmak üzere üç gruba ayrılan tarım işletmelerinde, işletme büyüklüğünü belirleyen en önemli faktör arazi genişliğidir. Fakat işletmelerin birbirleri ile kıyaslanmasında sadece arazi büyüklüğüne göre karar verilmesi yanıltıcı olabildiğı için, işletmelerin sahip olduğı işgücü, hayvan varlığı, sermaye ve üretim miktarı, giderler ve brüt hâsıla veya tarımsal gelir miktarının incelenmesi daha doğru olmaktadır (Dinler, 1996: 115).

Tarım işletmeleri, hukuki yapıya göre ise üç grupta incelenmektedir. Bunlar; kiracılık yoluyla çalışan işletmelerle ortakçılık veya yarıcılık şeklinde çalışan işletmeleri kapsayan özel tarım işletmeleri; üretim araçları ve yönetimi kamuya ait işletmeler olan kamu işletmeleri ve devlet kontrolünde ya da bağımsız çalışan belirli bir amaca yönelik bir araya gelerek işleyen kolektif işletmelerdir (İnan, 2006: 17).

Tarım işletmeleri, faaliyet alanına göre de dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar aşağıda şekilde sıralanmaktadır (Özerin, 1999: 17):

- a. Bitkisel üretime yönelik işletmeler,
- b. Hayvansal üretime yönelik işletmeler,
- c. Hem bitkisel hem de hayvansal üretime yönelik olan karma işletmeler
- d. Tarım ürünlerinin işlenmesine yönelik işletmeler

3.4. Tarım İşletmelerinin Sorunları

Kavram genel anlamda incelendiğinde, ülkemizde batıdaki gibi tarımsal üretici örgütlenmelerinin var olduğı ve bunların sayıca yeterli düzeyde

oldukları ifade edilebilmektedir. Fakat bu örgütlerin yapıları ile işlevleri ele alındığında, oldukça önem taşıyan sorunlarla karşılaşmaktadır.

3. 4. 1. Devlet Kooperatif İlişkileri

Devlet yasal düzenlemeler ile teşvik ve destek politikaları vasıtasıyla sivil örgütlenmeye değişik biçimlerde yön verebilmektedir. Bu bakımdan dünyada çeşitli pratiklere rastlanmaktadır. Kimi modellerde kamusal örgütlenmeyle birlikte özel örgütlenme değil, kolektif örgütlenme görülmektedir. Daha ziyade ABD ve Batı Avrupa'daki modellerde ise devlet yürürlüğe koyduğu kanun ve yönetmelikler ile örgütlenmeye destek vermektedir, fakat örgütlerin idaresine müdahalede bulunmamaktadır. Kimi ülkelerde ise devletin örgütlenmeyi değişik yollarla desteklediği, bununla beraber örgütleri denetlemeye çalıştığı görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin durumu irdelendiğinde, başka sahalardaki gibi çiftçi örgütlenmesi ve kooperatifler sahasında da tam bir vesayet sistemi gözlenmektedir. Türk kanunlarında kooperatiflerin özendirilerek desteklenmesi gereği net bir şekilde belirtilmesine rağmen, takip edilen siyasetler hakiki bir kooperatifçiliğin gelişmesine yol açmamıştır. Geçtiğimiz dönemde kooperatiflerin özerkliğini sağlamak için legal düzenlemelere gidilmiştir. Ancak gereken tedbirlerin alınmaması, kamusal desteğin gerilemesi ve elverişli politikaların geliştirilmemesinden dolayı beklentiler karşılanamamıştır (Rehber, 2007: 4).

Devlet ve kooperatif ilişkisi incelenirken, kooperatif ile siyaset arasındaki ilişkiden de bahsedilmesi gerekmektedir. Prensipde kooperatiflerin politika ile alakalı olması olağandır. Fakat bu alaka; milli siyasetler ile tarım sektörü ve çiftçi meseleleri hakkında olmalıdır. Bundan öteye gitmek, bilhassa ideolojik siyasetler izlemek ve partilerle organik bağlantılar kurmak kooperatifleşme etkinliğini zedeleyebilecektir. Ülkemizde devlet-kooperatif ilişkisini örgüte üye tarım üreticilerinin ele alış biçimi de problemlidir. Türk üreticiler kooperatifleri, kendilerine ait bir örgüt şeklinde değil, kamusal bir kuruluş şeklinde algılamaktadırlar.

Bu da asıl demokratik kooperatiflerin gelişmesini önleyen en başta gelen faktördür. Şüphesiz bu olumsuzluk, ağırlıklı olarak takip edilen kooperatifçilik siyasetlerinin bir neticesidir.

3. 4. 2. Yasal Sorunlar

Tarım kooperatifçiliği öncelikli olmak üzere örgütlenmedeki temel sorunlardan bir diğeri de yasal sorunlardır. Ülkemizde genel bir kooperatif kanununun yanında tarıma özel kanunlar da vardır. Bu kanunlarda gerçekleştirilen değişiklikler, kooperatifçiliği daha da fazla karmaşıklştırmaktadır. Ayrıca tarım sektöründe birlik ismini alan ve çok değişik legal yapılanmaları olan tarım üreticisi örgütleri de bulunmaktadır (Tarım-Orman Çalışanları Birliği Sendikası, 2016). Bu kanun fazlalığı ve karmaşıklığının bir an önce giderilmesi gerekmektedir; ancak ülkemizde ürün temelinde uzmanlaşmış, tarihsel önemi olan yerleşik kooperatifler var olma mücadelesi vermekteyken, 2004’te” Üretici Birlikleri Yasası” yürürlüğe girmiş ve devlet değişik bir yapılanmaya destek sağlamaya başlamıştır. Bu kanun ile örgütlerdeki aşırı çeşitlilik, tarım sektöründe esaslı ve güçlü bir örgütlenmeye gidilmesine engel olmaktadır.

Bu konuda tarımsal kooperatif ve başka örgütlerin kanuni açıdan değişik bakanlıklara bağlı olması da farklı bir yasal sorunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak tarım kooperatifleriyle alakalı kanunların 1163 no’lu kanunda bir araya getirilmesi ve tarımsal örgütlerin bütünüünün Tarım Bakanlığı’na tabi olması gerekmektedir. Etkin siyasetler, yalnızca karmaşa içermeyen yasal düzenlemeler ile ve tek bir merkezden yönetilerek etkilerini gösterebilirler (Rehber, 2007: 5).

3. 4. 3. Finansman Sorunu

Finansman sorunu kooperatiflerin karşı karşıya oldukları başta gelen sorunlardan biridir. Kooperatifler, günlük siyasetlerin etkisi altında kalmayan

güvenilir finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. Bu doğrultuda yaygın olarak bir “Kooperatifler Bankası” oluşturulması inancı taşınsa da tarım sektöründe uzmanlaşmış T.C. Ziraat Bankası A.Ş.’nin özelleştirilmesi ve bankacılıkta gerçekleştirilecek bazı reformlar yoluyla değişik seçenekler sunulabilmektedir. Finansman meselesinin çözülmesi amacıyla gerçekleştirilecek ilk girişim, dağınık üretici örgütlenmesinin bir araya getirilerek güçlendirilmesidir.

Ayrıca, aslında tarıma ayrılmış fakat toptancı halleri, ticaret borsaları gibi kurumlarla tarım sektöründen diğer sektörlerle geçen kaynaklar da programlı ve akılcı bir biçimde tarım sektörüne aktarılmalıdır.

3. 4. 4. Kooperatifler Arası İş Birliği

Örgütlenme faaliyetlerinin başarı sağlayabilmesi kooperatiflerin aralarında etkili bir iş birliği kurmaları ile alakalıdır. Bu iş birliği, başlıca kooperatifçilik prensiplerinden birini oluşturmaktadır. Bilhassa aynı sahada etkinlik gösteren kooperatifler; birlik, merkez birliği ve ulusal birlik olarak beraber eyleme geçmelidir ve zamanla uluslararası iş birliği kurmalıdır. Batılı ülkelerde buna örnekler gösterilebilir. Mesela AB’de pek çok ülkede olduğu gibi topluluk seviyesinde de meslek örgütleri ve kooperatifler birlikte faaliyette bulunmaktadır. Ülkemizde “Tarım Satış Kooperatifleri” ayrı tutulmak üzere, bu tip bir oluşum bulunsu dahi, bu hususta ciddi problemler bulunmaktadır. İş birliği içinde bulunan ortaklar ile aynı zamanda demokratik ve özerk bir oluşumun başarı sağlayacağına Türkiye’den de örnekler vermek mümkündür. Bugün Türk tarımsal kredi kooperatifleri 16 bölge birliği ve 1 merkez birliği altında örgütlenerek, yaşanan problemlere rağmen başarı yakalamaya çalışmaktadır. Pancar Ekicileri Kooperatifler Birliği de faaliyetlerini devam ettiren başka bir örnek olarak gösterilebilir.

Diğer sorunlar belli bir oranda çözüme kavuşturulmadan iş birliği konusunda başarılı olmak hayli zordur. Bilhassa dağılmış örgütlenme yapısı değil iş birliğine, kooperatifleri ve başka örgütleri rekabet içinde karşı karşıya getirmeye neden olmaktadır. Mesela bir köydeki kredi, köy kalkınma ve tarım satış kooperatiflerinin etkinliklerinin benzerlik göstermesi, etkinliklerin tesirine

zarar verdiği gibi negatif neticeler de doğurabilmektedir. Buna paralel bir biçimde, aynı alanda faaliyet gösteren tarım satış kooperatif birliklerinin aralarında bir iş birliği kuramamaları da sorunlara yol açmaktadır. Uygulanan pratikle birlikte bu sahada değişik bölgelerden gelen üretici birliklerinin oluşturulacağı değerlendirilirse, problemlerin daha da çoğalacağı öngörülecektir.

3. 4. 5. Eğitim-Araştırma

Herhangi bir ülkede örgütlenme ile kooperatifçiliğin ilerleyişı, örgütlenmenin faydalarına dair inanç besleyen bilinç sahibi kişilerin bulunması ile ilgilidir. Örgütlenmenin etkinlikle sağlanması ve problemlerin çözülmesi ise, bu konuda yapılacak eğitim ve araştırma ile mümkündür. Maalesef ülkemizde senelerdir yürütölen siyasetler, bilhassa problemlili tarımsal üreticilerde iş birliği ve örgütlenme farkındalığı yaratmamış, tersine üreticileri bu konuda geriletmiştir.

Örgütlenme ve kooperatifçilik faaliyetinin güçlendirilmesi ve etkinleştirilmesi, farkındalığın oluşması ve bilhassa üreticilerin bunu kabul etmeleri ile alakalıdır. Dolayısıyla eğitim, ana kooperatifçilik prensiplerinden birini oluşturmaktadır. Eğitimde asıl sorumluluk devlete ait olsa da sahasında başarı yakalamayı arzulayan tüm örgütler, “çiftçi eğitimi” işlevine öncelik vermelidir. Başka bir deyişle, çiftçilere yalnız bilgi verme yöntemiyle değil, onların şahsen gözleyip tecrübe ederek birlikte hareket etme zihniyetini kazanmaları sağlanmalıdır (Rehber, 2007: 6).

Kamunun verdiği eğitim hizmetlerinin özelleştirilmesi söz konusu olduğunda, bu konuda verilecek her çeşit destek üretici örgütleri aracılığıyla gerçekleşmelidir. Ülkemizde kooperatifçilik eğitimi veren kuruluşlar sayıca yetersizdir. Meseleye bu eğitim kurumlarının çoğaltılması çözümü getirilmektedir. Diğer bir seçenek ise, yaygın eğitim veren Ziraat Fakölteleri ile Meslek Yüksek Okulları’nda kooperatifçiliğe ilişkin kavramlara vakit harcanmasıdır. Böylece eğitimli insan kaynağı ihtiyacı kolayca karşılanabilmektedir. Bu alandaki meselelere çözüm getirecek araştırmaların

gerçekleştirilmesi ve bunlara hem devlet hem de örgüt ve kooperatifler tarafından destek verilmesi oldukça önemlidir (Doğan ve Altuntaş, 2017: 56).

3. 5. Türkiye’de Tarımda Üretim Riski

Üzeri açık bir fabrika tanımı yapılan tarım sektörü sonucunda canlı ürünler elde edilmektedir. Bu canlı ürünlerin ara malı veya nihai mal şeklinde kullanılabilmesi için, belirli bir biyolojik zamanın dolması lazımdır. Tarımsal üretim çoğunlukla belirsiz tabiat şartları altında yapılmakta ve bahsedilen biyolojik zaman süresince canlıların olumsuz şartlar sonucu yaşayabileceği sağlık problemleri, üretime ilişkin değerlerin düşmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı tarım, başka sektörlerle karşılaştırıldığında oldukça büyük riskler içermektedir. Bunlar, tarım etkinliklerinin başlangıcından bu yana devam etmekte olan doğal risklerden oluşmaktadır (Apelasyon.com, 2013). Tarım etkinliklerinin finansmanı konusunda tabiat riski veya ekolojik risk olarak adlandırılacak riski de göz önünde bulundurmak, ayrıca bu riski telafi edecek araçlar ve sistemler üretmek gerekmektedir.

Tarımda üretim sürekliliğini sağlamak ve mahsul fiyatları ile üretici gelirlerindeki istikrarı korumak için, riskle baş etme yöntemlerinden olan tarımsal sigorta uygulamalarına ihtiyaç vardır (Akçaöz, Özkan ve Kızılay, 2006: 94).

Tarım sigortaları, gelişme gösteren ülkelerde tarımsal risk yönetimi kapsamında başvuru en etkili ve en çağdaş risk dağıtma yöntemidir. Bu nedenle ülkemizde de tarımdaki risklere yönelik karakteristik bir sigorta modeli olan tarımsal sigortaların hayata geçirilmesi oldukça lüzumlu, tarım bankacılığı bakımından ise hemen hemen mecburi olmuştur (Apelasyon.com, 2013).

Tarım sektörü; tüm sektörler içinde doğal, iktisadi, toplumsal, politik, teknik ve bireysel risklerin en fazla etkisi altında kalan ekonomik kesimdir.

Dolayısıyla, ileri ülkeler senelerdir uygulamaya koydukları tarımda korumacılık siyasetleri, yani “Tarımsal Risk Yönetim Programları” sayesinde, tarımda üretime bir tehdit oluşturan doğal risklerin neden olduğu verimlilik kaybının ardından, iktisadi risklerin neden olduğu kazanç kaybını da üreticinin üstünden alarak sigortacılık sistemine aktarmaktadırlar (Dinler ve diğerleri, 2005: 1).

Dünya çapında dolu yağışı sigortalarıyla işlerlik kazanan “bitkisel ürün sigortaları” uygulamalarında; buz tutma, akıntı ve yağış düşüklüğü gibi birden fazla riskin de sigorta kapsamına alınabilmesi için; devletlerin üreticinin ödemesi gereken primleri desteklediği bilinen bir gerçektir. Günümüze dek tarımsal üreticilerin gelirlerinin süratle gerilemesi, tarım sigortalarına dair uzun dönem boyunca bir kamu programının geliştirilememesi, tarım ile sigortacılık sektörlerinde bilgi ve alakanın yetersiz seviyede kalması; tarımsal sigortaların geliştirilmesine engel olan etkenlerin başını çekmektedir (Dinler ve diğerleri, 2005: 1).

Türkiye’de, tüm durağanlık içeren koşullar ile düzensiz devlet tarım sigortaları siyasetlerine rağmen, ülke şartlarına uygun oluşturulan model yardımıyla dolu yağışı sigortasına ilişkin problemler yüksek ölçüde çözümlenmiştir. Bununla birlikte; buz tutma, akıntı ve yağış düşüklüğü gibi risklerin de sigorta kapsamına alınması için teknik zemin hazırlanmış ve devlet yaptığı legal düzenlemeler ile belirgin aşama kaydetmiştir.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından “Tarım Sigortaları Kanun Tasarısı” düzenlenmiş ve Başbakanlık tarafından meclise sunulmuştur. Tarım Sigortaları Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile devletçe prim desteği sağlanarak, günümüze dek sigortalanamayan buz tutma, akıntı ve yağış düşüklüğü gibi olaylar da sigortalınamaya başlamıştır. Mesuliyetin Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nda toplandığı bu modelde, hâlihazırdaki pratikleri güçlendirecek biçimde oluşturulması, tasarlanan havuzda primlerin bir araya getirilmesi ve hasar oluştuğunda ödemelerin dolaysız olarak üreticiye yapılması kararlaştırılmıştır. Sigortacılık hizmetleri, havuz üyesi sigorta firmalarınca aynı

esaslar çerçevesinde verilecek ve Hazine Müsteşarlığı'nca denetlenecektir (Dinler ve diğerleri, 2005: 7).

Tarımsal sigortaların gelişim sürecinde, ülkemizin hem başka gelişme sağlamış ülkeler hem de AB'ye üye ülkeler karşısında, rakam olarak 65.000'i yakalayan ziraat mühendisi potansiyel gücüyle birlikte iletişim tekniklerini de geliştirmiş olması ile sigortacılık sektörünün sınırları oldukça genişlemiştir. Bu Türkiye'nin her türlü diğer ülkelerden üstünlük sağladığı anlamına gelmektedir. Ayrıca ülkemizde bu iki üstünlüğün bütünleştirilmesi ile, optimum tarımsal sigorta sisteminin AB ülkelerinin birçoğundan daha önce geliştirilebileceği öngörülmektedir (Dinler ve diğerleri, 2005: 2).

3. 6. Türkiye'de Tarıma ve Hayvancılığa Yönelik Finansal Teşvikler

Türkiye'de verimi iyi olan çok fazla alan bulunmasına karşın, tarım ve hayvancılık faaliyetleri git gide gerilemektedir. Ayrıca, pek çok ürün yurt dışından temin edilmektedir. Türk üretiminin neredeyse sıfırlandığı bu zaman diliminde, tarım ve hayvancılık ile meşgul olan çiftçilere devlet tarafından destek verilmeye başlanmıştır. Bu da tarım ve hayvancılık sektörüne katılım yüzdesini yükseltmiştir.

3. 6. 1. 2016 Hayvancılık Hibe Kredi ve Destekleri

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na ayrılan bütçenin 16,5 milyar olduğu ve bu miktarın oldukça büyük bir oranının tarım ve hayvancılığa tahsis edildiği belirtilmiştir. Hayvancılık faaliyetleri yürüten üreticilere özgü geri ödemesiz ve sıfır faizli kredi olanakları tanıyan KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) bu projeyle hayvancılıkla meşgul olan girişimcilerin artmasını sağlayarak;

Güney Doğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Konya Ovası ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan kentlerdeki hayvancılık kesimini de gittikçe geliştirmekte ve ülke için daha fazla fayda sağlayacak niteliğe büründürmektedir.

3. 6. 2. Tarım ile Uğraşan Girişimcilere Hibe Kredisi

Türkiye'deki belirli bölgelerde geçim, büyük oranda tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile sağlanmaktadır. Tarım ve hayvancılığa uygun olan kentlerde yapılan bu faaliyetlerin geçtiğimiz yıllarda bir hayli gerilediği saptanmış ve bu duruma son vermek adına devlet tarafından bazı düzenlemelere gidilmiştir. Genç üreticilere yönelik 2016 tarım ve hayvancılık teşvikleri gündeme gelmiştir. Bu sayede KOSGEB pek çok üreticiye hibe kredi olanakları sağlamış ve sektörde yükseliş yaşanmasına yol açmıştır.

Tarım ve hayvancılık sektörüne getirilen bu düzenleme ile ülkenin ekonomik büyüme hızı da desteklenmektedir. Sektörde yer almayı ya da daha fazla ilerlemeyi arzu eden girişimciler, bu kredilerden faydalanabilmekte ve sektörde gelişme kaydedebilmektedir.

3. 6. 3. AB'nin Türk Tarımına Etkileri

AB üye devletlere çeşitli alanlarda destek olmaktadır. Söz konusu alanları; işçilerin sağlık ve güvenliklerinin korunması için, özellikle iş ortamının ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi; işçilerin sosyal güvenliğini ve sosyal koruma, iş akdinin feshi durumlarında işçiyi korumak, işçilere bilgi vermek ve onlara danışmak, işçilerin yönetime katılmaları da dâhil, işçi ve işverenin çıkarlarının temsil edilmesini ve toplu şekilde korunmasını sağlamak, birliğin topraklarında ikamet eden 3. ülke vatandaşlarının istihdam edilme şartları, istihdam piyasasından dışlanmış bireylerin yeniden entegrasyonun gerçekleştirilmesi, istihdam piyasasında fırsat ve işyerinde görülen muamele açısından kadın ve erkek arasında eşitlik, toplumsal dışlanmayla mücadele etme ve sosyal koruma sistemlerinin modernizasyonu, tarımın modernizasyonu, ticaretin modernizasyonu, ekonomik bütünleşme ve benzeri birçok konu olarak ifade etmek mümkündür (Başbakanlık AB Genel Sekreterliği, 2011).

Tarım alanında yapılacakların belirlenmesi için AB içerisinde OTP geliştirilmiştir (Karluk, 2002: 76). Verimliliği artırmak, tarım üreticilerine daha iyi yaşam koşulları sağlamak, tarım pazarını korumak ve dengelemek ve tarımsal ürünleri tüketicilere daha ucuza sunmak OTP'nin başlıca amaçlarını oluşturmaktadır (Tan ve Dellal, 2003: 1).

Bu amaçlar doğrultusunda ülkemizin AB'ye uyumu çerçevesinde AB tarafından fonlar ile tarım sektörü desteklenmekte ve mevzu edilen amaçlara ulaşmada ülkemiz tarım sektörü etkin hale getirilmektedir. Sonuç olarak verimliliğin artması, üreticilerin koşullarının iyileştirilmesi ve tüketicilere daha ucuz tarımsal ürünler sunulması ülkemizin sosyal ve ekonomik anlamda daha yukarı seviyelere çıkması anlamına gelmektedir (Bayraç ve Yenilmez, 2005: 24).

3. 7. Çiftçiye Yönelik Oluşturulan Mobil Uygulamalar

Ülkemizde mobil iletişim teknolojilerinin de giderek artması sayesinde, birçok firma tarafından çiftçilerin de yaşam kalitesinin artırılması amacıyla bazı çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin; Vodafone 2009 yılında Türkiye'de çiftçilere odaklı ilk sosyal iş modeli oluşturma kapsamında Vodafone Çiftçi Kulübünü hayata geçirmiştir. Bu projenin amacı, Türk çiftçisinin kendisi için yararlı bilgileri en kısa ve en kolay yoldan ulaşabilmesini; çiftçilik faaliyetlerini daha etkin, verimli ve sağlıklı bir şekilde yapabilmesini sağlamaktır. Ayrıca Çiftçi Kulübü kapsamında avantajlı iletişim paket ve tarifeleri oluşturularak, çiftçilerin iletişim giderlerinin azaltılması amaçlanmıştır. Bunun dışında, Çiftçi Kılavuzu Uygulaması, Çiftçi Kulübü Tırı ve Mobil Tarım Ekipleri gibi birçok farklı uygulamalar ile de çiftçilere destek sağlanması hedeflenmiştir (Vodafone Çiftçi Kulübü, 2018).

Vodafone'a benzer şekilde Turkcell de "Çiftçi Birliği" uygulaması ile 2010 yılından beri tarımsal üretim ve verimliliği arttırmada çiftçilere özel uygulamalar ve paketler geliştirmektedir. Özel tarife, servis ve marka iş birlikleri avantajları sağlayan Çiftçi Paketleri ile Turkcell, mobil teknolojiyi çiftçilerin hizmetine sunarak onların yaşamlarını kolaylaştırmayı ve işlerini daha iyi koşullarda ve daha rahat yapmalarını sağlamayı amaçlamıştır. Çiftçi

Birliği kapsamında oluşturulan Tarım Doktoru uygulaması ile her tarlaya ve ürüne özel çözümler sunulmakta, bu sayede çiftçilerin maliyetleri düşürölüp elde edilen verimin artması sağlanmaktadır. Yine Turkcell'in akıllı tarım çözümleri ile çiftçiler üretimden pazarlamaya kadar birçok noktada tasarruf sağlayabilmektedirler. Büyükbaş hayvan adım ve lokasyon takibi, süt ölçüm ve takip çözümleri, sera takip çözümleri, kümes takibi ve uzaktan sulama yönetimi gibi uygulamalar, Turkcell'in akıllı tarım çözümleri kapsamında yer almaktadır (Turkcell, 2015).

Tablo 3. 1: Akıllı Tarım Sistemleri

	 vodafone TARIM AKADEMİSİ	 TURKCELL AKILLI TARIM
<u>PROJE AMACI</u>	Çiftçinin yararlı bilgilere en kısa ve en kolay yoldan ulaşabilmesini, faaliyetlerini daha etkin, verimli ve sağlıklı bir şekilde yapabilmesi.	Tarımsal üretim ve verimliliği arttırma, çiftçilerin maliyetlerini düşürme, tasarruf sağlayabilme ve çiftçilerin yaşamını kolaylaştırma amaçlanmıştır.
<u>YÖNTEMLER</u>	2009 yılında hayata geçirilen Vodafone Çiftçi Kulübü kapsamında hava tahmin yorumları, ürünlere özel bilgilendirmeler, hâl ve borsa fiyatları, hibe ve yatırım destekleri, ücretsiz fuar davetleri, SMS yoluyla ürün ilanları, anlaşmalı banka kapsamında kredi ürünlerinde %15 faiz indirimi ve tüm yıl konuş hasat zamanı faizsiz öde ve Vodafone çiftçi tırı ile çiftçilere mobil teknolojiler hakkında eğitim verilmektedir.	Ziraatmühendisliğidesteği, veterinerlikdesteği, detaylı havaraporuiletilmesi, trafogüvenliği, uzaktansulamayönetimi, kümesveseratakibi, Turkcell'inakıllı tarım çözümlerikapsamındayeralmaktadır. Ayrıca çiftçilere özelavantajlı konuşmapaketlerivetarifeleribulunmaktadır.

3. 8. Tarım Sigortaları ve TARSİM

Türkiye’de gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerde risk yönetiminin sağlanabilmesi adına devlet tarafından doğal afetler öncesinde çalışmalar gerçekleştirilmemiş ve çiftçilere yönelik primlerin desteklenmesi söz konusu olmamıştır. Gerçekleşen doğal afetler sonucunda 5254 ve 2090 sayılı kanunlar ile geri ödemesiz devlet yardımları sağlanmış ancak bu yardımlar sorunların çözülmesinde faydalı olmamakla birlikte, ertelenmekte olan çiftçi borçları devletin her yıl büyük miktarda görev hasarlarına uğramasına yol açmıştır. Kartopu etkisi gibi giderek büyümekte olan problemler karşısında ortaya çıkan riskler ortadan kaldırılamamakla birlikte çiftçiler ve devlet büyük ölçüde kayıplar vermiştir. Sigorta şirketlerinin sorumluluğu altında görülmekte olan tarım sigortalarına devlet tarafından herhangi bir katkı sağlanmamıştır (Ekmen, 2004).

Açık havada gerçekleştirilmekte olan tarımsal faaliyetler işletme yetkilileri tarafından kontrol altında tutulamaması hastalık, iklim şartları ve zararlılar ürünün kalitesi ve miktarını negatif yönde etkilemektedir. Bu durum ise üreticilerin gelirlerinde dengesizliğe yol açmaktadır (Çetin, 2007: 3). Dünya nüfusu yönünden incelendiğinde oldukça ciddi bir öneme sahip olan tarım sektörünün aynı zamanda teknolojik, sosyal, siyasal, kişisel ve ekonomik risklerden büyük ölçüde etkilenen ve oldukça hassas faaliyet alanı olarak kendine has olan bir yapısı bulunmaktadır (Bölükbaşı ve Pamukçu, 2009). Tarım sigortalarında yer alan programların yüzde 80’lik kısmı gönüllülük kavramına dayanmaktadır. Düşük ve düşük- orta gelir grubunda bulunmakta olan ülkelerde tarım kredileri için sıklıkla rastlanan zorunlu sigorta uygulamaları mevcuttur. Bu bağlamda düşük gelir grubunda yer alan ülkelere uygulanmakta olan kredi bağlantılı sigorta uygulamaları tarım sigortalarının gelişmesine olanak sağlayabilmektedir (Kırkbeşoğlu, 2015: 652-653). Tarım sektöründe gerçekleştirilen risk yönetiminde ilk olarak koruma altına alınmasına yönelik tedbirler değerlendirilerek, teknik açıdan yetersiz kaldığı durumlarda ise mali ve ekonomik araçların uygulanmasına geçiş sağlanmaktadır. Tarımda yer alan belirsizlikler ve ortaya çıkabilecek riskler sebebiyle meydana gelebilecek zararları karşılamakta olan güvence sistemi

“sigorta” olarak ifade edilmektedir. Bu aşamada ilk olarak kültürel ve teknik önlemler ile ortaya çıkabilecek olan zararlar en aza indirgenmeli ya da ortadan kaldırılmalı ve daha sonrasında sigorta şirketi tercih edilmelidir (Kırkbeşoğlu, 2015: 649).

3. 8. 1. Türkiye’de Tarım Sigortaları Uygulamaları (TARSİM Öncesi)

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında gerçekleştirilen tarım sigortasına yönelik çalışmalar ile yakından ilgilenmekte olan çeşitli kuruluş ve kurumlar da tarım sigortası ile ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Öncelikli olarak T.C Ziraat Bankası tarafından tarım sigortasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu konuya 1937 yılına ait T.C. Ziraat bankası 3202 sayılı Kanun’da değinilerek, 1938 yılında “Köy ve Ziraat Kongresinde” tartışmaya açılmıştır.

Türk Ticaret Kanunu’nun 1316. ve 1319. Maddelerinde yer alan tarım sigortalarının yasal yönleri bu dönemde düzenlenmiştir. “Zirai Sigorta Kanun Tasarısı” 1940 ve 1944 yıllarında Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanarak, 1952 ve 1956 yıllarında yeniden güncellenmiştir.

Hazine Müsteşarlığı tarafından 1995 yılında Tarım Sigortalarının Teşviki Kanun Taslağı, Tarım Ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından 1993 yılında Tarım Ürün Sigortası Kanunu, Orhan Şendağ ve arkadaşları tarafından 1988 yılında Tarım Sigortası Kurum Kanun Tasarısı, Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları tarafından ise Tarım Sigortası Kanunu Tasarısı hazırlanmıştır. Ayrıca 1999 yılında hazırlanmış olan üç farklı taslak (Hazine Müsteşarlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarım Sigortaları Vakfı) bu konu ile ilgili olan kuruluş ve kişilerinde katılımının gerçekleşmesi ile Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilen toplantılarda değerlendirilerek, “Tarım Sigortaları Teşviki Hakkında Kanun Tasarısı” hazırlanmıştır. Bunlar ile birlikte Hazine Müsteşarlığı’nca hazırlanmış olan yeni yasa tasarısı kamuoyunda tartışmaya açık hale getirilmiştir (Çetin, 2007: 34).

Dolayısıyla, Türkiye’de tarım sektörünü tehdit etmekte olan risklerin garanti altına alınabilmesi adına sigorta sisteminin uygulanmaya başlanması gerektiği düşünülmesi ile 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu 14.06.2005 tarihinde çıkartılmıştır. Yapılan düzenleme ile kanun kapsamına alınmakta olan olası tehditlere yönelik olarak gerçekleştirilecek olan sigorta sözleşmelerinde ortaya çıkacak olan zararlara yönelik tazminatın tek merkez tarafından ödenmesi, standardın oluşturulması, tarım sigortalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, risklerin en uygun şartlarda atlatılabilmesi adına uygun ortamların sağlanması amacıyla sigorta havuzu oluşturulmuştur.

Bahsedilen havuza yönelik tüm işlem ve işler, havuz içerisinde yer alan sigorta şirketlerinin eşit hisseler ile ortak oldukları şirket aracılığıyla yürütülmekte olup TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu İşletmesi AŞ.) kurulmuştur (Çipil, 2008: 158-159).

3. 8. 2. Tarım Sigortaları Havuzu ve TARSİM

TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu); Türkiye Ziraat Odaları Birliği, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Türkiye Sigorta Birliği, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve İşletici Şirket’ten de temsilcilerin yer aldığı Yönetim Kurulu tarafından yürütülmektedir. Buna bağlı olarak, ilgili olan bütün tarafların en üst kademede temsil edilmesi gerçekleşmektedir. Sivil toplum kuruluşları, devlet ve özel sektörler arasındaki iş birliğinin en iyi örneklerinden biri olan Destekli tarım sigortaları sistemi kısaca “TARSİM” olarak ifade edilmektedir. Bahsedilen bu sistem, tarım sigortaları havuzu ve bu havuzda yer alan ve bütün işlem ve işleri uygulamaktan sorumlu olan işletici şirketten oluşmaktadır (TarsimFaaliyet Raporu,2014).

TARSİM Yönetim Kurulu; Hazine Müsteşarlığı ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından iki, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye Sigorta, Havuzun işletici şirketi ve Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliğinden bir üye ile toplam 7 adet üyeden meydana gelmektedir (Kırkbeşoğlu, 2015: 654).

TARSİM, Devlet destekli tarım sigortacılığının Türkiye’deki ilk temsilcisi olarak, geleceğe güvenilir bir şekilde ilerleyebilmek adına kurumsal hedeflerini aşağıdaki yer alan şekilde sıralamaktadır (Tarsim Faaliyet Raporu, 2014):

- Türkiye’de uygulanmakta olan tarım sigortalarının yaygınlaşmasının sağlanması,
- Tarım bölgelerindeki tanınırlığın ve bilinirliğinin fazla olması ve saygın ve örnek bir kurum olarak idrak edilmesi,
- Sivil toplum kuruluşları (STK), özel ve devlet sektörü ile iş birliği yönünden, ülkemizde yer alan önemli kurumlar arasında bulunulması,
- Teknoloji ve bilgi sistemleri uygulamalarından yüksek ölçüde yararlanılarak, kuvvetli alt yapı ağına sahip olmak ve bunun için gerekli olan tüm yatırımları zaman kaybetmeden yerine getirmek,
- Süreç aşamasında yaşanmakta olan problemleri minimize etmek,
- Farklı ülkelerde uygulanmakta olan sigorta havuz sisteminde örnek ve lider temsilciler olarak yer almak,
- Çiftçilerin bilgilendirilmesi adına tanıtım ve eğitim çalışmalarının düzenlenmesi,
- Havuz sistemi ile elde edilen bilgi birikimi ve tecrübeleri diğer paydaşlar ile paylaşarak hizmetlerine sunulması,
- Dünyada gerçekleşmekte olan tarım sigortaları ile ilgi gelişmeleri takip edilmesi, gelişmiş olan ülkelerin sisteminin örnek olarak alınması ve gelişmekte olan ülkelere bu konuda örnek teşkil edilmesi,
- Yurtdışı ve yurtiçinde kendi alanında gerçekleşmekte olan tarımsal faaliyetlerinin takip edilmesi,
- Tarımsal risklerin tümünü içermekte olan toplu bir güvence sistemi oluşturarak, uygulamak,
- Sigortalılar arasındaki eşit fiyat uygulamasının oluşturulması adına uygun teknik alt yapının oluşturulması,
- Uluslararası risk aktarımı piyasasıyla yakından ilgilenererek, ilişkilerin güçlendirilmesi ve ortak projelerin oluşturulması,

- Türkiye’ye ait tarımsal alanların bölgesel ve ürüne yönelik haritalarının oluşturulması ve oluşturulan bu harita ile en etkili tarife sisteminin sağlanması,
- Tazminat ödemeleri ve hasar tespit ödemeleri ile ilgili olan süreçlerin hızlandırılarak çiftçinin zararının en kısa sürede çözülmesi.

Bakanlar Kurulunda alınmış olan karar ile Tarım Sigortaları Havuzu vasıtasıyla akdedilen sigorta sözleşmelerinden kaynaklı olan fakat reteosesyon ve reasürans yoluyla aktarımı mümkün olmayan risklerin 1 yıl itibari ile hasar fazlası desteği, hasar prim oranı ile orantılı olarak taahhüt altına alınmaktadır. Tarım Sigortaları Havuzunda birikmekte olan primlerin ortaya çıkacak olan hasarların karşılanmasında yeterli olması uzun vadeli hedefler arasında yer almaktadır. Fakat beklenen üstünde gerçekleşen hasarın meydana gelmesi durumun bu kısım yukarıda belirtilmekte olan kapsamda devlet tarafından Tarım Sigortaları Havuzuna transfer edilerek karşılanmaktadır. Bu karar ile sistemin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi adına devlet desteğinin sağlanması bakımından oldukça önemli bir kazanım elde edilmiştir (Kırkbeşoğlu, 2015: 656).

3. 8. 3. TARSİM Tarafından Sunulan Sigorta Türleri

TARSİM tarafından sunulan sigorta türleri şu şekilde sıralanmaktadır: bitkisel ürün sigortası, sera sigortası, büyükbaş hayvan hayat sigortası, küçükbaş hayvan hayat sigortası, kümes hayvanları hayat sigortası, su ürünleri hayat sigortası, arıcılık (arı kovan) sigortası.

Tarım sigortası, üreticilerin geçinme kaynağı olan hayvancılık ve tarımsal çıktılarını birçok risklere karşı koruyarak, üreticinin gelirinde meydana gelecek olan azalmaları ve ekonomik hasarları kontrol altına almaya çalışan bir sistem olarak açıklanmaktadır. Bununla birlikte bu sistem üreticiyi üretim aşamasına teşvik ederek, düzenli tarım üretimin gerçekleşmesine fayda sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, birden fazla ülkede tarımsal bölgelere yönelik olarak düşük faizli kredi, doğal afet ve vergi muafiyeti gibi devletlere ekonomik yük olan uygulamalar yerine tarım sigortaları

uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda tarım bölgelerine sağlanmakta olan yardımlar tarım sigortaları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bahsedilmekte olan bu yardımlara belirli ülkeler katılmakta olup destek sağlamaktadır. Farklı ülkelerin konu ile ilgili uygulamalarının incelenmesi sonucunda Türkiye’de uygulanacak olan tarım sigortası konusunda İspanya’daki sistem örnek alınarak oldukça önemli gelişmeler elde edilmiştir. Tarım sigortaları kanunu 2005 yılında çıkartılmakta olup, TARSİM Ve Tarım Sigortaları Havuzuda 2006 yılında faaliyete geçmiştir.

On yıllık geçmişi bulunan TARSİM ile birlikte Türkiye oldukça önemli ölçüde yol almıştır. Böylece Türkiye 2014 yılında toplam prim miktarı da 683.535.994.-TL ye poliçe âdetinde ise 10.086.612 rakamına ulaşılmıştır. Tarımsal faaliyetler ve ülke ekonomisi alanında faaliyet göstermekte olanlar adına bu sistemin daha ileri düzeye çıkarılması herkesin yararına yöneliktir. Daha yüksek sayıda üreticinin sistemde yer alması, prim miktarının en aza indirgenmesi ve sistemin sağlıklı ve etkin bir şekilde işletilmesi açısından çaba gösterilmesi gerekmektedir. Minimize edilen prim tutarları ile daha fazla sayıda üretici sigortalanacak olup, sayı artışının gerçekleşmesi ile sağlanan maliyet düşüşleri sistemin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte sistemin etkinliğinin sağlanabilmesi adına hasar ödemelerinden en hızlı sonucun alınması ve hasar tazmini tespitinde doğru bedelin belirlenmesine yönelik önemin verilmesi oldukça önemlidir. Üreticiler ve sigorta eksperleri bu konuya yönelik objektif ve iyi niyet ile yaklaşmalıdır. Sistemin sürekliliğinin sağlanması amacı ile devlet desteğinin devamlılığı sağlanmalı ve sağlanan destek tutarının arttırılması ile maliyet minimum düzeye çekilmeye çalışılmalıdır (Sümer ve Polat, 2016: 238).

3. 8. 4. Kilimo Salama

Kenyalı çiftçiler için tasarlanmış olan Kilimo Salama (“Güvenli Tarım”) sigortası ile çiftlik çıktılarının yoğun yağmur ve kuraklığa karşı sigortalanması söz konusudur. Kilimo Salama, 2009 yılında yüzlerce mısır çiftçisinin uzun yağış döneminde kuraklığa karşı çiftlik girdilerini sigorta yaptırdığı Laikipia bölgesinde bir pilotun öğrenime dayanılarak

oluşturulmuştur. Yaşanan kuraklıkların ardından iki hava yolu istasyonuna da bir ödemenin gerçekleştirileceği gösterilmiştir. Çiftçiler hava istasyonunda ölçülenmiş olan kuraklık derecesine dayalı olarak dengede tutulmuştur (sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 80'lik bir ödeme). Pilot Kenya'da bulunan türünün tek örneklerindendir. (Kilimo Salama,2018)

Çiftçilerin geçim kaynakları etkilemekte olan yağış değişiklikleri ile ilişkilendirilen risklerden korunmak adına bir araç olan 'Kilimo Salama' (Kiswahili'de “Güvenli Tarım”), ürün endeks bazlıdır. Ekim dönemlerinde, güneş enerjisi vasıtasıyla çalışmakta olan hava istasyonları iklim koşullarını (yağış, sıcaklık, rüzgâr hızı) ölçümleyerek, verileri devamlı olarak merkezi bir konuma yönlendirmektedir. Hangi istasyonun çiftliğin iklimini en iyi şekilde ölçümlediğine dair kararın çiftçiler tarafından alınmasına izin verilmektedir. Yağışın yoğun veya az olduğu tespit edildiği takdirde o zamana ait miktar gerçekleşen yağış miktarından sapmaya dayalı olarak ölçülenmekte ve buna ödeme gerçekleştirilmektedir. (Kilimo Salama,2018)

Müşterilere ödenmekte olan prim ücretleri, Kenya'da meydana gelen kurak dönemlerinin sıklığına bağlı olarak basit varsayımlar ile hesaplanmaktadır. Ödeme planı birden çok değişikliğe uğramakla birlikte, Kilimo Salama şu anda tüketicilere yüzde 10 oranında prim ödemesi gerçekleştirmektedir. Bunlarla birlikte, cep telefonu ağı aracılığıyla uygulanan ve dağıtılan ilk mikro-sigorta ürünü KilimoSalama'dır. Stoklar, belirli karların bir kısmını alarak üretilen çıktıyı satmaya yönelik olarak teşvik edilmiştir. Aynı zamanda KilimoSalama'nın telefon yardım hattı mevcuttur.

4. BÖLÜM

TARIMIN FİNANSMANI VE TARIM BANKACILIĞININ ÖNEMİ

Araştırmanın bu bölümünde, tarım finansmanı ve tarım bankacılığının önemi üzerinde durulacaktır. Öncelikli olarak, tarımsal finansman kavramı açıklanacak ve özellikleri belirtilecektir. Sonrasında, tarımsal finansmanın ekonomiye olan etkisi incelenecek, sorunları tespit edilecek ve belirlenen sorunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirilecektir.

4. 1. Tarımsal Finansman ve Özellikleri

Genel anlamda işletmeler için yabancı sermayenin, farklı vade seçenekleri ile kredi olarak işletmelere fayda sağlayacak şekilde destek sağlayıcı güç olması ve tarım özellikleri doğrultusunda kredilerin şekillenmesi tarımsal finansmanın, diğer sektörlerin finansal yapısından farklılaşmasına yol açmaktadır. Tarımın kendine özgü sosyal ve ekonomik yapısı tarımsal kredinin şekillenmesinde ana unsur olmaktadır. Tarımsal finansman üzerinde etkili olan ve hem sektöre verilen kredilerin şekillenmesini sağlayan, hem de tarımsal kredilere gerek duyulmasına sebep olan faktörlerin aşağıdaki şekilde sıralanması mümkündür (Özçelik, Güneş ve Artukoğlu, 2005: 2):

- a. Tarımsal üretimin önemli oranda hava şartlarıyla ilgili olması
- b. Kuraklık, hastalık, sel gibi doğal yıkımların getirmiş olduğu gelir dalgalanmaları
- c. Tarım alanlarında küçük aile şirketlerinin yaygınlığı
- d. Tarım ürünlerindeki elverişsiz maliyet-fiyat ilişkisi
- e. Tarımda kredi taleplerinin değerlendirilmesiyle ilgili gereken bilgilerin eksikliği
- f. Tarım alanındaki üreticinin kredi sözleşmesinin koşullarını yerine getirme konusunda gereken özeni göstermemesi
- g. Siyasi ve toplumsal sebepler
- h. Tarımı finanse eden kredi kuruluşlarının örgütlenmelerinin ve yönetimlerinin yetersizliği

- i. Gelir ve giderler arasında zaman uyumunun olmayışı
- j. Kapalı ev ekonomisinden piyasaya üretime geçişin varlığı
- k. Tarımdaki gelir seviyesinin düşük ve tasarruf imkânının kısıtlı oluşu
- l. Tarımdaki teknolojik gerilik ve yapısal problemler

4. 2. Tarım ve Hayvancılık İşletmelerinde Finansman İhtiyacının Nedenleri

Diğer işletmelerde olduğu üzere tarım işletmeleri de üretimin tamamlanmasından önce, üretim ve pazarlama amaçlı iktisadi etkinliklerin sürdürülebilmesi için finansmana gereksinim hissetmektedirler (İlter Yurtoğlu, 2015: 26).

Başka sektörlerdeki işletmelerden değişik özellikleriyle ayrılan tarım işletmelerinin, finansman gereksinimleri de tabii olarak farklı sebeplerden kaynaklanmaktadır (İlter Yurtoğlu, 2015: 26). Tarım işletmelerinin finansmana gereksinim hissetmelerinin altında yatan etmenler aşağıdaki başlıklar altında toplanmaktadır:

4. 2. 1. Doğal Afetler, Çeşitli Hastalıklar ve Zararlılar

Kuraklık, su baskını, taşkın su, dolu yağışı ve heyelan gibi denetlenemeyen ve ansızın meydana eden doğal hadiseler, üretimi ve verimi düşürmektedir. Dolayısıyla tarım sektöründe sigortaların yaygın hale gelmediği ülkelerdeki tarımsal üretici gelirleri, tabiat şartlarıyla birlikte yüksek değişkenlik sergilemektedir. Tabiat şartlarıyla beraber üretimde gerilemeye yol açan başka bir etmen ise, tarımda gözlenen değişik türde hastalıklar ve zararlılardan oluşmaktadır (Arıcı, 2007: 11).

Bahsedilen etmenlerin negatif tesiri altında kalan tarımsal üretici, kazanmayı istediği gelire ulaşamamakta ve borçlarını ödeyemeyerek bir sonraki üretim dönemi için ihtiyaç duyduğu tohum, gübre, ilaç, mazot vb. girdileri alamamakta ve kişisel gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Bu

vaziyet, mali gereksinimlerini gidermek üzere çiftçinin finansman arayışına girmesiyle sonuçlanmaktadır (İlter Yurtoğlu, 2015: 24).

4. 2. 2. Tarım Sektöründe Üretim ve Üretim Farklılıkları

Tarım sektöründe, üretiminin tabiat şartlarına bağımlı olmasından dolayı, çoğunlukla senede bir ya da iki kez ürün toplanmaktadır. Böylece tarımsal işletmeler diledikleri anda üretim yapamamakta ve kazanç sağlayamamaktadır. Ürünün elde edilmediği zaman dilimlerinde üretim aktivitelerinin sürdürülebilmesi ve gereksinimlerin giderilmesi için finansman ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (İlter Yurtoğlu, 2015: 24).

Geleneksel yöntemlerle üretilmekte olan ürünler zamanla piyasadaki talebi karşılamada yetersiz kalmaktadır. Tüketicilerin zevk ve tercihleri değişime uğramakta, yeni ürünlerin ve pazarlama tekniklerinin etkisi altında kalmaktadır. Üreticiler talepte yaşanan değişiklikleri göz önünde bulundurarak yeni yatırımlar gerçekleştirme mecburiyeti hissetmektedir. Bu nedenle uzun vadeli kredilere duyulan ihtiyaç artmaktadır. Mesela son zamanlarda yeni kiraz, şeftali, elma, nar, kivi, avokado gibi meyve türlerine olan talep giderek güçlenmektedir (Arıcı, 2007: 13).

Bununla birlikte birtakım ürünleri üretmede faydalanılan tohum ve fide türleri tüketicilerin kalite beklentileri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu da tarım işletmelerine ek bir maliyet yüklemekte ve işletmenin girdi masraflarını yükseltmektedir. Tarım sektöründe rekabette üstünlük, üretimde kaliteyi gözetenler tarafından sağlanmaktadır (Gürbüz, 2005: 22). Uluslararası piyasalarda kaliteli üretim yapmadan var olabilmek bir hayli zor olmaktadır. Bu sebeple ülkemizde üretimi yapılan tarım ürünlerinde kaliteye ağırlık vermek üreticilere rekabette avantajlar kazandıracaktır (Arıcı, 2007: 13).

4. 2. 3. Küçük İşletme Yapısı ve Sermaye Yapısı

Tarım sektöründeki işletmelerin büyük bir kısmının küçük çaplı aile işletmeleri olmasından ve gelişmiş bir idare ve örgüt bünyelerinin olmamasından dolayı, tarımsal işletmelerin kazançları yetersiz düzeyde kalmakta ve bu işletmeler gerekli sermayelere sahip olamamaktadırlar. Bununla birlikte, mirasla geçen tarım toprakları küçülmekte, parçalanmış arazilerde maliyetler yükselmekte ve dolayısıyla da kazanç düşmektedir.

Tarım işletmelerinde sermayeyi; arazi, bina, araç-gereç, makine ve hayvanlar olmak üzere kısa sürede nakit hale getirilemeyecek öğeler meydana getirmektedir. Özetle; bu işletmelerin sermaye yapısının çoğunluğunu dönen varlıklardan çok toprak, bina gibi duran varlıkların oluşturması, işletmelerin finansman ihtiyaçlarının yüksek olmasına yol açmaktadır. Yeterli düzeylere ulaşamayan gelir, yetersiz ve likiditeden uzak sermaye yapısı, tarım işletmelerini dış kaynaklara yöneltmektedir (İlter Yurtoğlu, 2015: 24).

Sonuç olarak, tarım sektöründe başlangıçta ortaya konan sermayenin yüksek olması ve yapılan yatırımın kazanç sağlaması için belli bir dönem beklenilmesi, yatırımdan geri dönüşün süratini düşürmekte ve bu şartlar da finansmana gereksinim duyulmasına neden olmaktadır (Bülbül, 2006: 61).

4. 2. 4. Yetersiz Tarımsal Gelir

Tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşüklüğü tarımsal üreticilerin brüt ve net gelirlerinin de düşük olmasına yol açmaktadır. Tarım işletmelerinin gelirlerinin yetersizliği de krediye duyulan ihtiyacı bir hayli yükseltmektedir. Üreticilerin geliri yetersiz kaldığında, gelecek dönemde ihtiyaç duyacakları tohum, ilaç, gübre, mazot gibi girdileri krediler aracılığıyla temin etmeleri gerekmektedir. Üreticilerin gereksinim hissettikleri bu krediler yeterli büyüklükte ve süratle sağlanmadığı takdirde tarımda üretim düşüklükleri gözlenmektedir. Enflasyonun tetiklemesiyle yükselen kredi faizleri sonucunda da birçok toplumsal problem yaşanmaktadır. Bu durum kırsal alandan kentlere olan göçe hız kazandırmakta, süratli ve çarpık kentleşmeyle sonuçlanmaktadır.

Dolayısıyla tarımsal üreticilerin devlet tarafından sübvansiyonlarla desteklenmesi farklı bakımlardan toplum için faydalı olacaktır (Arıcı, 2007: 11).

4. 2. 5. Yeni Yatırımlar ve Teknolojik Gelişmeler

İlerleyen teknoloji, tarımsal üretim tekniklerini de değiştirmektedir. Üretimde ve verimde artışın sağlanması, geleneksel uygulamalardan çağdaş uygulamalara geçilmesiyle mümkün olmaktadır. Tasarrufun ve öz sermayenin düşük olduğu tarımsal işletmeler, modernleşme ve yeni yatırım gereksinimlerini yabancı kaynaklar vasıtasıyla giderebilmektedir (İlter Yurtoğlu, 2015: 25).

Gelişen teknolojiler ile birlikte çiftliklerin de çehresi değişmeye başlamış ve artık çiftlikler insanlar ile değil robotlar ile bakılmaya başlanmıştır. Örneğin; büyükbaş hayvanlar robotlar ile sağılmakta, hayvanların yedikleri yemler ve hastalık takipleri robotlar ile kontrol edilmektedir. Sonuç olarak bu robotlar sayesinde de çiftlikler eskiye göre daha verimli ve aktif hale getirilmiş durudadır. Dünya’da birçok örneği bulunan robotik çiftliklerin artık Türkiye’de de olduğu görülmektedir. Örneğin; Hollandalı bir firma tarafından geliştirilen robot teknolojisi kullanılarak oluşturulan Türkiye’nin ilk süt sığır işletmesi Balıkesir’de kurulmuştur (Soydan, 2015: 1).

Tarım ve hayvancılıkta yaşanan bir diğer teknolojik gelişme ise, kullanılan makinelerin dijitalleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskiden kullanılan traktörleri, biçerdöverler artık yerlerini akıllı tarım makinelerine bırakmışlardır. Çiftçinin üzerinden büyük bir iş yükünü alan, çevreyi koruyan ve verimi arttıran bu makineler, daha büyük, daha akıllı ve daha ağır makinelerdir. Üstelik devamlı ilerleyen teknoloji sayesinde bu makineler uzaktan kumanda ile yönlendirilebilir hale gelmiştir. Örneğin, bilgisayarlı sistemler ile çalışan traktörler direksiyona dokundurtmadan uzaktan yönlendirme ile tarlanın her bir noktasını ekim yapabilmekte, ekim alanlarını da uydu sinyalleri sayesinde belirleyebilmektedir. Bu sayede sıfıra yakın hata ile tarımsal faaliyet sonlandırılabilir (Soydan, 2015: 1). Sulama

sistemlerinde de akıllı makinelerin kullanılması ile toprağın nemi sürekli takip edilebilmekte ve ihtiyaca göre damlama sistemiyle sulama yapılabilir. Bu sistem sayesinde, tarla suya doyduğu anda sistem tekrar uyarı vermekte ve bu şekilde sudan ve enerjiden oldukça fazla tasarruf sağlanabilmektedir (Çolak, 2018: 1). Yine bir başka teknolojik sistem olan Dolu ve Don Önleme Sistemleri ile tarımın en büyük krizi olan olumsuz hava koşullarına gerekli önlemler alınabilmekte ve zarar minimum seviyelere indirilebilmektedir (Soydan, 2015: 1).

Son zamanlarda özellikle geniş arazilerin gözlenebilmesi için yeni teknolojik alet olan drone kullanımının da arttığı gözlenmektedir. Çiftçiler drone kullanarak hem ürünleri takip edebilmekte hem de meydana gelen sorunları anında ve net bir şekilde görebilmektedirler (Çolak, 2018: 1).

4. 2. 6. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Ülkemizde tarım arazilerinin küçük ve parçalanmış olması ve kimi yerlerde mülkiyetin dengeli bir biçimde dağılmamış olması, üreticilerin gelirlerini düşürmektedir. Bilhassa kiralama ve ortakçılık yöntemleriyle geçinen üreticilerin gelirleri hayli düşük seviyelerde olmaktadır. Kredi veren kurumlar bu üreticilerin kredi gereksinimlerini yeterli düzeyde karşılamamaktadır. Zira bu üreticiler faizi yüksek olan tarım kredilerini geri ödemedeki zorluklarla karşılaşmaktadır. Bilhassa özel bankalar tarafından tarım sektörüne sağlanan krediler son derece özel şartlarla verilmektedir. Kredi karşılığında bankalar üreticilere ait olan taşınmazları ipotek ederken, geri ödeme kabiliyetini de önemsemektedirler. Fakat tarımsal üretimin doğal yapısı gereği tabiat şartlarına bağlı olması ve diğer riskler üreticilerin malvarlıklarını yitirmelerine yol açabilmektedir. Dolayısıyla geçmişte görüldüğü gibi, ileride de üreticilerin aldıkları kredileri geri öderken zorlanmaları, sektörde gözlenen problemlerin başını çekecektir. Kredi faiz oranları ile geri ödeme güçlükleri sonucu maliyetlere eklenen gecikme cezalarının yüksekliği üreticilerin başta gelen sorunları arasındadır (Arıcı, 2007: 13).

Bundan dolayı Türkiye Bankalar Birliği, tarım kredilerini kullanırken üreticilerde arazilerini tabi olaylara karşı sigortalamaları koşulunu arayabilir. Bu şekilde sigorta yaptırmış üreticilerin risklerinin bir kısmı sigorta şirketi tarafından üstlenilmektedir. Bu da kredilerin geri ödenmesi konusunda yaşanan problemleri azaltabilir.

Makroekonomide takip edilen para politikaları, enflasyon oranları ve devalüasyon gibi ekonomik değişkenler tarım sektörüne direkt etki etmektedir. Bilhassa desteklemelerin yetersiz kalması ve üreticilerin elde ettiği gelirlerin düşük olması, krediye olan gereksinimi güçlendirmektedir.

Tarımsal ürünlere uygulanan korumaların kaldırılmasına dair DTÖ tarafından alınan kararlar, ürün fiyatlarına dolaysız şekilde etki etmektedir. Dünya çapındaki kuruluşlar tarafından alınan bu tür kararlar ülkemizdeki üreticilerin gelirlerinde azalmalara ve bundan dolayı üreticilerin kredi gereksinimlerinde artışlara yol açmaktadır. Tarım sektörü gelişmiş ülkelerde farklı yollarla desteklenmekteyken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere bu destek yeteri kadar sağlanamamaktadır. Bu ülkeler gelişmiş ülkelerle olan rekabetlerinde güç kaybetmektedirler ve zamanla gelişmiş ülkelere pazar olmaktadır (Arıcı, 2007: 14).

4. 2. 7. Hasat Zamanı

Tarımsal üretimin büyüklüğü ve niteliği doğal koşullarla birlikte her sene değişmektedir. Tarım sektörüne has bu belirsiz olma durumunun iyi idare edilebilmesi için tarım ürünlerini sigortalama yoluna gidilmelidir (İlter Yurtoğlu, 2015: 25).

Ayrıca tarımsal üretimin uzun zaman alması esnek bir yapı sergileyememesine sebep olarak, tarım sektöründe arzın talebe bağlı olarak biçimlenememesi sonucunu doğurmaktadır. Bundan dolayı fiyatın daha ziyade arz tarafından belirlenmesi nedeniyle, çoğunlukla hasadın düşük olduğu yıllarda fiyatta artışlar, yüksek olduğu yıllarda ise fiyatta düşüşler gözlenmektedir. Bahsedilen arz ve talep eşitsizliğinin önlenmesi için, tarımsal

ürünlerin ticaretinin gerçekleştirildiği piyasaların geliştirilmeleri lazımdır (Yılmaz, 2008: 21).

Fiyattaki düşüşler üreticilerin beklediklerinden daha az bir gelir kazanmalarına yol açmakta ve bir sonraki üretim dönemi için alacakları girdileri temin etmede finansmana gereksinim hissetmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan, üreticilerin arz fazlası sonucu ortaya çıkan fiyat düşüşleri karşısında korunabilmeleri ve ürünlerini istenilen fiyatta satabilecekleri döneme dek bekleyebilmeleri amacıyla ürünlerini stoklamak için depolara ve bu zaman boyunca tarım işletmelerinin sürekliliğini koruyabilmesi için finansmana gereksinim hissedilmektedir (İlter Yurtoğlu, 2015: 25).

4. 3. Tarım Finansmanının Çeşitleri

4. 3. 1. Bankalar ve Tarım Bankacılığı

Bankalar, mudilerine hizmet veren ve ürettiği hizmetin maliyetlerine katlanan finansal firmalardır. Bankalar kâr amaçlı faaliyetlerini sürdüren birer ticari işletmelerdir. Bankalar diğer tüm işletmelerde olduğu gibi belli bir kâr amacı güderken bunun yanı sıra diğer bankalarla da rekabet içinde olmaktadır. Bu nedenle bankalar hem fiyat hem de fiyat dışındaki araçları kullanır ve belli kazançlar elde ederler (Deb ve Murthy, 2008: 37).

Bankaların faaliyetleri sırasında ekonomik sistemin bir parçası olmaları sebebiyle üstlenmiş oldukları birçok işlev mevcuttur. Bu işlevleri sıralamak gerekirse; likidite yaratmak, asimetrik bilgi problemlerini çözmek, finansal aracılık yapmak, para politikalarının etkinliğini arttırmak, ölçek ve kapsam ekonomilerinden faydalanmak, ihracatı teşvik etmek, kredi talep edenleri değerlendirmek ve izlemek, ödeme sistemlerinin etkinliğini arttırmak ve dış ticareti fonlamak gibi işlevlerden bahsetmek mümkün olmaktadır (Yağcılar, 2011: 10).

Tarım bankacılığı, tarım sektöründe etkin olan üreticilerin çeşitli üretim finansmanı gereksinimlerini karşılayarak, üreticilere kısa vadeli işletme kredileri ile orta ve uzun vadeli yatırım kredilerini sağlayan ve bu sektörün bütün finansman gereksinimlerini sektöre has çözümler, vade ve avantajlı fiyatlama şartları ile gideren bankacılık kesimidir (Ünver, Alınak Sezer ve Şengönül, 2016: 217).

Sermaye gereksinimini karşılamak hedefiyle işletmeler tarafından dış kaynaklardan temin edilen sermaye şeklinde tanımlanan “kredi” (Karacan, 1991: 45), bir şahıs ya da kuruluşa ait parayı önceden tespit edilen vadede geri ödemek kaydıyla alma işlemidir. Kredi kelime olarak “güven” anlamını taşımakta ve iyi bir kredi sistemi güven üzerine kurulmaktadır (Özçelik ve diğerleri, 2005: 3).

Kredi aracılığıyla ileride oluşması beklenen sermaye önceden kullanılmaktadır (Güneş, 2006: 1122). Tarımsal işletmeler sermaye yapıları ve kredi ihtiyaçları açısından üç sınıfa ayrılmaktadır (Gülçubuk, 2000: 53):

- a. Birinci sınıf, bütünüyle kendi öz sermayesi ile işleyen ve olağan şartlarda hiçbir biçimde yabancı sermaye ihtiyacı olmayan işletmelerden oluşmaktadır.
- b. İkinci sınıf, kendi öz sermayesi yeterli olmadığı hallerde, geçici olarak yabancı sermayeye başvurma zorunluluğunu duyan işletmelerden oluşmaktadır.
- c. Üçüncü sınıf, yabancı sermaye temin edememesi nedeniyle basit ve gelişmemiş yollarla üretimde bulunan işletmelerden oluşmaktadır.

Bu sınıflardan sermaye yapısı açısından en üstün olanlar, birinci sınıfı oluşturan işletmelerdir. Yabancı sermayeye gerek duymadan tüm ihtiyaçlarını kendi kaynakları ile giderebilen bu tip işletmeler, finansman açısından kuvvetli bir yapıdadırlar. Sermaye birikimini oluşturabildikleri oranda, olası üretim ve piyasa risklerinden fazla etkilenmemektedirler. Bundan dolayı etkinlik sahalarında daha özgür davranabilmektedirler. İkinci ve üçüncü sınıfı oluşturan işletmelerin etkin şekilde işleyebilmeleri, yabancı sermaye bulmaları ile

ilişkilidir. Bu tip tarımsal işletmeler, ülkemizde ve bilhassa gelişmekte olan ülkelerde çoğunluktadırlar. Bu nedenle bu ülkelerde tarım üretiminde gereken sermayenin temininde krediler, kritik bir rol oynamaktadır (Özçelik ve diğerleri, 2005: 3).

Tarım kredileri üreticilerce üretim ve pazarlamaya ilişkin şekilde aşağıdaki amaçlarla kullanılmaktadır (İnan, 2006: 15-16):

- i. Üreticiyi bir işletme sahibi haline getirmek ya da var olan işletmeyi büyütmek. Üretici temin ettiği kredi ile daha geniş kapsamlı çalışmak, hâlihazırdaki üretim şekillerini genişletmek ya da yeni üretim şekillerini denemek suretiyle gelirini yükseltebilmektedir.
- ii. İşletme, toprak ve hayvan ıslahı konusunda çalışarak verimlilik ve gelirini yükseltme imkânı bulabilmektedir.
- iii. Üretici kredilerle alet ve makine, iyi nitelikte tohum ve damızlık satın alma, gübreleme ve ilaçlamaya ağırlık verme ve başka entansif tarım yöntemleri ile gelir seviyesini yükseltebilmektedir.
- iv. Üretici işletme maliyetleri ile kişisel tüketimi için gereken parasal gereksinimini temin ettiği kredi ile giderdiği takdirde, ürününü stoklayarak fiyatlar yükseldiğinde satabilmekte ve bu yolla gelirini yükseltebilmektedir.
- v. Tarım kredileri üreticilerce işletmenin teknik donanımının iyileştirilmesi ile yapı ve tesislerin inşasında da kullanılabilmektedir.

4. 3. 2. Bankaların ve Tarım Bankalarının Özellikleri

4. 3. 2. 1. Finansal Aracılık Yapmak

Bankalar kredi sağlayan kurumlardır. Bu işlemi halktan topladıkları mevduat sayesinde gerçekleştirirler. Bankacılık, borç vermek ya da yatırım amacıyla talep edildiğinde ödenmek üzere halktan mevduat toplamak olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda “Bankacılık, borç vermek ya da yatırım yapmak amacıyla halktan, talep üzerine veya başka yolla geri ödenebilir, üzerinde çek, senet, emir ya da başka şeyler düzenlenebilir mevduat kabul etmek anlamındadır” (Deb ve Murthy, 2008: 18).

4. 3. 2. 2. Likidite Yaratmak

Vadesiz mevduat hizmetleri hesap sahibi olan kişi ve şirketlere hesaplarında olan parayı istedikleri zaman kullanma imkânı vermektedir. Bunun yanı sıra bankalar müşterilerine kullandırdıkları kredilerle de piyasaya likit akışı sağlamaktadırlar. Bu durum söz konusu likit fonların ekonomiye katılımını sağlamaktadır (Kalaycı, 2010:9).

4. 3. 2. 3. Kredi Talep Edenleri Değerlendirmek ve İzlemek

Bankalar halktan topladıkları mevduatı kredi kullanmak isteyen kişi ve firmalara kredi olarak verirler. Ancak söz konusu kredilerin kullandırılabilmesi için kredi almak isteyen kişi ve şirketlerin kredibilitesini bünyesinde bulundurdukları personel vasıtasıyla değerlendirir ve buna göre kredi kullanımına onay verirler. Bu durum yatırım yapmak isteyen girişimciler için oldukça önemlidir. Çünkü bankalar haricinde hiçbir şekilde yatırımcılar ve tasarruf sahiplerinin karşılaşma imkânı yoktur. Bu nedenle bankalar yapılan tasarrufların yatırıma dönüşebilmesi adına çok önemli bir role sahiptirler. Gerekli şartlara sahip olan projeler böylece verilen krediler ile finanse edilir ve kullandırılan kredinin geri ödemesi tamamlanıncaya kadar bankanın ilgili birimleri tarafından takip edilir (Kalaycı, 2010:5-6).

4. 3. 2. 4. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek

Finansmanı sağlanacak olan proje ile ilgili bilgilere ulaşmak her zaman kolay olmamakta ve bu durumlarda ulaşmak istenen bilginin maliyeti oldukça yüksek olabilmektedir. Bazı durumlar da ise istenen bilgilere ulaşmak imkânsız olarak nitelendirilebilir. Banka tarafından eksik bilgiye sahip olunması veya hiçbir bilgiye ulaşılabilmesi durumlarında doğru karar verilememesi asimetrik bilgi problem olarak adlandırılır (Kalaycı, 2010:7). Bilgi noksanlığı finansal piyasada ahlaki zafiyet ve ters seçim olarak adlandırılan iki çeşit soruna yol açar (Vardareri ve Dursun, 2010:139). Kredi piyasasında yaşanabilecek olan bu sorunları bankalar büyük bir oranda çözebilmektedirler (Kalaycı, 2010:8).

4. 3. 2. 5. Para Politikalarının Etkinliğini Arttırmak

Merkez Bankalarının para politikalarına ilişkin kullandığı reeskont politikası, zorunlu karşılıklar gibi birtakım araçları mevcuttur. Para politikasının etkinliği bankacılık sisteminin gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Bir ekonomide gelişmiş bir bankacılık sistemi varsa Merkez Bankasının para politikasına yönelik araçları ekonomi üzerinde etkili olur (Kalaycı, 2010: 10).

4. 3. 2. 6. Ekonomik İstikrarı Etkilemek

Bankalar yaşanabilecek ekonomik istikrarsızlıklar karşısında diğer sektörlerle kıyaslandığında daha savunmasız bir konumdadırlar. Bu durumun temel sebebi bankaların elinde bulundurdukları mevduat toplamının önemli bir kısmının küçük yatırımcıya ait olmasıdır (Carletti ve Hartmann, 2001:8). Ayrıca ekonomik sistemde mevcut bulunan bir bankanın yaşayabileceği bir başarısızlık veya ekonomik sıkıntının diğer bankaları da etkilemesi bulaşma etkisi ile istikrarı etkileyen durumlardandır (Gomes, 2004:3).

4. 3. 2. 7. Ölçek ve Kapsam Ekonomileri

Bankalar, uzmanlaşmaya bağlı olarak finansal araçların ölçek ekonomilerine ulaşarak işlem maliyetlerini düşürebilmektedirler (Kalaycı, 2010: 21). Bankalar müşterilerine ait olan finansal bilgilere çok düşük maliyetlerle ulaşabilirler ve araştırmalarıyla ilgili maliyetlerini de düşürebilirler.

4. 3. 2. 8. Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Arttırmak

Ödeme sistemleri, mali sektörde üstlendikleri rollerden dolayı oldukça önemlidir. Ödeme sistemlerinin amaçları; bankalar arası fon aktarımlarında etkinlik sağlanması, ödeme riskinin en aza indirilmesi, fon yönetiminde kolaylık sağlanması ve bankacılık sistemine yeni hizmetler sunma fırsatı verilmesi olarak sıralanabilir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2014). Teknolojik gelişmelerle birlikte bankacılıkta meydana gelen gelişmelerle

birlikte ödeme sistemlerinde de değişiklikler olmuştur. Bankacılık sektörünün temeli olan para kavramı elektronik ortamda kaydi para olarak şekil değiştirmiştir. Mali sektörün büyümesi ile artan rekabetle işlem hacmi de yükselmiş ve bu durum daha fazla personel ihtiyacına yol açarken maliyetlerin de yükselmesine sebep olmuştur. Ayrıca müşterilere sunulan bankacılık hizmetlerinin kalite ve etkinliğinin artırılması ve çeşitlendirilmesine dair çalışmalar teknolojik gelişmelerin bankacılık sektöründe etkin bir şekilde kullanılmasını gerekli kılmaktadır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2014).

4. 3. 2. 9. Dış Ticareti Fonlamak ve İhracatı Teşvik Etmek

Bankacılık sisteminde zaman içinde gelişen banka teminatı, akreditifli ödeme, prefinansman, belge karşılığı ödeme, peşin ödeme ve forfaiting uygulamaları dış ticaretin finansmanını sağlayarak firmaların ithalat-ihracat işlemlerinin daha hızlı, kolay ve güvenilir olarak yürütülmesine sebep olur ve bu durum ihracatı teşvik eder (Altan, 2001: 68).

4. 3. 3. Ülkemizde Tarım Bankacılığında Öncü Kuruluşlar

4. 3. 3. 1. Milli Aydın Bankası – Tarişbank - Denizbank

Sermayenin millileştirilmesi gayretleri kapsamında Ege Bölgesinde kooperatif bankacılığına doğru bazı adımlar atılmaya başlanmış ve 1913 senesi başlarında Milli Aydın Bankası – Tarişbank kurulmuştur. Kuruluş amacı, Ege Bölgesindeki incir üreticilerinin para ve kredi sorunlarına çözüm bulmak olan Tarişbank, 21 Şubat 1914 senesinde resmen bankacılık izni almış ve 2001 senesine kadar bankacılık faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. 10 Temmuz 2001 tarihinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen Tarişbank, 2003 senesinde de özelleştirmeler kapsamında Denizbank'a satılmıştır. Tarişbank'ın Denizbank'a satılması, Türkiye tarım bankacılığında bir milat şeklinde kabul edilmektedir. Denizbank da Tarişbank'ı satın aldıktan sonra, tarım sektöründen bir müşteri grubuyla karşı karşıya kalmış ve sahip olduğu bu avantajı çok iyi kullanarak, tarımsal krediler anlamında önde gelen

özel bir banka haline gelmiştir (Kaya, 2016: 37). Denizbank'ın tarımsal üreticilere özel olarak tasarladığı “Çiftçi Kart” ile çiftçiler Toprak Mahsulleri Ofisi'ne teslim edilen ürünler karşılığı Toprak Mahsulleri Ofisi avans kredisi kullanabilmekte, böylelikle ürün bedelleri hiç beklemeksizin alınabilmektedir. Çiftçiler bu kart ile Denizbank ATM'lerinden her türlü bireysel bankacılık işlemlerini halledebilmekte, yurt içi ve yurt dışı Electron veya Maestro amblemi olan tüm banka ATM'lerinden nakit para çekimi yapabilmektedirler (Kaya, 2016: 58).

4. 3. 3. 2. Akhisar Tütünçüler Bankası

Yerel bankacılık çalışmaları içerisinde Ege Bölgesinin önemli tarımsal ürünlerinden olan tütünün üreticilerine finansman sağlayabilmek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ekonomik kuruluşlarından biri niteliğinde olan “Akhisar Tütünçüler Bankası” kurulmuştur. 1924 yılında kurulan bankanın temel amaçları arasında; tütün üreticilerine uygun şartlarda krediler sağlanması, teminat mektubu verilmesi, tütün tarımının gelişimine yönelik çalışmalarda bulunulması gibi unsurlar yer almaktadır. “Akhisar Tütünçüler Bankası” 1930 senesine kadar tek şube olarak Akhisar'da faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiş, sonraları ise ilk şubelerini Kırkağaç'ta açmıştır. Mahalli bankalar arasında oldukça başarılı bir yere sahip olan “Akhisar Tütünçüler Bankası”nın 1954 yılında ismi değiştirilmiş ve “Türkiye Tütünçüler Bankası” adını almıştır. Bankanın 1996 senesinde sahibi değişmiş ve ismi “Yaşar Bank” olmuştur. Sonrasında banka Sümerbank, Oyak Bank ve en sonunda da birleşme ve satın almalar sonucunda ING Bank adını almıştır. (Doğan, 2012: 403-404).

4. 3. 3. 3. Şekerbank

Çiftçilerin yaşadıkları tüm sorunların giderilmesi amacıyla 1863 yılında Mithat Paşa liderliğinde devlet bünyesi altında ve çiftçilerin oluşturdukları kaynaklar ile “Memleket Sandıkları” kurulmuştur. Günümüz T.C Ziraat Bankası'nın temelini oluşturan “Memleket Sandıkları”, milli bankacılığın ilk örneği niteliğindedir. 1883 senesine gelindiğinde “Menafî Sandıkları”na

dönüştürülmüş ve merkezi yönetime bağlanarak kayıt ve muhasebe işlemleri kapsamında yeniden bir düzenleme getirilmiştir. 5 yıl sonra da bunların yerine modern finans kuruluşu olarak “T.C Ziraat Bankası” kurulmuştur. Menafi Sandıklarının T.C Ziraat Bankası’nın şubeleri niteliğinde faaliyet göstermeleri sağlanmış, böylelikle organize tarımsal kredi tarihinde yeni bir döneme girilmiştir. 1953 yılında ise şeker pancarı üreticilerinin ve sektörün finansal gereksinimlerini karşılamak amacıyla Eskişehir ilinde “Pancar Kooperatifleri Bankası” kurulmuştur. Bankanın ismi 3 yıl sonra “Şekerbank” olarak değiştirilmiş ve merkezi Ankara iline taşınmıştır. “Şekerbank” 1993 senesinden itibaren de özel banka şeklinde faaliyet sürdürmeye devam etmektedir.

4. 3. 3. 4. T.C. Ziraat Bankası A.Ş.

4. 3. 3. 4. 1. Bankanın Amaç ve Faaliyet Konuları

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. tarım sektörünün gereksinim hissettiği kredinin temininde başta gelen kurumlardan biridir ve bu alanda başka özel bankalara kıyasla uzmanlık kazanmıştır. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. tarımsal kredileri sağlarken bu alanda bilgili ziraat mühendislerine başvurmaktadır. Ziraat mühendisleri, çiftçilerin kredi gereksinimlerinin belirlenmesinde ve kredilerin geri dönüşü konusundaki öngörülerinde, başka mesleklerden olan uzmanlara göre daha başarılı olmaktadır (Arıcı, 2007: 15).

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. kanun uyarınca tarım kesiminin kredi gereksinimlerine öncelik vererek kurulmuştur ve aynı zamanda diğer bankacılık hizmetlerini de vermektedir.

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. temel statüsünde bankanın genel hedef ve etkinlikleri şöyle belirlenmiştir (İnan, 2006: 22):

- a. Tarımsal ürünlerin üretilmesi, işletilmesi, değerlendirilmesi ve kullanılması; tarım temelli endüstri ile tarım sektörüne girdi veren her çeşit teşebbüsün kalkınma planı prensipleri uyarınca üretimde bulunması, oluşması ve gelişmesi süreçlerinde finansman görevi üstlenmek, fon oluşturmak ve gereken kredileri organize etmek, takip etmek ve bu hedeflere yönelik ortaklıkları oluşturmak ve desteklemek,

oluşturulmuş ve oluşturulacak ortaklıklara, başlanılmış ve başlanacak teşebbüslere gerek duyulduğunda iştirak etmek.

- b. İktisadi ilkeler çerçevesinde verimlilik ve kârlılık prensiplerine göre, millî ekonomiyle uyum sağlayarak sermaye birikimini kolaylaştırmak ve bu doğrultuda yatırımlara daha çok kaynak sağlamak amacıyla tarım kesiminin kalkınma bankacılığını yapmak.
- c. Bankanın yarattığı kaynakları kalkınma planı ve senelik programları ile uyumlu bir şekilde kullanırmak ve seçici kredi politikasını etkinlikle yönetmek.
- d. Her çeşit kredi, bankacılık, sigorta acenteliği ve borsa işlemlerini yürütmek

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. 1924'e dek yalnızca tarımsal kredi sağlayan bir kamu kurumu şeklinde çalışmıştır. Banka, Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından 19 Mart 1924'te 30 milyon TL sermayesi ile 99 yıl sürecek olan bir anonim şirkete dönüştürülmüştür ve tarım kredileri ile birlikte her çeşit bankacılık faaliyetlerini de yerine getirmekle yetkilendirilmiştir. 12.06.1927 tarihli ve 3202 sayılı kanun ile banka anonim şirketlik statüsünden çıkarılarak, tüzel kişiliği olan bir kamu kurumu durumuna getirilip "T.C. Ziraat Bankası A.Ş." ismini almıştır. 1938'den itibaren günümüzdeki ismiyle "Yüksek Denetleme Kurulu"nın denetlemesine tabi tutulmuştur. 1988'de Güneydoğu Anadolu Projesi Krediler Müdürlüğü oluşturulmuş ve bölge üreticilerine kredi sağlanmaya başlanmıştır (İnan, 2006).

1990'da banka yapısı içinde özel Tarım Kredileri Müdürlüğü oluşturulmuştur. Tarımsal kredi alan üreticiler, ortak borçlu ve kefillerin mağdur edilmemesi maksadıyla, Başak Sigorta ile imza atılan protokole göre sigortalanmaya başlamışlardır. Banka 25.11.2000 tarihli 4603 sayılı kanun ile özerkleşme ve özelleşme sürecine girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile bankanın önceden bağlı bulunduğu 233 sayılı kanun hükmünde kararname ve diğer mevzuat yürürlükten kalkmıştır.

Kanun uyarınca yapılan ana sözleşme tarımsal kredilere koşullu yer vermiştir ve tarım kredilerinin genel ilkeleri Bankalar Kurulu tarafından bir kararname ile tespit edilmiştir. Bankanın hazırladığı ana Sözleşme taslağı T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından incelenmiştir ve 22.02.2001’de düzenlenen son halinde yer alan Geçici Madde 2’de şu husus yer almıştır: Kamuya ait hisseler %50’nin altına inene dek, banka tarafından yürütülen tarımsal kredileme etkinlikleri, yalnız küçük ve orta boy tarımsal işletmelerden oluşan üreticilere, direkt olarak veya tarım kredi kooperatifleri vasıtasıyla açılacak kredilerle sınırlandırılmak ve faiz oranları bankanın kaynak maliyetinin altına inmemek şartlarıyla devam edecektir (İnan, 2006: 22).

Bu maddeden, tarım sektörüne önemli oranda ve göreceli olarak uygun şartlarda uzun yıllar boyunca finansman sağlayan bankanın özelleştikten sonra bu rolünü devam ettirmeyeceği sonucu çıkarılmaktadır. T.Emlak Bankası A.Ş.’nin T.C. Ziraat Bankası A.Ş. bünyesine katılması ile bankanın şube ve etkinlik sahası oldukça geniş bir hale gelmiştir. Bankanın, Ağustos 2001’e dek %55 oranlı faiz uyguladığı tarım kredilerinin faiz oranlarını, Hazine tarafından bankaya kaynak aktarılmamasından dolayı ekonomik krizin ardından %100’e yükseltmesi, üreticilerin kredileri geri ödeme konusunda güçlük çekmelerine ve kimi üreticilerin geri ödemeleri yapamamaları nedeniyle hapisle cezalandırılmalarına yol açmıştır. Hâlihazırdaki kredi şartları dahi yetersiz kalan banka gelecekte ticarî bir banka haline geldiği takdirde, tarım sektörü bankasını yitirecek olan tarımsal üreticiler önemli finansman problemleri ile karşı karşıya kalacaktır. Zira Türkiye’de gelişmiş ülkelerdeki gibi, tarımsal üreticiler ve kooperatiflere finansman sağlayan bir Kooperatifler Bankası mevcut değildir. Ege Bölgesi’nde bulunan tarım satış kooperatifleri birliklerine bankacılık hizmeti veren Tarışbank’a hükümetin araştırma yapmaksızın el koyması da tarımsal üretici ve kooperatiflerin kredi temin etmede günümüzdekinden çok daha ciddi sorunlarla yüzleşmek zorunda kalacağını ortaya koymaktadır (Arıcı, 2007: 17).

4. 3. 3. 4. 2. Krediler

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. aşağıdaki şekilde kategorize edilebilecek kredi çeşitleri sunmaktadır (Arıcı, 2007: 19-24):

- a. **Vadelerine Göre Tarımsal Krediler:** Banka, işletme kredilerinde 1 aydan 18 aya kadar, yatırım kredilerinde 10 yıla kadar, traktör kredilerinde 1 aydan 5 yıla kadar vade ile kredi imkânları sunmaktadır.
- b. **Kullanım Amacına Göre Tarımsal Krediler:** Banka, tarım işletmelerinin çeşitli etkinliklerine özel krediler sunduğu gibi, işletmelerin modernleştirilmesi ve yatırım hedefli krediler de sunmaktadır. Bundan başka banka, tarımsal krediler ürün yelpazesinde spesifik tarım projelerine dair kredilere de yer vermektedir.
- c. **Konularına Göre Tarımsal Krediler:**
 - i. **Hayvancılık kredileri:** Bu alanda banka; büyükbaş besiciliği, süt sığırcılığı, küçükbaş besiciliği, küçükbaş yetiştiriciliği, yumurta tavukçuluğu, et tavukçuluğu, hindicilik ve arıcılıkta çeşitli krediler sunmaktadır.
 - ii. **Bitkisel üretim kredileri:** Banka bitkisel üretim alanında gübre kredileri, mekanizasyon kredileri ve ekolojik (doğal) tarım kredileri sunmaktadır.
 - iii. **Su ürünleri kredileri:** Bankanın tarımsal kredi ürünleri yelpazesinde, su ürünleri avcılığı ve su ürünleri yetiştiriciliğine özel işletme ve yatırım kredileri de bulunmaktadır.
 - iv. **Diğer krediler:** Banka, özel nitelikteki genetik temelli yetiştiricilik ile kaz, bıldırcın, deveduşu, at gibi hayvanların yetiştiriciliğinde talep edilen yatırım kredilerini değerlendirme aşamasındadır.
- d. **Teminatlarına Göre Tarımsal Krediler:** Banka sağladığı krediler için, çiftçinin ödeme gücüne göre kefalet ya da taşınmaz ipoteği, su ürünleri avcılığında gemi ipoteği, traktör kredilerinde uygulanan faiz indirimi nedeniyle traktörün rehni ve traktörü satan firmadan geri alım sözleşmesi kapsamında taahhüt teminatları talep etmektedir.

e. **Özellikli Diğer Tarımsal Krediler:**

- i. **Projeli kredi:** Üretim metoduna göre belli girdiler kullanılarak, var olan ve ilerideki talebe cevap vermek hedefiyle, zaman ve mekân düzeylerini de içererek, üretim yapmak için teknik, iktisadi ve finansal anlamda gerçekleştirilecek çalışmaların neticesine göre planlanan projelere dair spesifik kredilerdir.

Bu krediler ile tarım mahsullerinin üretimi, kullanımı, stoklanması ve pazarlanması aşamalarındaki işletme ve sermaye gereksinimini gidermek hedeflenmektedir.

- ii. **Sözleşmeli üretim kredisi:** Gerçek ve tüzel kişiler tarafından belli bir mahsulün kullanılması, ihraç edilmesi ya da pazarlanması hedefleri ile, girdileri sağlamak, teknik hizmetler vermek ve mahsulü satın alma güvencesi vermek şeklinde, üreticinin işletmesi ve emeğinden faydalanarak, yapılan sözleşmeye göre, üretim ve pazarlama yetenekleriyle orantılı olarak, tarım üretiminin finanse edilmesine dair direkt üreticiye ya da üretimin planlamasını yapan işletmeye sunulan kredilerdir. Bu kredilerde vade, üretim sürecinin sona ermesine göre tayin edilmektedir.

- iii. **Bireysel çiftçi kredisi:** Belirlenen bir vade içinde ödemesi cari hesaptan ya da aylık taksitli şekilde yapılan, gerçek kişilerin işletme finansmanını amaçlayan, pratikte en kolay kullanımlı kredi çeşididir.

- iv. **Spot tarımsal kredi:** Kısa dönemli işletme finansmanı hedefiyle, 1 ile 120 gün aralığında vade ile verilen, doğrudan vade dolunca ödenmesi temeliyle sağlanan kredilerdir.

f. **Tarım Kredi Kooperatifleri Aracılığıyla Kullandırılan Krediler:**

Bankaya doğrudan başvuruda bulunan çiftçiler her alanda kredi sağlayabildikleri gibi, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifi ortakları da ayrıca kredi sağlayabilmektedir. Bu bağlamda banka tarafından, kooperatif şubelerine ya da kooperatif ortaklık kapsamında yeterli bulunması durumunda ortağa doğrudan kredi verilmektedir. Bu kredilerin vadesi üretim alanına göre tayin edilirken, kooperatif merkez birliğinden teminat sayılmak üzere kefalet talebinde bulunulabilir.

Banka, bahsedilen şube için finansal analiz ve istihbarat raporu hazırlandıktan sonra teminatı belirlemektedir.

4. 3. 3. 5. VakıfBank

Tarım bankacılığı denildiği zaman akla gelen bir diğer önemli banka T.Vakıflar Bankası T.A.O'dur. VakıfBank kuruluş ve amacı gereği farklı bir alanda hizmet vermek için tanımlanmış olsa da ülkemizde tarıma destek veren önemli bankalar arasındadır.

Bu bağlamda banka hasat zamanı ödemeli krediler, tarım kredi kartları ve benzeri şekilde bireysel olarak da tasarlanabilen krediler sunmaktadır (VakıfBank, 2017). Aşağıdaki tabloda VakıfBank tarafından sunulan tarımsal hizmetler yer almaktadır (VakıfBank, 2017):

Tablo 4. 1: VakıfBank Servis ve Ürünleri

İşletme Kredisi Ürünleri	Yatırım Konusuna Göre Krediler	Kartlar	TARSİM Sigortaları
•Bitkisel üretim kredisi •Sera kredisi •Süt hayvancılığı kredisi •Besicilik hayvancılığı kredisi •Kümes hayvancılığı kredisi •Arıcılık kredisi •Su ürünleri yetiştiriciliği ve avcılığı kredisi •Sözleşmeli üretim kredisi	•Tarım arazisi alım kredisi •Traktör kredisi •Araç kredisi •Ekipman kredisi •Yenitesiskurulumunayönelikprojekredileri •IPARD projelerine yönelik krediler •KKYDP kapsamında yapılacak olan yatırımlara yönelik krediler	•Tarım kart •Tarım kredili bankomat •TMO kart	•Bitkisel ürün sigortası •Sera sigortası •Büyükbaş hayvan hayat sigortası •Küçükbaş hayvan hayat sigortası •Kümes hayvanları hayat sigortası •Arıcılık sigortası •Su ürünleri hayat sigortası

Kaynak: VakıfBank (2017). *VakıfBank'tan çiftçiye tam destek kampanyası*. Web: <https://www.vakifbank.com.tr/vakifbanktan-ciftciye-destek-kampanyasi.aspx?pageID=1198>

4. 3. 3. 6. Halkbank

T.Halk Bankası A.Ş.' da kuruluş ve faaliyet amacı itibariyle T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'den farklı bir yapıda kurulmuştur. Ancak o da tıpkı VakıfBank gibi tarım sektörüne çok çeşitli finansman olanakları sunmaktadır. Bu olanak arasında Traktör ve Tarım Makinaları/Ekipmanları Kredisi, Sera İşletme ve Sera Yapım Kredisi, Topraksız Tarım Kredisi, Tarımsal Arazi Alımı Kredisi, TMO Makbuz Senedi Karşılığı Kredi ve Tarımsal Sulama Sistemleri Kredisi bulunmaktadır (Halkbank, 2017).

Ülkemizde 19. yüzyılın ilk yarısına kadar finansman ve ticarete ulusal bir bankacılık sistemi ve milli bankalardan ziyade sadece yabancı bankaların şubeleri yer almakta idi. O dönemde çalışan nüfusun büyük çoğunluğunu ise çiftçiler oluşturmuştur. Çiftçiler de çektikleri geçim sıkıntısı nedeniyle, devamlı olarak tüccarlardan, komisyonculardan veya toptancılardan aldıkları özel şahıs kredileri ile durumlarını düzeltme çabası içinde olmuşlardır. Ancak kredilere günlük işlenen faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle, çiftçiler borçlarını ödemekte zorlanmış ve ürünlerini hasattan önce kredi verenlere satmak zorunda kalmışlardır.

4. 3. 3. 7. İş Bankası

T.İş Bankası A.Ş bünyesinde oluşturulan “Tarımsal Ürün Kartı” ile çiftçiler, ürünlerini Toprak Mahsulleri Ofisi’ne teslim ederek, ürün bedellerini ülke genelinde yayılmış durumda olan tüm bankamatiklerden çekebilmektedirler. Ayrıca “Tarımsal Ürün Kartı” sahipleri sunulan tüm hizmetlerden avantajlı şekilde faydalanabilmekte ve yapılan alışverişler üzerinden ekstra MaxiPuan da kazanabilmektedirler. İş Bankası’na ait “İmece Kart” ile üreticiler tüm tarımsal girdilerini üye işyerlerinden satın alabilmekte, hasat döneminde avantajlı ödeme olanaklarından faydalanabilmektedirler. (Kaya, 2016: 56)

4. 3. 3. 8. Risk Yönetimi ve Kredi

Tarım işletmelerinin cari harcamalarında yer alan finansmanları ya da yatırım finansmanlarını karşılamaya yönelik belirli bir güvence ile belirlenmiş olan koşullar ve süre dâhilinde parasal veya parasal olmayan şekilde kullanılmakta olan yabancı kaynaklar “tarımsal kredi” şeklinde açıklanabilmektedir. (Duman, 1997)

Tarım sektörünün finansmanında devletin görevi, dengelenmiş bir ekonomik yapı dahilinde belirlenmiş olan kalkınma hedeflerine yönelik şeffaf, eşitlikçi, güvenilir sosyal ve finansal politikalar oluşturmak, kurumsal ve yasal alt yapının oluşturulması, üreticiye destek olunması ve uygun yasal koşullarda sektörün yapısına yönelik problemlerinin giderilmesine katkı sağlayarak, devamlılığı olan tutarlı kurumların gelişimine olanak sağlamak, buna bağlı olarak tarımsal bölgelere hizmet verecek sivil toplum örgütleri ve özel sektörler ile işbirliği içinde bulunarak bu alandaki etkinliklere teknik ve mali olanaklar sağlamak ve problemlerin çözülmesine dair hareket planı ve entegre bir yaklaşım oluşturmaktır (Erdoğan, 2002).

Tarım sektörünün önemli problemlerinden ilki sermaye yetersizliğidir. Tarımsal yapının düzenlenmesi ve iyileştirilmesi, pazarlama alanının düzenlenmesi, teknolojik gelişmelerin sağlanması gibi çeşitli sebeplerden ötürü tarıma yönelik krediler aracılığıyla tarımsal faaliyetler desteklenmelidir. Tarımda yer alan çalışma alanlarının çeşitli ve farklı olması kredi verilme şekillerinde değişikliklere sebep olmaktadır (Eraktan, 1988).

Tarım sektörünün finansmanın sağlanması konusunda ticari bankalar geride planda kalmaktadır. Bu durumun esas sebeplerinden biri doğa koşullarında yaşanan belirsizliklerden kaynaklı olarak bu sektörün riskli algılanması ve konjonktürel dalgalanmalar nedeniyle üreticilerin gelir düzeyinin sabit ve düzenli bir yapıya sahip olmamasıdır. Gelişmiş ülkelerdeki tarımsal sigorta sektörünün gelişmiş bir yapıya sahip olması doğa koşullarından kaynaklı olan riski azaltmaktadır. Ticari bankalar açısından riskli olabilecek diğer bir durum ise krediye karşı alınacak olan teminatın yeterli

olmaması, yasal takip sürecinde ipoteğin nakde dönüştürülememesi ve sermaye yetersizliği karşılaşılan sorunlar olarak görülmektedir. Bu durumda bankaların kırsal bölgedeki girişimcilere kredi vermesi için girişimcinin yönetim becerisi ve gelir sağlama gücünün yakından takip etmesi gereklidir. Bankacılık hizmetlerinden yararlanabilecekleri konusunda kabul gören kırsal bölgede bulunan girişimcilerin ve üreticilerin, işlem maliyetlerinin gereksinim duydukları kredi miktarından yüksek olması sebebiyle bankalardan kredi kullanmadıkları tespit edilmektedir.

Bu durum bankaların kredi kararı vermeden önce kırsal bölgede bulunan girişimcilerin gelir yaratma gücünü ve yönetim kabiliyetini yakından izlemesini gerektirmektedir. Özellikle az miktarda kredi sağlayacak olan üreticiler için banka kredilerinin faiz oranı ve kaynak maliyetlerine eklenmekte olan belirli bir marj içinde yansıtılmakta olan masraflar üreticiler açısından masraflı hale gelmektedir. Küçük miktarda sağlanacak olan kredilere yönelik işlem maliyetlerinin belirli bir fon aracılığı ile desteklenmesi, üreticiye banka tarafından uygulanmakta olan maliyetleri düşürerek küçük çaplı üreticilerin krediye ulaşması konusunda oldukça önemli bir araç olarak vasıflandırılabilir (Gültekin, 2008).

4. 3. 4. Üretici Birlikleri

4. 3. 4. 1. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)

Sermayesinin tamamı devlete ait olan “Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)”, 13/7/1938 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 24/6/1938 tarih ve 3491 sayılı Kanunla iktisadi devlet teşekkülü niteliğinde ve buğday işleri ile ilgilenmek amacıyla kurulmuştur. Bahsi geçen kanun ile birlikte, üreticiler açısından buğday fiyatlarının normalin altına düşürülmesi, tüketiciler açısından da yükselmesinin engellenmesi, buğday iç ve dış piyasasının korunması ve düzenlenmesi amaçlanmıştır. Gerek duyulduğunda buğday ithalat ve ihracatının yapılması, dünyadaki buğday trendlerinin takip edilmesi, gerekli yerlerde un ve ekmek fabrikalarının kurulması gibi görevler ise TMO’nun diğer görevleri arasında yer almaktadır (TMO, 2018). TMO, 1939 yılından itibaren de arpa, yulaf, çavdar, mısır ve pirinç başta olmak üzere hayvansal ve

bitkisel yağlar, et ve balık, yonca tohumu ve bakliyat alımı ile de görevlendirilmiştir. Toplam depo kapasitesi 4 milyon ton olan TMO, limanlar ve yoğun üretim alanlarını göz önünde bulundurarak, ülkemizin her bölgesinde farklı cins ve tonajlara sahip depolar yapmıştır.

TMO'ya 2699 sayılı “Umumi Mağazalar” Yasasına göre T.C Ticaret Bakanlığı tarafından umumi mağazacılık yapma izni verilmiştir. TMO, 1993 yılından beri umumi mağazacılık uygulaması kapsamında makbuz senedi ile hububat alımı yapmaktadır. Özetle, TMO çiftçilerin ürünlerini zamanı geldiğinde satılması için depoladıkları ve karşılığında bir makbuz aldıkları bir tarım kuruluşudur. Bu makbuz senedi kıymetli evrak niteliğine sahiptir. Üretici makbuz senedi karşılığında ürününü istediği zaman teslim ettiği TMO ofisinden veya taşıma maliyetini karşılamak koşulu ile stokları uygun olan bir başka işyerinden alabilmekte, ayrıca TMO ofisine veya makbuz senedini ciro edeceği üçüncü bir şahsa satış yapabilmektedir (TMO, 2018).

“TMO Genel Müdürlüğü ile 9 banka ve 2 özel finans kuruluşu arasında 03.06.2005’de imzalanan sözleşmeler kapsamında, üretici kooperatifleri, tüccar ve sanayicilere kullandırılmak üzere “Makbuz Senedine Dayalı Kredi Sistemi” geliştirilmiştir”. Bu sistem ile 2005 yılında Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıt yaptıran hububat üreticileri, bunların ortak olduğu kooperatifler, tüccar ve sanayicilerin tümü bahsi geçen banka ve özel finans kuruluşlarından kredi kullanabilecektir. Böylece TMO’dan alınan makbuz karşılığı olarak hemen anlaşmalı banka kredi verebilmekte. Bu sayede de çiftçi ürününü kısa sürede nakde çevirebilmektedir. Ayrıca üreticiler TMO’ya satış yapabilmekte ve böylece bireysel satışın zorluğunu üzerlerinden atmaktadırlar (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, 2017a). Bu anlamda ülkemizin büyük ölçekli kuruluşlarından biri olan TMO, faaliyet alanı içerisinde yer alan ürün piyasalarını düzenleme görevini başarı ile yürütmektedir (TMO, 2018)

4. 3. 4. 2. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)

TOBB da çiftçiler için kredi sağlayan önemli kuruluşlardan biridir. Bu bağlamda Kredi Garanti Fonu (KGF) kurulmuştur. Bu fon TOBB (%50),

KOSGEB (%48,5) ve TESK'in (%1,30) ortaklıkları ile kurulmuş olup bankalardan kredi almak isteyen çiftçilere kefalet desteği sunmaktadır (TOBB, 2017). Bu kefalet sayesinde kredi alması mümkün olmayan küçük üreticinin krediye ulaşması sağlanmakta ve böylece üretimini geliştirmesi ve verimliliği artırması teşvik edilmektedir.

4. 3. 4. 3. Üretici Birlikleri, Ziraat Odaları ve Tarım Kooperatifleri

Bankalardan sonra üreticiler için en önemli finansa ulaşma kaynakları üretici birlikleri ve kooperatiflerdir. Üreticiler sıfır faizli destek kredilerine bu kuruluşlar aracılığıyla kolaylıkla ulaşabilmektedirler. Bu kuruluşlar ayrıca zaman zaman bankalar ile anlaşma yaparak kısa süreli düşük faizli kredi imkânlarını da üreticilere sunmaktadırlar. Ayrıca bu kuruluşlar tarafından verilen kredilerin büyük çoğunluğu nakdi olarak değil ayni olarak verilmektedir. Böylelikle verilen kredilerin tarım için kullanıldığı konusunda şüphe kalmamaktadır (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, 2017b).

Ülkemizde tarım alanında kooperatifleşmenin ilk adımları, pancar tarımı ile birlikte gerçekleşmiş ve gelişmiştir. 1951 yılında ilk kez “Pancar Ekicileri Kooperatifleri” Adapazarı’nda kurulmuştur. Pancar üreticilerin sorunlarına çözüm bulmak amacı ile kurulan kooperatifin görevleri arasında “toprak hazırlığı, ekim işleri, pancar ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, korunması, dekar veriminin artırılması konularında gerekli tedbirleri alma ve ortaklarının yararlı bilgiler edinmesine yardımcı olma” gibi görevler de yer almaktadır. Bu kooperatiflerin hem bölge hem de merkez birliği şeklinde kabul edilen üst örgütü PANKOBİRLİK’tir (İnan ve diğerleri, 2008: 9).

Çok amaçlı kooperatiflere en güzel örnek 1163 sayılı “Kooperatifler Kanunu”na göre kurulan köy kalkınma kooperatifleridir. 1989 senesinde bu kooperatiflerin adı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca “tarımsal kalkınma kooperatifleri” şeklinde değiştirilmiştir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri, köy kalkınma kooperatiflerinden başka “Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama”

“Orman Köyleri Kalkındırma” ve “Çay İstihsal ve Satış” kooperatiflerini de içermektedir (İnan ve diğerleri, 2008: 10).

Ülkemizde Devlet Su İşlerine ait sulama tesislerinin işletme, bakım ve tamirat gibi işlemlerinin yürütülmesinde üzerinde en çok durulan işletmecilik şekillerinden biri ise “Sulama Birlikleri”dir. Sulama mevsiminden önce sulamadan faydalanacak olan çiftçilerin şebeke dahiline göre listeleri çıkartılmakta ve su dağıtımının planlaması yapılmaktadır. Mevcut su rezervine göre çiftçilere ne kadar süre verileceği ve suyun nasıl dağıtılacağı kararlaştırılmaktadır. İhtiyaç olan suyun karşılanamaması durumunda ise üye köy ve belediyeler arasında rotasyona gidilmektedir. Birlik tarafından bakım ve onarım hizmetleri de yapılmaktadır. Daha büyük ölçekli bakım ve onarım hizmetleri için ise Devlet Su İşleri’nden yardım talep edilmektedir. DSİ tarafından yapılan tüm harcamalar daha sonra yine birlikten karşılanmaktadır (Köroğlu, 2003: 117).

4. 3. 5. Tarım Kredi Kartları

Tarımsal ihtiyaçların karşılanması için çiftçilere birçok banka tarafından kredi kartı tahsis edilebilmektedir. Bu kartlar kısa vadeli tarımsal finans ihtiyacını karşılamak için kullanılabilir. Bu kartların limitleri üreticiden üreticiye değişmekle birlikte ödeme süreleri hasat zamanı olabilecek şekilde düzenlenerek üreticilere finansal rahatlama sunabilmektedirler (Kaya, 2016: 1).

Borç özellikli kartlar olarak da kullanılabilen tarım kartları çeşitli ve çoklu kullanımları ile rotatif, vade yapıları ile spot özelliklere sahip olan ve tahsis edilebilen limitler içerisinde nakit olarak da kullanılabilir. Tarım kartlarının öncelikli amacı, banka tarafından anlaşmalı olarak üye iş yerlerinden tedarik edilebilen tarım girdilerinin, bedelinin belirlenmiş olan vadede ödenmesi ya da üreticinin nakit isteklerinin kısa vadeli olarak karşılanması şeklinde belirtilmektedir. Bu kart özellikle ilaç, gübre ve akaryakıt tedarikinde, faizsiz dönemleri de kapsamakta olan anlaşmaların desteklenmesi sonucunda, üreticilere verilmekte olan kart sayısı gün geçtikçe

artış göstererek bu sektörün en önemli finansmanlar ürünlerinde biri olarak kullanılmaktadır. Günümüzde tarım kartları, tarım bankacılığında iddialı olan tüm bankalarda bulunabilmektedir. Tarım sektöründen bir pay sağlayabilmek ve rekabet edebilmek amacıyla yukarıda bahsedilmekte olan tarım kartları olmazsa olmaz olarak görülmektedir. Aşağıda bankaların çıkarmış olduğu tarım kartlarına yönelik örnekler yer almaktadır (Kaya, 2016: 55).

T.C Ziraat Bankası tarafından çıkartılmış olan Başakkart aracılığıyla 5 aya varan faizsiz ödeme fırsatı ya da indirimli kredi kullanılabilen, destekleme ödemeleri ve TMO ulaşılarak, ödeme süresi hasata bağlı olarak kararlaştırılabilmektedir. Başakkart kredi limitinin yüzde %100'ünü gübre, zirai ila, tohum, veterinerlik hizmeti ve gübre gibi tarımsal üretim faaliyetleri için kullanabilmekte olan üreticiler aynı zamanda limitin %75'lik kısmını ATM'lerden nakit olarak da çekebilmektedirler. Tarımsal üretim girdilerinin üye iş yerlerinden satın alınması durumunda 5 aya kadar faiz uygulanmakta, dönem sonu borcun kapatılmaması halinde ise faiz bakiyesi indirimli olarak kredilendirilmektedir (Ziraat Bankası, 2018).

İş Bankası tarımsal ürün kartı kullanmakta olan üreticiler tarım ürünlerini TMO alım noktalarına teslim ederek, bankanın anlaşmalı olduğu ATM ya da tüm ülke genelinde bulunan bankamatiklerden ürün bedellerinin karşılığını çekebilmektedirler. İş Bankası'nın göstermekte olduğu bütün hizmetlerden faydalanabilmekte olan kart sahipleri aynı zamanda yapmış oldukları alışverişler ile Maxipuan kazanabilmektedirler. Üreticiler İmece Kartı aracılığıyla hasat zamanında ödeme fırsatlarından faydalanabilmekte ve tarımsal girdilerini bankaya bağlı olan üye iş yerlerinden tedarik edebilmektedirler (Türkiye İş Bankası, 2016). Bununla birlikte, Birlik üyesi olan yaklaşık 1,6 milyon üretici PANKOBİRLİK ile yapılmış olan anlaşma sonucunda İmece Kartı ile Birlik'e bağlı olarak bulunan alışveriş mağazalarında tarımsal girdi alabilecektir.

Şekerbank Hasat Kart21 ekstre zamanı yılda bir defa hasat dönemine göre belirlenmektedir. Hasat kart kullanmakta olan üreticiler, anlaşmalı işyerlerinden 180 gün içerisinde faizsiz dönem ile tarımsal girdi olarak

kullanmış oldukları gübre, mazot, zirai ilaç vb. alımlarını gerçekleştirebilmektedirler. Bunlar ile birlikte, tarımsal girdi haricindeki ihtiyaçları için ATM'den nakit çekilebilmekte ve Hasat Kart için nakit para limitleri de belirlenebilmektedir (Şekerbank, 2018).

Denizbank ve Şekerbank'ın da yapmış oldukları iş birliği ile Denizbank Üretici Kartı ve Hasat Kart ile anlaşması bulunan 12 bin iş yerinde de tarımsal girdi alımlarına yönelik ciddi ölçüde yarar sağlanmaktadır (Denizbank, 2018). Ayrıca, Bağ-Kur primleri Hasat Kart ile hasat zamanında bankaya ödenerek; otomatik olarak gerçekleştirilebilmektedir.

TEB Bankası tarafından kısa vadeli nakit ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çıkartılmış olan TEB Harman Kart 23 kullanıcıları ise, üye işyerlerinden uygun şartlarda gübre, tohum, yem, mazot vb. tarımsal ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve hasat döneminde itibaren diğer hasat dönemine kadar ödemelerini yapabilmektedirler. Çiftçiler bu kart aracılığı ile tüm anlaşmalı akaryakıt istasyonlarından madeni yağ ve yakıt alımlarında 5 ay süresince faiz dönem fırsatlarından yararlanabilmektedirler. TEB ATM ve şubeleri ile diğer anlaşmalı banka ATM'lerinden limit kapsamında nakit/ kredi avans çekilebilmekte, Bağ-Kur ve SGK prim ödemeleri de harman kart üzerinde verilecek olan otomatik ödeme talimatı ile gerçekleştirilebilmektedir (TEB, 2018).

Denizbank tarafından çıkartılmış olan diğer bir kart ise Denizbank Üretici Kart²⁴ / Çiftçi Kart²⁵'dir. Çiftçilik belgesine sahip olarak hayvancılık ve bitkisel üretim yapmakta olan üreticilere verilmekte olan Üretici Kart'ın amacı nakit akışları ve tarımsal ihtiyaçlara uygun tarımsal işletme kredisi sağlamaktır. Üretici karta üretici adına tanımlanmış olan kredi limiti yüklenmekte ve tarımsal girdiye ait olan ihtiyaçlarının bu kart ile karşılanması sağlanabilmektedir (Denizbank, 2018).Ürün desenine ve bu üretilmekte olan ürünlerin hasat dönemine göre yılda bir defa belirlenmekte olan Üretici Kart'ın ödeme vadesi, arzu edildiği zaman vade zamanının öncesinde de yatırılabilir. Ayrıca, ihtiyaç bulunulması durumunda tekrar nakit alınabilmekte ya da tarımsal girdi alışverişi sürecinde kullanılabilmektedir. %0

faiz ve 6 aya varan vade kampanyası ise anlaşmalı iş yerlerinde yapılan alışverişlerde kullanılabilmektedir (Denizbank, 2018).

TMO'ya teslim edilen ürünler karşılığında Denizbank'ın üreticilerine özel olarak tasarlamış olduğu çiftçi kart aracılığıyla TMO Avans Kredisi kullanılarak ürün bedelleri hiç zaman kaydetmeden alınabilmektedir. Bununla birlikte, DenizBank ATM'lerinden her türlü bireysel işlem gerçekleştirilebilmekte ve yurt dışı veya yurt içinde Electron veya Maestro amblemi bulunan bir ATM'den nakit çekilebilmektedir.

Halkbank'ın tarım sektörüne yönelik olan müşterilerine özel olarak çıkmış olduğu mahsul kart, tarım üreticilerine kredi ödemelerini ürün deseni ve hasat zamanına göre düzenleme avantajı sunmaktadır. Bu karta sahip olan müşteriler anlaşmalı olan üye işyerinden zirai ilaç, yedek parça, akaryakıt, yem vd. üretim ihtiyaçlarını gerçekleştirebilecektir. Ödeme vadesi yılda bir defa olarak belirlenen Mahsul Kart, ödeme vadesi sürecinde kapatılmayan nakit çekim ve alışveriş bakiyelerine göre uygun şartlarda vadelenmektedir (Halkbank, 2010).

CardFinans Tarım kartı finans bank tarafından, alışverişlerinde kredi kullanmayı tercih etmeyen, fakat kartlı ödeme sistemlerini sunduğu fırsatlardan faydalanmak isteyen çiftçiler için düzenlenmiş olan bir banka kartıdır. CardFinans Tarım kartına sahip olan çiftçiler Finansbank ATM ve şubelerinden veya diğer bankalara ait olan tüm ATM'lerden Finansbank'da bulunan hesaplarına ulaşabilmekte, para yatırma özelliği bulunun bütün ATM'lerden istenildiği zaman para çekebilmekte ya da yatırabilmektedirler. Bununla birlikte, üye işyerlerinden yapılmış olan peşin alışveriş harcamalarında para puan kazanarak. Bu ParaPuanlar başka bir işyerinde harcayabilmektedirler (QNB Finansbank, 2018).

4. 3. 6.Mikrofinansman

Mikro kredi çoğunlukla işletme sermayesi ihtiyacının karşılanması, hammadde ve malzeme alımı, üretim için gerekli makine alımı gibi amaçlarla

verilmektedir. Mikro kredi fikri ilk olarak 1973 yılında Prof. Dr. Muhammed Yusuf tarafından Bangladeş'te uygulanmaya başlanmıştır. 1979 yılına kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğunda proje geliştirilmiş ve 1983'te Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren mikro kredi bankası kurulmuştur. Mikro Kredi son on yılda Güneydoğu Asya'da özellikle Tayland'da tarım kooperatiflerine, Latin Amerika'da özellikle Bolivya'da çok yoksul girişimlere, Afrika'da Gine ve Senegal'de fakir çiftçilere ve zanaatkârlara verilmiştir. Mikro kredi, başta ABD ve Avrupa'nın çeşitli ülkeleri dahil olmak üzere 111 ülkede başarıyla uygulanmaktadır. 2003 yılı sonu itibariyle dünyada 58 milyon aile bu imkânlardan yararlanmaktadır. Bu sistemdeki kredilerin geri dönüş oranlarının en kötüsü %98 oranında iken büyük çoğunluğunun %100 oranında olduğu görülmektedir. Bir başka dikkat çekici ve önemli bir nokta ise bugüne kadar mikro krediden yararlananların %48'i fakirlik sınırının üzerine çıkmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından 2005 yılı "Dünya Mikro Kredi Yılı" olarak ilan edilmiştir ve 2015 yılına kadar yoksulluğun, mikro kredi vasıtasıyla %50 oranında azaltılması hedeflenmektedir. (Leyla DOLUN, Nisan 2005, Ankara).

Ülkemizde mikro finansman sayılabilecek ilk uygulamalar, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmakta olup, bu dönemde nakde sıkışan küçük esnaf, para vakıflarına başvurarak evini teminat gösterip nakdî yardım alır ve kendi evinde kira ödeyerek oturur, borcu bitince tekrar evine sahip olurdu. Vakıflar bu hizmetin yanında fakirlere yiyecek yardımı yapar ayrıca yolların tamiri gibi işleri de üstlenirlerdi. (AKGÜL, 2007).

Cumhuriyet döneminde ise kredi birlikleri, kooperatifler, emanet sandıkları, küçük esnafın nakit ihtiyaçlarını karşılamak için başvurabildikleri kurumlar olmuşlardır. Ayrıca T.Halk Bankası A.Ş., T.C Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası küçük ölçekli işletmelere, çiftçilere devlet destekli ucuz kredi veren finans kuruluşları olmuşlardır. T.Halk Bankası A.Ş son dönemlerde kadın girişimcilere yönelik özel kredi tahsisi yapmaktadır. Ayrıca Garanti Bankası, İş Bankası, TSKB gibi bazı özel ticari bankalar da mikro işletmeler için özel kredi hizmetleri vermektedirler.(AKGÜL, 2007).

Bankacılıkta “bireyin” keşfedilmesi yapısal değişime neden olmuştur. Bu değişimle birlikte ürünleri müşteriyle buluşturmak ve rekabette de başarılı olabilmek adına bankacılıkta fark yaratacak stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejilerin insan odaklı ve bireylerin dikkatlerini ürünlere çekerek ürün satış hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla fark yaratmak veya başka bir deyişle inovasyon üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür (Yağcılar, 2011: 13).

Son on yıllık döneme bakıldığında bireysel bankacılığın kaynak ürünlerin kullanımından çok kullanım ürünlerine yönelerek yapısal bir değişim göstermiş olduğu ve gündelik hayatın içinde olan mikro finans ürünlerine doğru kayma yaşandığı tespit edilmiştir. Mikrofinansman çerçevesinde çok küçük ölçekli tasarruflar kabul edilebilmekte ve küçük meblağlı krediler verilmektedir.

4. 3. 7.Vadeli Kontratlar ve Piyasalar

VİOP, Borsa İstanbul bünyesinde işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin alım satımının gerçekleştiği Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası’nın kısa adıdır. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) adı altında 2005 yılından beri İzmir merkezli olarak işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri, Borsa İstanbul’un 3 Mayıs 2013 tarihi itibarıyla VOB’un %100 hissedarı olmasını takiben 5 Ağustos 2013 tarihinde VOB-VİOP birleşmesinin ardından VİOP’a transfer olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye’deki tüm vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri VİOP çatısı altında tek platformda işlem görmektedir türleridir (Borsa İstanbul, 2013).

Söz konusu sistemde, besi sığırcılığı yapan üreticiler borsada kısa pozisyon (satış yapmak) olarak hayvan satışı yapacakları zamana kadar fiyatların düşme riskine karşı kendilerini koruyabilmektedir. Bu amaçla, üreticiler öncelikle pazara satışını yapmayı planladıkları hayvanları için vadeli işlem sözleşmesi satışı gerçekleştirmektedir. Daha sonra, hayvanların pazara satış zamanı geldiğinde, üreticiler bu defa borsadan sözleşme yaptığı aynı

miktardaki vadeli işlem sözleşmesini borsadan yeniden satın almakta olup, bu işlemi gerçekleştirirken eş zamanlı olarak spot piyasada hayvanlarının satışını yapmaktadır. Borsada kısa pozisyon alarak riskten korunma işlemi, üreticilere bekledikleri sonuca ulaşmaları açısından fiyatları sabitleme imkânı vermektedir (CME, 2005).

VOB tarafından fiziki teslimatlı "VOB-Canlı Hayvan Vadeli İşlem Sözleşmesi" çerçevesinde yaş, cinsiyet gibi özellikleri belirlenmiş olan büyükbaş hayvanlar dayanak varlıktır. Bu sistemde VOB'da işleme açılan kontratların vadesi Kurban Bayramı olup, Kurban Bayramı'nda İSTİB Tuzla tesislerinde teslim etmek üzere büyükbaş hayvan satmak isteyen besiciler, VOB'da işleme açılmış olan sözleşmede canlı net kilogram fiyatlarını ilan ederek veya o an bekleyen alış emirlerine satış yaparak önceden ne kadar hayvanı teslim edeceğini planlayabilir. Bu durumda satış fiyatlarını da önceden sabitlemiş olacaktır (VOB, 2011).

Daha önce de belirtildiği üzere tarım ürünlerinin de değişiminin yapıldığı piyasalar bulunmaktadır. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) daha sonraki adıyla Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VİOP) bu işlemlerin gerçekleştiği piyasalardır. EgePamuk Vadeli İşlem Sözleşmesi, Anadolu Kırmızı Buğday Vadeli İşlem Sözleşmesi gibi sözleşmeler tarım ürünlerinin alım satımının yapıldığı sözleşme türleridir (Borsa İstanbul, 2013).

Ulusal Pazar sisteminin ayrılmaz bir parçası olan CHX, ADB hisse piyasaları ile rekabet halindedir. NASDAQ, NYSE, AMEX, CHX ya da çeşitli ulusal menkul kıymet borsalarında hizmet görmekte olan neredeyse bütün hisse senedi menkul kıymetlerindeki işlemleri gerçekleştirmektedir. Sağlam eşleştirme sistemi, çoklu sipariş göndermekte olan pazarlamacı ve firmalara bağlantıları ile CHX sistemleri siparişine yönelik basit eşleştirmelerden fazla bir işlevsellik göstermektedir. CHX, bayi müşterileri ve bireysel yatırımcıların gereksinimlerine yönelik hizmet etmesinin dışında, opsiyon pazarcıları, otomatik ve anında uygulama gerektirmekte olan bireysel tüccarlar, hedge

fonları, profesyonel ve kantitatif tüccarlar içinde oldukça uygundur (CHX, 2018).

4. 3. 8. Hububat Borsası

Bu borsalar tarımsal ürünlerin oluşturulmuş olup tarım ürünlerinin finansal sistemler ile buluşmasını ve bu şekilde pazarlanmasını sağlayan bir borsa turudur. Bu borsada çiftçiler tarımsal üretimlerini elektronik ürün senetlerine (ELÜS) dönüştürmekte ve üretimlerini çok daha yüksek fiyatlarda satabilmektedirler. Aynı şekilde çiftçiler, ELÜS sayesinde tarım girdilerini de (özellikle tohum vb.) çok uygun fiyatlardan temin edebilme, kredi alırken teminat olarak kullanabilme gibi şansları da bulunmaktadır (GAP Şanlıurfa Tarım Ürünleri Lisanslı Depo, 2017). Hububat borsaları sayesinde çiftçilerin karı artmakta dolayısıyla da ülkenin gayri safi milli hasılası ve vergi gelirleri artmaktadır.

4. 3. 9. Dünyada Tarım Bankacılığı Örnekleri

ABD, uzun yıllardır dünyanın en büyük ekonomik gücü olma özelliğine sahiptir. Tarım sektörü ise ABD ekonomisinde oldukça önemli ve büyük bir yere sahiptir. Tarım üreticileri finansman temininde tarım dışında faaliyet gösteren diğer firmalarla aynı koşullara sahiptir, diğer bir ifadeyle devlet tarafından tarıma uygulanan ayrıcalıklı krediler mevcut değildir. Ancak ABD, GSMH'sının %1-%1,5'ini tarıma destek harcamalarına ayırmakta, bu desteklerden dolayı da tüm dünya ülkelerine tarım ürünleri ihraç etmektedir. Bunun önemli nedeni ise tarımda kullandıkları makineleşme ve sürekli bir şekilde geliştirilerek artan verimliliğidir. (Yılmaz, 2008: 64).

ABD'de tarıma hizmet eden kurumsallaşmış yapıdaki kredi kuruluşları dört grupta toplanmış durumdadır. Bunlar; ticari bankalar, Farm Credit System (FCS), Farm Service Agency (FSA) ve hayat sigortası şirketleri. Bunlarla birlikte, "The Federal Agricultural Mortgage Corporation" ve "Federal Home Loan Bank System" (Tarımsal İpotek Kuruluşu ve Yuva Kredisi Sistemi) gibi kuruluşlar da kredi kuruluşları tarafından verilecek olan tarımsal kredilere

kaynak oluşturmak amacıyla tarımsal kredi piyasasını desteklemektedirler (Yılmaz, 2008: 65).

Avrupa'nın yüzölçümü olarak en küçük fakat nüfus bakımından en yoğun ve kalabalık, biyoçeşitlilik açısından ise en az olan ülke olan Hollanda'nın ekonomisinin büyük bir bölümü tarımdan oluşmaktadır. Hollanda, kalabalık nüfusu sebebiyle kişi başına düşen toprak parçasının sınırlı olmasından dolayı, verimlilikte ve tarım teknolojilerinde önemli adımlar atmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum da Hollanda'yı dünyanın en önemli tarım ülkelerinden biri olmasını sağlamıştır. Hollanda, et ticaretinde dünya dördüncüsü, süt ve süt ürünlerinde dünya üçüncüsü, sıvı yağ ve katı yağ ihracatında dünya dördüncüsü ve süs bitkileri ve sebze ihracatında ise dünya lideri konumundadır (Kaya, 2017).

Kıt kaynaklarına rağmen tarım sektöründe oldukça başarılı bir tablo sergileyen Hollanda'nın bu başarısının arkasında ilk olarak kooperatifleşme faaliyetlerinin yer aldığı görülmektedir. Hollanda'da üretilen sütün %97'si, çiçek üretimi ve pazarlamasının ise %95'ini kooperatifler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sonuç olarak, kooperatifleşmeye verilen önem tarımsal uzmanlaşmayı da beraberinde getirerek, Hollanda'nın tarımsal üretim anlamında örnek ülkeler biri haline gelmesini sağlamıştır. Bununla birlikte, kooperatifleşme faaliyetleri bir planlama kültürünü de oluşturmuş, üreticiler ve devlet her yıl ne kadar alan içerisinde ne kadar ürün üretecekleri konusunda programlı ve planlı çalışmalar yürütmektedirler.

Merkezi Hollanda'da bulunan Rabobank Grubu, Hollandalı çiftçilerin 20. yy ilk dönemlerinde kurmuş olduğu küçük ölçekli tarım kooperatifi bankalarının bir araya gelmesiyle oluşan ve kendi ülkesinde yer alan tüketicilere güvenli ve eşitlikçi bir yaklaşım ile kredi sağlayarak, günümüzde dünya genelinde bulunan müşterilerine; bankacılık ve finansal ürün hizmeti sağlamaktadır. Belirli alanda yer alan uzman analiste ilişkin koyun eti, süt, sığır eti, şarap, yün, pamuk, şeker, hububat ve bahçeliğe yönelik malları ya da kendi özel sektörü bulunmaktadır. Küresel ve yerel açıdan fikir sahibi olabilmek adına dünya genelinde gıda zincirleri ait gelişmeleri incelenmektedir.

Analistler, müşteri toplantılarında yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler ve Avustralya’da gerçekleştirilmekte olan yerel faaliyetlerde endüstri toplantıları ve sunumlar vasıtasıyla ilişkili olan ekonomik görüş açıları, pazar ve emtiaları paylaşmak adına oldukça fazla zaman harcamaktadırlar. Bununla birlikte, uzmanlık ve bilgilerin paylaşılmasına yönelik bölgesel alanlara uluslararası ziyaretler gerçekleştirerek, yerel analiz programları sunmaktadırlar. Bu banka aracılığıyla üreticilere sektördeki gelişmelerinde önünde bir yol izlemesi için kolaylıklar sağlanmaktadır (Rabobank, 2017).

4. 4. Tarımsal Finansmanın Ekonomideki Yeri, Önemi ve Etkileri

Tarım sektörünün yerine getirmesi beklenen işlevler, sektörün ekonomideki önemini ortaya koymaktadır. Toplumun besin ihtiyacının karşılanması ise bu işlevlerin en önemlisidir. Bununla birlikte, tarım sektörünün tarım dışı olan sektörlere hammadde sağlaması, istihdam imkânı oluşturması, dışa olan bağımlılığın engellemesi ve ödemeler dengesi üzerindeki etkileri de sektörün ekonomide stratejik rol ve işlevini korumasına neden olmaktadır (Erdem ve Yücel, 2015: 90).

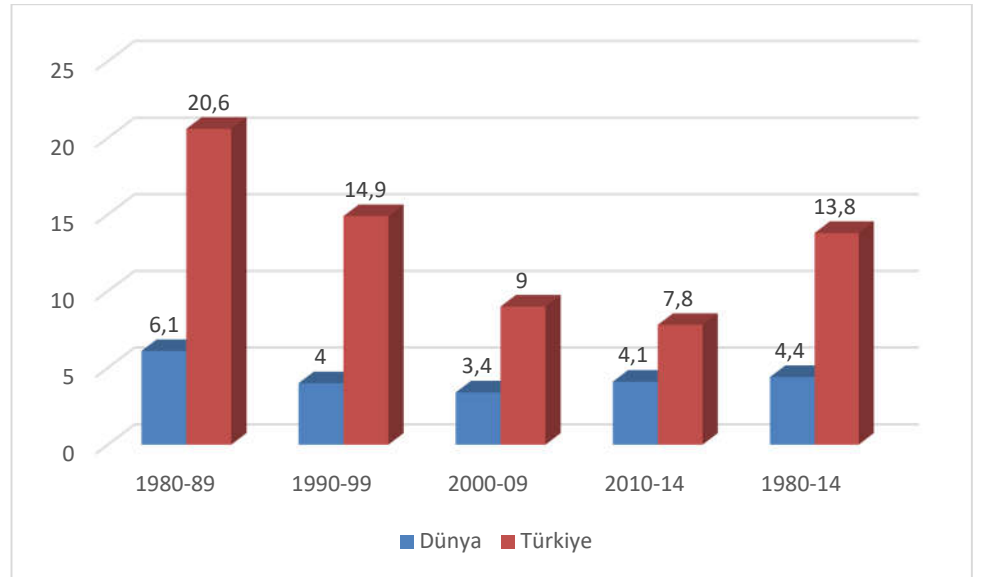
Tarımsal bilim dalları tarafından ortaya konulan çeşitli neticelerin, tarım işletmesi için kârlı bir şekilde nerede ne zaman ve ne şekilde uygulanacağını göstermek ise tarım ekonomisinin görevi olarak belirtilmektedir. Böylelikle tarımsal faaliyetlerin daha rasyonel ve kârlı olması adına izlenecek yolun saptanması mümkün olabilmektedir. Tarımsal faaliyet alanında ekonomik olarak başarı elde edilebilmesi noktasında, bütün teknik uygulamaların ekonomik yönü incelenmelidir.

Tarım ekonomisi yalnızca tarım ürünlerinin rasyonel ve kârlı bir şekilde üretim ve dağıtımı ile ilgilenmemektedir; bunun yanında tüketicilerin satın alma gücü, eğilim ve davranışlarının saptanması gibi görevleri de yerine getirmektedir (Dinler, 1996: 121).

Tarım sektörü çoğunlukla iktisadi sistemden koparılamayacak bir kesimi meydana getirmektedir. Tarım sektörünün bir ülkenin iktisadi

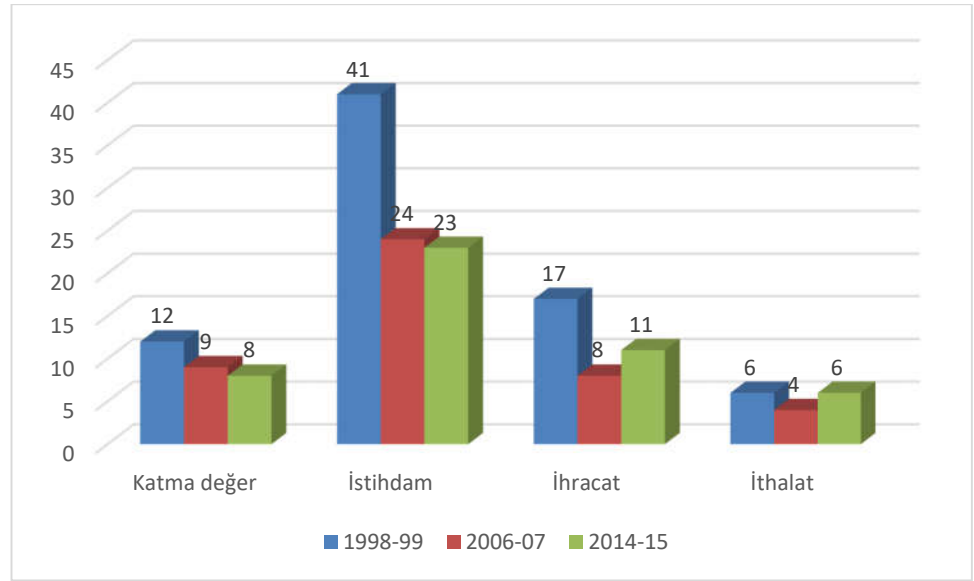
sistemindeki rolü, tarımın genel ekonomiye sağladığı katma değer ile değerlendirilmektedir. Tarım etkinlikleri neticesinde oluşan hasıla, ithalat-ihracat, istihdam ve başka sektörlere girdi sağlama gibi etkenler; bu katma değere etki etmektedir. Az gelişmiş ülkeler, geleneksel iktisadi modelden daha çağdaş bir iktisadi modele geçebilmek için gayret göstermektedirler. Bu modele erişebilme ise çoğunlukla endüstrileşme ile gerçekleşmektedir (Doğan ve diğerleri, 2015: 34). Diğer taraftan; ülkelerin endüstrileşme evreleri, iktisadi büyüme arzuları ve geleneksel iktisadi model birbirleriyle ilişkilidir. Yani, iktisadi büyüme sürecinde tarım ve endüstri sektörleri yakın ilişkili ve etkileşimlidir. Nitekim önceleri tarım temelli iktisadi yapıları bulunan gelişmiş ülkeler, ilk olarak tarıma öncelik tanıyarak tarım sektörünün kalkınmasını güvence altına almışlardır. Sonrasında ise, bu sektörden gelen kaynak birikimleri sayesinde endüstrileşmeyi hızlandırmışlardır. Fransa, İngiltere, Rusya ve Japonya gibi ülkeler, endüstrileşmelerini önemli oranda tarım sektöründen elde ettikleri kaynaklar ile finanse etmişlerdir (Tuna, 1993: 42).

Tarım sektörünün iktisadi gelişme üstündeki etkileri ve ülke ekonomisi içindeki rolü aşağıda açıklanmaktadır:

Şekil 4. 1. Tarım Sektörünün Ekonomideki Payı

Kaynak: Yağcıoğlu, M. (2015). *Tarımsal büyüme ve dış ticaret üzerine makro değerlendirmeler*. İzmir Ticaret Borsası, Web: <http://itb.org.tr/dosya/rapordosya/tarimsal-buyume-ve-dis-ticaret-uzerine-makro-deger.pdf?v=1497916800032>

Şekil 4. 2. Tarımın Ekonomiye Katkısı, 1998-2015 (Dönem Ortalamaları %)

Kaynak: TİM Tarım Raporu (2016). *Tarım raporu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf

4. 4. 1. Hâsıla Üzerindeki Etkisi

Ekonomik açıdan hasıla, üretme faaliyetleri sonucunda elde edilen ürünlerin fiziksel değerlerinin para birimiyle ölçülen toplam miktarıdır. GSYİH ise, bir ülkenin sınırları dahilinde ve belirli bir dönem boyunca elde edilen nihai mal ve hizmetlerin tamamının toplam parasal değeridir (Doğan ve diğerleri, 2015: 34).

Tablo 4. 2. Türkiye’de Tarım Alanları

	1990		2002		2013		2014		2015		2016	
Tarım Alanı	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%
Tarla Bitkileri	18.868	6.7	17.935	67.5	15.613	65.6	15.789	66.0	15.723	66.0	15.573	65.5
Nadas	5.324	19.1	5.040	19.0	4.147	17.4	4.108	17.2	4.114	17.2	4.050	17.0
Sebze	635	2.3	930	3.5	808	3.4	804	3.4	809	3.4	804	3.4
Meyve	3.029	10.9	2.674	10.1	3.232	13.6	3.238	13.5	3.284	13.7	3.329	14.0
Toplam	27.856	100	26.579	100	23.800	100	23.939	100	23.934	100	23.763	100

Kaynak: TÜİK (2017). *Türkiye’de tarım alanları*. Web: www.tuik.gov.tr

Tarım sektörü bakımından hasıla ise, tarımda üretim etkinlikleri sonunda elde edilen ürünlerin fiziksel değerinin para birimiyle ölçülen toplam miktarı şeklinde tanımlanabilir. Tarımın iktisadi gelişmeye olan etkilerini, başka bir deyişle ekonomiye yaptığı katkısı, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) üretim yöntemini kullanarak hesapladığı Tarımsal GSYİH göstermektedir. Tarımsal GSYİH'nın ülke ekonomisi içindeki oranı, bu katkının önemini gözler önüne sermektedir (Ege, 2011: 1).

Türk ekonomisinin kalkınma süreci sonucunda GSYİH'daki oranı %7,4'e gerilemesine rağmen tarım, ülke ekonomisinde önem taşıyan sektörlerden biri olmaya devam etmektedir. Tarım sağladığı 60,9 milyar dolar değerindeki katma değer ile ekonomiye önemli bir katkı sunmaktadır. Bu katma değerle birlikte gıda, tekstil ve konfeksiyon gibi başka sektörlerle de hammadde sağlamaktadır. Ayrıca tarım, ulaştırma ve finans sektörlerine de önemli boyutlarda katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, tarımın ekonomi içindeki öneminin %7,4'ten çok daha fazla olduğunu belirtmek gerekmektedir (Coşan, 2015).

Tarımda bir başka önemli konu tarım sigortalarıdır. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda güncel veriler incelenebilecektir.

Tablo 4. 3. Türkiye Genel Tarım Sigortaları İstatistikleri

	2013	2014	2015	2016
Toplam poliçe sayısı	891.876	1.086.612	1.375.390	1.444.277
Toplam sigorta bedeli	11.252.737.360	13.894.743.746	18.378.031.469	23.080.720.277
Devlet destek prim tutarı	276.521.012	363.972.747	524.215.392	694.983.646
Toplam prim üretimi	526.835.325	683.535.994	965.772.197	1.299.986.302
Ödenen toplam hasar	410.857.897	532.284.864	724.802.873	840.963.512

Kaynak: TARSİM (2016) *Faaliyet Raporu 2016*. Web: https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subpage?_key_=0C006981E0842E8D6235913E60C5E967776156I2P3GUH0F96WW8JT4TA616062015

4. 4. 2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi

Tarım sektörü dış ticaret aracılığı ile sağladığı döviz girişi ile de, ülkelerin iktisadi gelişimlerini pozitif yönde etkilemektedir. Tarım sektörü, ülkelere döviz girişini üç yolla temin etmektedir. Bunların birincisi, üretilen tarım ürünlerinin ihraç edilmesiyle ülkeye döviz girişinin gerçekleşmesi; ikincisi, tarımda üretimin ithal ikamesine neden olarak ülke dışına çıkabilecek dövizin ülkede tutulması; üçüncüsü ise, tarıma bağlı endüstrileşmenin gelişmesi sonucu, hammaddeyle birlikte nihai malların da ihraç edilmesiyle ülkeye döviz girmesidir (Deran, 2005).

Tarımın dış ticaret aracılığı ile iktisadi büyümeye olan etkileri incelendiğinde ele alınacak başka bir etken ise, tarım ürünlerinin ihracatından sağlanan dövizlerin yatırım malları ile ara malların ithalatında finansman sağlama rolüdür (Şahin, 2000).

Tablo 4. 4. Tarıma Dayalı İhracat Ve İthalat, 2014 (Milyar \$)

Kapsam/ İşlenmişlik düzeyi	İşlenmemiş		(Az) İşlenmiş		(Çok) İşlenmiş		Toplam	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Gıda (Su ürünleri hariç)	5.5	5.1	4.7	3.5	5.5	1.2	15.8	9.9
Diğer bitkisel ve hayvansal ürünler	0.9	2.6	1.6	3.1	26.4	6.8	29	12.5
Su ürünleri	0.3	0.07	0.3	0.2	0.05	0.01	0.7	0.3
Orman ürünleri	0.9	1.5	0.04	0.7	1.3	3.4	2.2	5.6
Tarım girdileri	-	-	-	-	2	5.5	3	5.7
Toplam	7	9.3	6.7	7.5	36.3	17.2	50.7	34

Kaynak: TİM Tarım Raporu (2016). *Tarım raporu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf

Yukarıda yer alan tabloda Türkiye'nin tarıma dayalı ithalat ve ihracat değerleri yer almaktadır. Buna göre, en fazla ihracaat gıda ürünlerinde olurken, en fazla ithalat ise diğer bitkisel ve hayvansal ürünlerde olmaktadır.

Tablo 4. 5. Dünya Tüm Tarım-Gıda Mal Ve Ürünleri İhracatı, 2014

Sıra	Ülke	Tarımsal İhracat	
		Milyar \$	Dünya Payı
1	ABD	182	%10,3
2	Hollanda	112	%6,3
3	Almanya	101	%5,7
4	Brezilya	88	%5,0
5	Çin	85	%4,8
6	Fransa	81	%4,6
7	Kanada	68	%3,9
8	İspanya	55	%3,1
9	Belçika	50	%2,9
10	Hindistan	47	%2,7
26	Türkiye	18	%1,0
	Top 10	870	%49,3
	Top 20	1,231	%69,7
	Dünya	1,765	%100

Kaynak: DTÖ, 2016 akt. TİM Tarım Raporu (2016). *Tarım raporu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf

Yukarıda yer alan tabloda ise, tüm dünya çapında yapılan tarımsal ihracat değerleri yer almaktadır. Verilere göre, en yüksek tarımsal ihracat ABD'de yapılmakta ve bu ihracatın dünyadaki payı ise %10,3 olmaktadır. Türkiye ise tüm dünya tarımsal ihracat sıralamasında 26. sırada yer almakta ve dünyadaki payı da %1 olmaktadır.

Tablo 4. 6. Dünya Yenilebilir Tarım-Gıda Mal ve Ürünleri İhracatı 2014

Sıra	Ülke	Gıda Ürünleri İhracatı	
		Milyar \$	Dünya Payı
1	ABD	149	%10,0
2	Hollanda	93	%6,2
3	Almanya	87	%5,8
4	Brezilya	79	%5,3

5	Fransa	74	%5,0
6	Çin	72	%4,9
7	İspanya	51	%3,3
8	Kanada	49	%3,3
9	Belçika	44	%3,0
10	İtalya	44	%2,9
24	Türkiye	18	%1,2
	Top 10	742	%49,9
	Top 20	1,050	%70,6
	Dünya	1,486	%100

Kaynak: DTÖ, 2016 akt. TİM Tarım Raporu (2016). *Tarım raporu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf

Yukarıda yer alan tabloda da tüm dünya çapında yapılan yenilebilir tarım-gıda mal ve ürünleri ihracat değerleri yer almaktadır. Verilere göre, en yüksek gıda ürünleri ihracatı 149 milyar dolar ile ABD’de yapılmakta ve bu ihracatın dünyadaki payı ise %10 olmaktadır. Türkiye ise gıda ürünleri ihracatında dünya sıralamasında 24. sırada yer almakta ve dünyadaki payı da %1,2 olmaktadır.

Tablo 4. 7. Dünya Tüm Tarım-Gıda Ürünleri İthalatı, 2014

Sıra	Ülke	Tarımsal İthalat	
		Milyar \$	Dünya Payı
1	Çin	201	%10,7
2	ABD	157	%8,4
3	Almanya	119	%6,3
4	Japonya	82	%4,4
5	Hollanda	76	%4,0
6	Birleşik Krallık	75	%4,0
7	Fransa	71	%3,8
8	İtalya	63	%3,4
9	Belçika	47	%2,5
10	Rusya	43	%2,3
23	Türkiye	18	%1,0
	Top 10	933	%49,8
	Top 20	1,225	%65,4
	Dünya	1,873	%100

Kaynak: DTÖ, 2016 akt. TİM Tarım Raporu (2016). *Tarım raporu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf

Yukarıda yer alan tabloda ise, tüm dünya çapında yapılan tarımsal ithalat değerleri yer almaktadır. Verilere göre, en yüksek tarımsal ithalat 201 milyar dolar ile Çin’de yapılmakta ve bu ihracatın dünyadaki payı ise %10,7 olmaktadır. Türkiye ise tarımsal ithalatta dünya sıralamasında 23. sırada yer almakta ve dünyadaki payı da %1 olmaktadır.

Tablo 4. 8. Dünya Yenilebilir Tarım-Gıda Ürünleri İthalatı, 2014

Sıra	Ülke	Gıda Ürünleri İthalatı	
		Milyar \$	Dünya Payı
1	Çin	134	%8,5
2	ABD	133	%8,4
3	Almanya	99	%6,3
4	Japonya	69	%4,4
5	Birleşik Krallık	67	%4,2
6	Hollanda	64	%4,1
7	Fransa	62	%4,0
8	İtalya	51	%3,3
9	Belçika	41	%2,6
10	Rusya	39	%2,4
33	Türkiye	12	%0,8
	Top 10	959	%48,2
	Top 20	1,008	%64,0
	Dünya	1,575	%100

Kaynak: DTÖ, 2016 akt. TİM Tarım Raporu (2016). *Tarım raporu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf

Yukarıda yer alan tabloda da tüm dünya çapında yapılan gıda ürünleri ithalat değerleri yer almaktadır. Verilere göre, en yüksek gıda ürünleri ithalatı 134 milyar dolar ile Çin’de yapılmakta ve bu ihracatın dünyadaki payı ise %8,5 olmaktadır. Türkiye ise tarımsal ithalatta dünya sıralamasında 33. sırada yer almakta ve dünyadaki payı da %0,8 olmaktadır.

Tabloda da görüldüğü gibi ülkemizdeki tarımın dış ticaretteki yeri olması istenilen konumda sıralamada yer alamamıştır. Buna dayanarak spesifik

sorunların var olduğu görüşler yer almaktadır. Bu sorunlardan bazıları “dünya piyasalarındaki belirsizlik ve istikrarsızlık, haksız rekabet, tarife dışı engeller, yüksek nakliye, işlem ve vergi maliyeti, yüksek ham madde ve ara mal maliyeti, talebe uygun ve rekabetçi fiyattan ürün sunamama (kalite, zamanlama, standart, tüketim alışkanlığı), pazarlama sorunları, finansman sorunları ve son olarak teşviklerin yetersizliğidir” (TİM Tarım Raporu, 2016: 22).

4. 4. 3. Üretim Faktörleri Üzerindeki Etkisi

Üretim faktörleri, bir mal ya da hizmeti üretmek üzere birlikte kullanılan ve ürün ya da hizmetin yapısına değişik miktarlarla katılan doğa, sermaye, emek, girişimci gibi öğeleri belirtmektedir (Ertürk, 1998: 14).

Tarım sektörü üretim faktörleri ile karşılıklı ve yakın ilişki içindedir. Geleneklere dayalı yapılan tarımda toprak ve emek birinci derece girdileri oluşturmaktadır. Bu üretim faktörlerinin üretimde yer alma oranı, sermaye faktörünün oranından daha yüksek olmaktadır. Tarım başka sektörlerle göre, üretim tekniklerinde daha yoğun emek kullanmaktadır. Ancak bugün, iktisadi ve teknik alandaki ilerlemeler sonucu tarım sistemleri de değişmektedir. Tarımsal üretim sürecinde toprak ve emeğin oranı nispeten gerilemekte, sermayenin oranı ise gittikçe yükselmektedir. Ülke ekonomisi kalkındıkça tarım sektörünün ekonomi ile entegre olma düzeyi yükselmekte, bu şekilde tarım sektörü pazara daha çok mahsul arz etmekte ve başka sektörlerden de daha çok girdi talep etmektedir (Doğan ve diğerleri, 2015: 37).

4. 4. 4. Piyasalar Üzerindeki Etkisi

Tarım, yalnız fiziki ve biyolojik ürün veren bir sektör şeklinde algılanmamalıdır. Tarım sektörü; aile çapındaki küçük firmalar, büyük çaplı çiftlik firmaları, kredi sağlayan firmalar, girdi temin eden firmalar, tarım ürünlerini işleyen ve yeni ürünler arz eden firmalar, nakliyat firmaları, otel işletmeleri, toptancılar ve perakendeciler vb. çok çeşitli iktisadi birimi de

kapsamakta ve bunların kalkınmalarında büyük pay sahibi olmaktadır (Ege, 2011: 3).

Ülkemizde iktisadi ve toplumsal ilerleyişte önem sahibi olan tarım sektörünün, bugüne dek oldukça önemli roller yüklendiği, ileride de bu rolleri yüklenmeye devam edeceği bir gerçektir. Tarım sektörü, gıda üretiminde güvenlik ve endüstriye hammadde temin etmesinden dolayı, endüstrileşmiş ülkeler için de öncelikli ve stratejik önem taşımaktadır. Bu yüzden tarım sektörü, tarıma bağlı endüstrilerin kalkınmasında rol alan kritik bir değişkendir. Tarım, hem tarıma bağlı endüstrilere hammadde sunarak, hem de başka sektörler içinde üretilmiş mal ya da hizmetleri talep ederek ekonomiye katkı sağlamaktadır. Tarım sektörünün büyümesiyle, sektörler arası ticari ilişkiler de çoğalacak ve sonuç olarak tarım sektörü ekonomi ile entegre olarak endüstrinin ve başka sektörlerin kalkınmasında rol oynamaktadır (Turan, 2013: 134). Bu nedenle tarım sektörü pek çok sektör ile etkileşmektedir. Bu etkileşimin boyutu ise, sektörlerde gerçekleşen gelişmeler ile aynı doğrultuda güç ve çeşitlilik kazanmaktadır (Kıral ve Akder, 2000: 9).

Bu noktadan hareketle tarım ürünlerinin de değişiminin yapıldığı piyasalar bulunmaktadır. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) daha sonraki adıyla Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VİOP) bu işlemlerin gerçekleştiği piyasalardır. EgePamuk Vadeli İşlem Sözleşmesi, Anadolu Kırmızı Buğday Vadeli İşlem Sözleşmesi gibi sözleşmeler tarım ürünlerinin alım satımının yapıldığı sözleşme türleridir (Borsa İstanbul, 2013).

4. 4. 5. Tarım İşletmelerine Etkileri

İnsanların kendi besin kaynaklarının üretiminden, yani kapalı ev ekonomisinden ve piyasa üretimine geçiş ile birlikte kredi gereksinimleri artar. Mali ihtiyacı artan işletmenin hizmet ve mal alımlarını finanse edebilmesi için kredi gereksinimine ihtiyaç duyarlar. (Özçelik ve diğerleri, 2005: 2)

Günümüzde ticari bankaların tarım işletmelerine ve çiftçilerimize vermiş oldukları banka içi kredi fonlamasında gözle görülür bir düşüş yaşanmış

olsa da ekonomik faaliyetlerinin devamlılığı için, tarımın ihtiyaç duyduğu kaynak dönemlerinde, tarım kredilerinin, ticari bankalar portföyünde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Azalan payın kaynağında, diğer ekonomik sektörlerin hızla gelişmesine bağlı olarak, tarımın bu sektörler bazında ekonomik önemini kaybetmesi ve diğer sektörlerle oranla daha riskli bir yapıda sektör faktörü oluşturmuş olması tarım kredilerinin diğer kredilere oranla daha riskli olarak gören algı oluşturmuştur.

Şüphesiz 1930'daki dünyada yaşanan ekonomik bunalımda, tarım kesimine kredi veren bankaların yaşadıkları acı tecrübelerin de ticari bankaları söz konusu sektörün finansmanında isteksiz olmaya ittiği bir gerçektir. Bugün nerdeyse bütün dünyada tarım kredilerini, çoğunlukla devletin desteklediği ve bu tip kredilerin özelliklerine vakıf yerel bankalar ya da bu alanda uzman kredi kurumları ve kooperatif bankalar üstlenmiştir. Tarım faktörü genellikle, çiftçilere vadeli tarım araç ve gereçleri satan aracılarının kredilendirmesiyle, kooperatif bankalar tarafından dolaylı olarak finanse edilmektedir (Akgüç, 2001: 12).

Ülkemizde tarımsal işletmelerin büyük bir kısmı, işletme boyutu ve sermaye açısından yeterli değildir. Gelirleri ile öz sermayeleri yetersiz kalan bu işletmelerde yabancı sermayeye, diğer bir ifadeyle krediye ihtiyaç hissedilmektedir (Karacan, 1991: 35). Ürünlerin büyük bir bölümü senede bir defa satılmakta olan, ancak tüm sene boyunca maliyetlere girilen tarımda, sermaye düşük hızla devir ettiği ve tasarrufla sermaye biriktirmek güç olduğu için, kullanılacak sermaye oranı genellikle yeterli olmamaktadır. Bu eksiklik, üretimi yükseltmek üzere yapılacak etkinliklerin yerine getirilmesini, işletmelerin rasyonel hale getirilme imkânlarını ve üreticinin gelir seviyesinin iyileştirilmesini büyük oranda önlemektedir. Bu şartlar altında öz sermayesi yeterli olmayan üreticiler, üretim etkinliklerini uygun zamanda ve tam olarak gerçekleştirebilmeleri, harcama ve yatırımlarını sektöre uğramadan yürütebilmeleri için elverişli koşullarla tarım kredileri ile desteklenmelidirler (Yurdakul ve diğerleri, 1994: 31).

4. 4. 6. Sigortacılığa Etkisi

Tarım sektöründe üretimin tabiat olayları, hastalık ve zararlıların etkisine maruz kalması ve sigortalamanın yaygınlaşmaması risk ve belirsizlikleri çoğaltmaktadır. Bu nedenle üreticinin kredi ihtiyacı güçlenmektedir. Yine, süratli makineleşme, artan girdiler ve tüketici zevk ve tercihlerinde yaşanan değişikliklere adapte olabilmek için, üreticiler ek maliyetlere katlanmak zorunda kalmaktadırlar.

Tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliklerinden dolayı fiyatlarında gözlenen dalgalanmalar, üreticilerin gelirlerini büyük ölçüde etkilemektedir. Gelir beklentileri gerçekleşmeyen üreticiler, üretim etkinliklerini devam ettirebilmek için krediye ihtiyaç hissetmektedirler (İnan, 2004: 11). Bu sebeplerden dolayı, tarım politikalarında başta gelen yeri tutan kredi, sektörün gelişmesi sürecinde başlıca etkenlerden biridir. Karlılığın düşüklüğü ve belirli sürelerde girdilere duyulan ihtiyaç göz önünde bulundurulursa; tarım kredisinin düşük faizli olması, gereken zamanda ve yeterli büyüklükte rahatça temin edilmesi üreticiler açısından oldukça önemlidir.

4. 4. 7. Yüksek Öğretime Etkisi

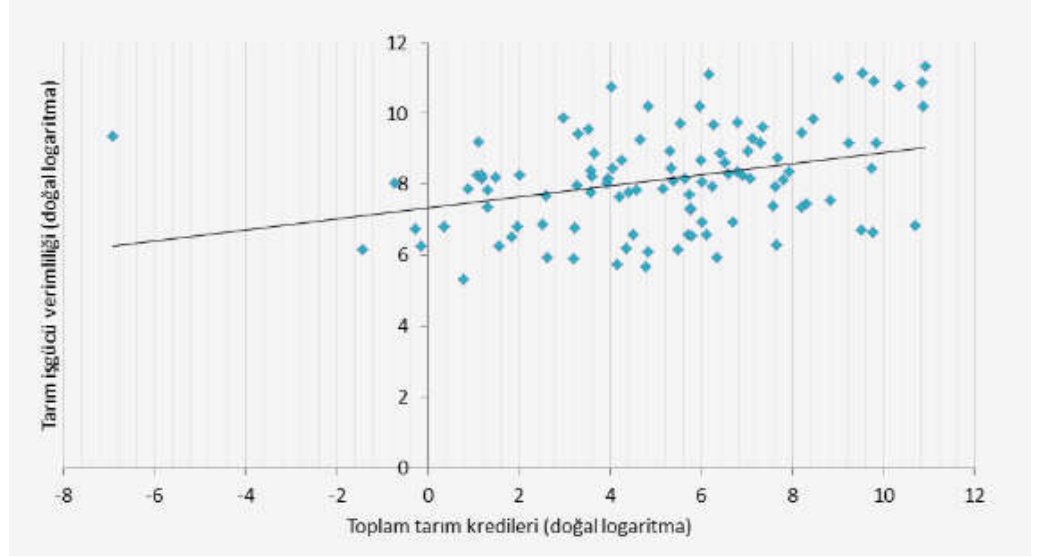
Tarım, ülkelerin gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın, bütün ülkelerin ekonomileri içinde kritik bir yer tutmaktadır. Zira gıda maddeleri ile hammaddelerinin önemli bir kısmı tarım sektörü tarafından üretilmektedir ve bu sektöre alternatif bir sektör var olmamaktadır. İktisadî kalkınmanın tüm evrelerinde, tarım ile endüstri arasında yakın bir ilişki ve etkileşim söz konusudur. Bundan dolayı tarihte tarıma dayalı ekonomileri olan gelişmiş ülkeler, öncelikle tarım sektörünü önemseyerek gelişmesine yol açmışlar, sonrasında tarımdan kazanılan kaynakların birikmesiyle endüstrileşmeyi hızlandırmışlardır.

Tarım sektörünün başka sektörlerle göre daha stratejik bir öneminin bulunması sebebiyle, büyük ölçekli ve çok uluslu işletmelerin tarıma veya tarıma bağlı yan sektörlerle duyduğu alaka artmaktadır. Tarım etkinlikleri,

büyük çaptaki ve uzmanlaşmış tarım işletmelerince, çağdaş tarım teknikleri uygulanarak yürütülmelidir. Devamlı şekilde değişen ve gelişme kaydeden pazar koşullarında hem büyük, hem orta ölçekli tarım işletmelerini yönetenler, tarımsal etkinlikleri yürütürken, tecrübe edilen gelişmeler karşısında profesyonellik ve planla hareket etmelidirler. Yöneticilerin belli bir plana göre davranması veya gelişmeler karşısında akılcı kararlar vermesi ise uygun ve doğru bilginin elde edilmesi ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla diğer işletmelerdeki gibi tarım işletmelerinde de muhasebe bilgisinin işletmenin ilerisi bakımından farklı bir yeri ve önemi vardır. Tarım etkinliklerini yürüten bütün işletmelerde tarım ürünlerine dair doğru ve katî muhasebe bilgilerini toplamak bir hayli zordur. Zira tarım üretiminde; pek çok tarım ürününün beraber üretilmekte olması, gerçekleştirilen harcamalardan söz konusu döneme düşen payın belirlenememesi, tarım aleti, makine ve araçları ile üretilen tarım ürünlerinin şahsî kullanımı, işletme sahipleri veya üreticilerin çeşitli tarım etkinliklerinde çalışıp harcadıkları emeklerini göz önünde bulundurmaması ve ücretlerin tarım ürünleri karşılığında ödenmesi gibi etkenler nedeniyle, tarım üretimindeki maliyetler ve bu nedenle de kâr ya da zararın belirlenmesi güç bir hale gelmektedir (Doğan ve diğerleri, 2015: 40). Bu nedenle tarım işletmeleri çeşitli sebeplerle ve çeşitli zamanlarda finansman ihtiyacı duymaktadırlar ve bu finansman ihtiyacı sektörde var olan kalifiye eleman ihtiyacını doğurmaktadır. Özellikle ziraat mühendisliği ve tarım danışmanlarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Üreticiye doğru uygulama biçimlerini gösterecek eğitimli elemanlar yetiştirebilmek amacı ile birçok üniversitenin fakülte ve meslek yüksekokullarında çeşitli programlar açılmıştır. Bu durum da yükseköğrenimi tetiklemekte ve ülkemizin finansal okur-yazarlık seviyesini yükseltmektedir.

4. 4. 8. Verimliliğe Etkisi

Tarım bankacılığının ülke ekonomisinde enflasyondan, verimliliğe, işsizlikten dış ticarete kadar önemli rolü bulunmaktadır. Gerçekten de tarım bankacılığı ekonomiyi en derinden etkileyen yapı taşlarından biridir. Örneğin tarım faaliyetleri ile uğraşanların verimliliği ile tarım bankalarının vermiş oldukları krediler arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu ifade edilmiştir:

Şekil 4. 3. Tarım İşgücü Verimliliği ve Tarım Kredileri İlişkisi

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2016). *Tarım bankacılığının tarımsal verimlilik üzerindeki etkileri*. Web: <https://tcmbblog.org/tr/tarim-bankaciliginin-tarimsal-verimlilik-uzerindeki-etkileri/>

4. 4. 9. Enflasyon ve Faiz Üzerindeki Etkileri

Benzer şekilde özellikle gıda ürünlerinde yaşanan artışın ülke enflasyonumuzu derinden etkilediği bilinmektedir. Bu sebeple tarımsal ekipmanlarda modernizasyon için verilecek banka kredileri sayesinde var olan ekim alanlarından daha fazla verim elde edilerek enflasyonun önüne geçmek mümkündür. Bu anlamda kredilerin enflasyon üzerinde de etkisi büyüktür. Yine, tarım ürünlerinin üretimindeki artış, ülkemizin ürün fazlasını ihraç etmesine sebep olacak ve böylece dış ticarete denge pozitif yönde ekonomiye etki edecektir. Aksi halde ülkemizin ithalatı artacak ve dış ticaret dengesi negatif yönlü olarak bozulacaktır. Bu bağlamda, tarım kredilerinin dış ticaret üzerindeki etkisi de tartışılmazdır.

Gıda enflasyonunda gözlemlenen yüksek seviye ve oynaklıklar genel enflasyona da etki etmektedir. Gıda enflasyonu, enflasyon belirsizliğini artırarak fiyatlama davranışlarını olumsuz yönde etkilemekte, sağlıklı fiyat oluşumunu zorlaştırmakta, enflasyon beklentilerinde katılığa sebebiyet vermekte ve para politikasının hareket edebilirliğini sınırlandırmaktadır. Yıllık TÜFE artış oranlarının ortalama %20-30'luk bölümü gıda fiyatları artışlarından kaynaklanmaktadır; bu anlamda gıda enflasyonunda yaşanan oynamaların ve

seviyenin azaltılması, toplum refahının sağlanmasında ve para politikası anlamında elde edilecek kazançların sağlanmasında büyük önem teşkil etmektedir (Seven, 2016).

4. 5. Tarım Finansmanı Sorunları

Ülkemizde tarım finansmanına ve çiftçilerin yapmış oldukları yatırımlara yönelik oluşturulan en güncel tablolar aşağıdaki gibidir:

Şekil 4. 4. Çiftçilerin Geleceğe Yönelik Yatırım Planları

Kaynak: Yıldırım, A. E. (2017a). *Tarımın değişmeyen sorunları, yüksek girdi fiyatları, dışa bağımlılık ve istikrarsızlık*. Web: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/tarimin-degismeyen-sorunlari-yuksek-girdi-fiyatlari-disa-bagimlilik-ve-istikrarsizlik/365219>

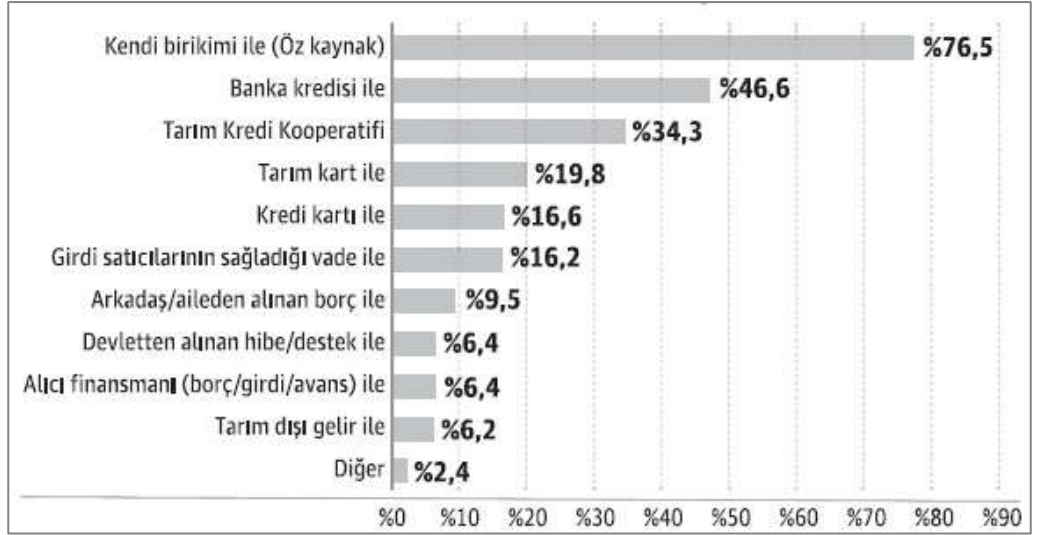
Yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere çiftçilerin geleceğe yönelik yatırım planları arasında en öncelikli olan yeni arazi almaktır. Ancak tesislerin modernizasyonu gibi verimliliği artıracak yatırımlar oldukça geri planda bulunmaktadır. Bu durum önemli sorunlar arasında olup çözüm getirilmesi gerekmektedir. Yine hayvancılık, seracılık ve katma değeri yüksek paketleme tesisi gibi tesisler için yatırım planı oldukça düşük orandadır.

Şekil 4. 5. Türkiye’de Tarımın En Önemli Sorunları

Kaynak: Yıldırım, A. E. (2017a). *Tarımın değişmeyen sorunları, yüksek girdi fiyatları, dışa bağımlılık ve istikrarsızlık*. Web: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/tarimin-degismeyen-sorunlari-yuksek-girdi-fiyatlari-disa-bagimlilik-ve-istikrarsizlik/365219>

Çiftçilere göre ülkemiz tarımının en önemli sorunu girdilerde pahalılık ve dışa bağımlılıktır. Dışabağımlı olma dolar kurunda olacak en küçük artışın ülkemiz tarım girdilerini oldukça yükseltmektedir. Bu durum çiftçinin finansman ihtiyacını yükseltmekte ve böylece tarım ekonomisine zarar vermektedir. Bir başka önemli sorun ise tarımda kiracılar sorunudur. Bu araçlar tarım ürünlerinin satışında oldukça etkin olmakta olup fiyatların yükselmesine sebep olmakta ve aynı zamanda yükselen fiyatlardan tarım ekonomisinin yararlanmamasına sebep olmaktadır. Arazilerin küçük parçalı olması sorunu ise büyük bir sorun olarak görülmemekle birlikte önemli sorunlar arasında yer almıştır. Ülkemiz tarım politikalarında yaşanan istikrarsızlık da üçüncü sırada yer almıştır.

Şekil 4. 6. Tarımsal Faaliyetlerin Finanse Edilme Şekli

Kaynak: Yıldırım, A. E. (2017a). *Tarımın değişmeyen sorunları, yüksek girdi fiyatları, dışa bağımlılık ve istikrarsızlık*. Web: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/tarimin-degismeyen-sorunlari-yukse-girdi-fiyatlari-disa-bagimlilik-ve-istikrarsizlik/365219>

Tarımsal faaliyetlerin finanse edilme şekilleri incelendiğinde ise banka kredilerinin finansmanın yarısını karşıladığı görülmektedir. Bu durum diğer finansman şekillerine göre oldukça önde yer almaktadır. Ancak çiftçilerin öz kaynak tercihleri ilk sıradaki yerini korumaktadır.

Bu verilere göre ülkemizdeki sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Uçak, 2011: 10-11):

- Türkiye’de geçerli olan miras hukuku uygulamaları, tarım arazilerini parçalayarak küçültmektedir. Bu da işletme boyutlarının küçülmesi ve bu nedenle tarımda verimin düşmesi ile sonuçlanmaktadır. İşletmelerin büyüklük bakımından küçülmeleri ciddi düzeyde ölçek ekonomisi kayıplarına yol açmakta, üretim azalan verimler aralığında yapılmaktadır. Neticede küçük çaplı işletmeler azalan gelirleri ile artan üretim maliyetlerini karşılamakta zorlandıklarından sektörü terk etmeye mecbur olmaktadır.
- Türkiye’de tarım işletmelerinin neredeyse %70’inde bitki ve hayvan üretimi beraber yapılmakta ve bu işletmelerde uzmanlaşma yaygınlaşmamaktadır.

- c) Gübre, ilaç, tohum, makine ve mazot gibi ana girdilerin fiyatlarında gözlenen büyük artışlar, tarımda karlılığı oldukça geriletmiştir. Bu da birtakım tarım işletmelerinin zarar etmelerine neden olmuştur.
- d) Kamu kesimince yürütülen küçülme politikaları nedeniyle, önceleri üreticilere tarımsal mücadele, toprak, su gibi alanlarda hizmetler veren kuruluşların kapatılması, üreticinin aldığı hizmetleri aksatmış ve bu nedenle verimde düşüşler yaşanmıştır.
- e) IMF, Dünya Bankası (WB) ve AB gibi kuruluşlar Türkiye tarımına doğrudan olmayan müdahalelerde bulunmakta, bu müdahaleler de üreticiler üzerinde negatif etkiler bırakmaktadır.
- f) Daha önce girdi temelinde sağlanan kamusal destek, zaman içinde doğrudan gelir desteği şeklini almıştır. Neticede toprak sahibi olup tarımsal etkinlikler göstermeyen şahıslara gelir desteği verilirken, gerçekten üretimde bulunanlara kayda değer bir fayda sağlanmamıştır.
- g) Üreticilerin eğitilmesi ve çağdaş tarım tekniklerinin kullanılması arzu edilen düzeyde sağlanamamıştır. Dolayısıyla üreticilerin bilgi ve sermaye birikimleri yeterli düzeye ulaşmamıştır ve tarım alanındaki son gelişmeler yakın ilgiyle izlenmemektedir. Buna neden olan başka bir etken de, küçük çaptaki işletmelerin çağdaş araç ve gereçler ile üretim teknikleri için gereken finansal kaynaklarının olmayışdır.
- h) Hayvanları tehdit eden hastalıklar karşısında yeterli önlemler alınamamıştır.
- i) Üreticilerin örgütsüz bir yapı sergilemeleri sonucunda, üreticiler çoğunlukla ürünlerini pazarlamada yetersiz kalmış, araçlar ise düşük fiyatlardan aldıkları ürünleri yüksek fiyatlardan satmışlardır. Bu da gerek üreticiye gerekse tüketiciye negatif anlamda etki etmiştir.
- j) Üretimin planlanamaması nedeniyle üreticilerin ürünlerinin satılması bazı dönemlerde sağlanamamış, dolayısıyla üreticiler zarar ederek tarımsal etkinliklerine son vermişlerdir.
- k) Ülkemizde yaşanan başlıca sorunlardan bir diğeri de gelişmiş ülkelere göre ortalama tarım arazilerinin daha küçük boyutlarda olması ve kırsal sınıfta işsizliğin bulunmasıdır. Miras nedeniyle sürekli şekilde küçülen ortalama tarım işletmesi büyüklüğü, bilhassa yakın zamanlarda tarım reformuna dikkat çekmiş ve çok boyutlu tedbirlerin altını çizmiştir.

- l) Çiftçilerin geleceğe yönelik yatırım planlarında da eksiklikler bulunmaktadır. Buna göre verimli üretim yapılması için planlama yapılmaktan ekilen arazi oranını artırmaya yönelik çabalar (örneğin yeni arazi almak) daha ön plandadır.
- m) Kendi öz sermayesi ile yatırım yapmayı planlayan çiftçi sayısı oldukça fazladır. Bu durum da yeterli yatırım yapılmasının önüne geçmektedir.

4. 6. Tarımın Finansmanına ve Sorunlarına Dair Çözüm Önerileri

Tarım sektörü, diğer sektörlerle kıyasla daha vazgeçilmez bir sektördür ve ülkeler açısından daha büyük stratejik öneme sahiptir (Doğan vd., 2015: 39). Bu anlamda, tarımsal faaliyetlerindaha verimli ve sürdürülebilir olması adına sektörde var olan sorunların giderilmesi gerekmektedir. Özellikle, tarımın finansmanına ve sorunlarına yönelik katılması gereken en önemli ve ilk adım sürekli ve uzun vadeli bir tarım politikası oluşturulması ve bu politikayı da sürekli olarak günün koşullarına göre yenileyerek ilerlemek olmalıdır. Hükümet değişiklikleri, bakan değişiklikleri gibi olgulardan etkilenmeden var olan tarım politikası sürdürülmeli ve devamlılığı sağlanmalıdır. Bunun dışında sürdürülebilir tarım politikaları geliştirilerek bu olgu üzerinden planlamaların yapılması sağlanmalıdır (Yıldırım, 2017a).

İkinci olarak üzerinde önemle durulması gereken konu ülkemizin tarım girdileri konusunda dışa bağıllığını azaltmaya çalışmaktır. Bu bağlamda tarım girdilerinin üretimi ve temini konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Girdi sağlayıcı ülkelerle uzun vadeli kontratlar yapılarak dolar kuru sabitlenmeli ve olası yükselmelere karşı çiftçiler ve tarımla uğraşan bireyler koruma altına alınmalıdır. Bunun dışında, tarım anlamında ithalata mahkûm olan ülkemiz için bu duruma sebep olan nedenlerden biri de özellikle ziraat mühendisleri gibi alanda uzman profesyonellerin de yanlış politikalar sonucu branş dışı sektörlerde çalışmak zorunda olmalarıdır. Bu anlamda tarım ve hayvancılık sektörlerine yönelik olarak doğru istihdam planlamalarının yapılması ve uygulamaya sokulması gerekmektedir. Doğru ihtiyaçlara yönelik yapılan doğru istihdam atamaları sayesinde, hem tarım ve hayvancılıktaki verimin artması

sağlanacak, hem de iş gücü kendi branşları doğrultusunda yönlendirilmiş olacaktır (Yıldırım, 2017b).

Üçüncü önemli konu ise tarım finansmanına erişim noktasında bürokrasiyi azaltmak ve çiftçilere daha düşük faizli ve uzun vadeli krediler verilerek özellikle var olan tesislerin modernizasyonu noktasında destek olunmalıdır. Yeni ekim alanları oluşturmaktan veya bu alanlara yatırım yapılmasından ziyade verimliliği artırmanın önemli bir yatırım olduğu ve modernizasyonun önemi çiftçilere anlatılmalıdır. Bunun yanı sıra ürüne dayalı vadeli kontrat çeşitleri ile VİOP'a işlerlik ve derinlik kazandırmak, tarıma dayalı hububat borsaları ile bunları entegre etmek, çiftçilerin ve üreticilerin finansal okur yazarlıklarına yönelik halk akademileri açmak veya desteklemek bir başka gelişim alanı olacaktır.

Hayvancılık konusunda çiftçi ve köylünün oldukça isteksiz olduğu görülmektedir. Bu noktada hayvancılığın gelişimi için yeni politikalar oluşturulmalı ve daha fazla teşvik sağlanarak hayvancılığın ülkemizdeki gelişimi sağlanmalıdır. Bu amaçla özellikle doğu bölgelerinde kurulacak hayvancılık tesisleri için geri ödemesiz teşvikler sağlanmalı ve hayvancılığın gelişimi için meralar ve otlama alanları düzenlemesinin şehir planlamalarında yer alması zorunluluğu getirilmelidir. Hayvancılık alanında da özellikle son yıllarda ithalat politikasına dönülmesi sonucu, bu alan ile ilgilenen profesyonellerin istihdam anlamında sıkıntı çekmelerine neden olmuştur. Hayvancılık faaliyetleri ile ilgili yaşanan tüm olumsuz gelişmeler sonucunda hayvan sağlığı ile mücadele edilmesi de oldukça zorlaşmıştır. Bu hastalıklar sonucu hem büyük ekonomik kayıplar yaşanmakta hem de insan sağlığı tehlike altına girmektedir. Ülkemizin hayvancılık alanında da kendi kendine yetebilen bir ülke olabilmesi adına yeni geliştirilecek olan politikaların ve kredi gibi verilecek teşviklerin önemi oldukça büyüktür (Yıldırım, 2017b).

Bir diğer konu ise katma değeri yüksek üretim tesisleri için (özellikle paketleme) ayrıca krediler ve teşvikler verilmelidir. Bu amaçla yapılacak olan yatırımların ülkemizin dışa bağımlılığını azaltacağı da bir gerçektir. Çünkü paket üretimleri gibi üretimler genellikle yabancı firmalar tarafından

yapılmakta ve bu da ülkemizi vergi alımı noktasında geri düşürmektedir. Kredi kooperatifleri üzerinden verilecek teşviklerin organizasyon, pazarlama gibi boyutlardan da faydaları olacaktır.

Tüm bunlarla birlikte, seracılık faaliyetleri de desteklenmeli ve özellikle Antalya bölgesinde var olan seraların kış aylarında yaşanacak sel olaylarına karşı sigortalanması ve bu sigortaların zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla alınacak önlemler ülkemizin tarım konusunda dışa bağımlılığını özellikle kış aylarında azaltacaktır. Aynı zamanda çiftçilerin de bu tarz yatırım yapma isteklerini artıracak ve böylece genel olarak tarım ekonomisinin gelişimi sağlanacaktır (Yıldırım, 2017a).

Son olarak üretici ve tüketicisi arasında kiracılar konusunda çalışma yapılarak, hem üreticinin yeterli miktarda kazanımı sağlanmalı, hem de tüketicinin gereksiz fiyat artışlarından etkilenmesi önlenmelidir.

5. BÖLÜM

TARIMIN FİNANSMANINA DAİR NİTEL BİR ARAŞTIRMA, MÜLAKAT TEKNİĞİ İLE TÜRKİYE UYGULAMALARI

5. 1. Araştırmanın Konusu ve Amaçları

Bu araştırmanın temel amacı tarım bankacılığının diğer finansman yöntemlerine kıyasla Türkiye’deki tarım sektörün gelişimindeki rolü ve önemini incelemektir. Araştırma kapsamında hedeflenen diğer amaçlar şu şekildedir:

- Türkiye’de uygulamada bulunan tarım finansmanı yöntemlerini belirlemek ve incelemek
- Türkiye’deki tarım bankacılığı uygulamalarını ortaya koymak ve değerlendirmek
- Tarım bankacılığının diğer finansman yöntemlerine göre avantaj ve dezavantajlarını belirlemek
- Tarım bankacılığının uygulamadaki problem ve sorunlarını tespit ederek bu finansman yönteminin daha etkin kullanılmasına yönelik öneriler geliştirmek

Araştırmanın amacı tarım bankacılığının önemi olduğundan tarım bankacılığı araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Ancak, tarım bankacılığının önemini ortaya koyabilmek adına tarım finansmanına yönelik diğer yöntemler de araştırmanın konusu dâhilindedir.

Tarım sektörünün finansmanında tarım bankacılığı uygulamalarının yeri ve önemini inceleyen Ünver, AlniakSezer ve Şengönül (2016) de benzer bir çalışma ortaya koymuşlardır. Tarım işletmelerinin finansman gereksinimlerini karşılamada kullanılan bankacılık ürünlerinin neler olduğunu ve tarım bankacılığı uygulamalarının hangi boyutlarda olduğunu araştıran bu çalışmada, toplam gelirin önemli bir kısmını tarım sektöründen karşılayan Yozgat ili örnek alınmıştır. Çalışmada, ikincil ve üçüncül kaynaklardan elde edilen verilerin yanı sıra serbest mülakat tekniği ile elde edilen bilgilerinden de

yararlanılmıştır. Araştırma, tarım sektörü ile ilgili olarak, Yozgat ili özelinde “Tarım Bankacılığı” konusunda yerel ve güncel bir veri kaynağı oluşturmuştur.

Taşçı (2015) da Türkiye’de tarımsal finansman alanındaki tarihsel süreçleri ve trendleri inceleyen bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de bankacılık sektörü tarafından tarımsal sektöre verilen kredi kaynaklarının yeterli ve etkin olup olmadığını belirlemektir. Bu kapsamda çalışmada, ikincil kaynaklardan elde edilen zaman serisi verilerine dayalı olarak grafiksel analiz yapılmıştır. Analizler sonucunda, bankalar tarafından tarım sektörüne verilen tarımsal kredilerin nisbi büyüklüğünün düştüğü gözlemlenmiştir.

Dünya’da ve Türkiye’de tarımsal finansmanı inceleyen Yılmaz (2008) ise Türkiye’de tarım sektörünün finansman sorunlarına değinmek amacıyla, gelişmiş ülkelerdeki finansman modelini örnek alarak finansmana ihtiyaç duyulması noktasında araştırmalar yapmıştır. Çalışma kapsamında; tarım finansmanında Ticari Bankalar, Kooperatifler, Leasing ve Faktoring kuruluşları ile Sigorta şirketleri gibi geniş katılımlı bir finansal yapı kurulması mevzusu araştırılmış ve uygun bir model önerisi yapılmıştır.

5. 2. Araştırma Yöntem ve Metodolojisi

Bu araştırma nitel bir araştırma şeklinde tasarlanmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler düzenlenmiş, kategorize edilmiş, analiz ve sentez yapılarak anlamlı sonuçlar çıkarılmıştır. Bu nedenle araştırma “Niteliksel Araştırma” özellikleri taşımaktadır.

Araştırma, “teorik” ve “uygulama” bölümleri olarak iki bölümden meydana gelmektedir. Teorik bölümün oluşturulmasında konuyla ilgili yerli ve yabancı bilimsel makale, rapor, kitap ve internet üzerindeki elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Uygulama bölümünde ise derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Araştırmada ayrıca tarım bankacılığı konusunda var olan bilgilerin bir araya getirilmesi, anlaşılır biçimde düzenlenmesi ve

sunulması, bu düzenlemeden hem bugün hem de gelecek için uygulanabilir çıkarsamalar yapmak için “Betimsel Araştırma Yöntemi” kullanılmıştır.

5. 3. Veri Seti

Toplamda 11 görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler; 8adet Banka temsilcisi, 2 adet Sektör temsilcisi ve 1adet de Konu üzerinde bilgi sahibi akademisyen ile yapılmıştır.

Katılımcılara, görüşmelerin kendilerine uygun olan gün ve saatlerde, kendilerinin istediği bir yerde yapılacağını ve araştırmaya katılmalarının zorunlu olmadığı, çalışmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğunu açıklanmıştır. Katılımcılara istedikleri zaman ve hiçbir olumsuz yaptırıma maruz kalmadan bu çalışmadan çekilebilecekleri de belirtilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılanlardan elde edilecek tüm bilgiler ile verilerin ve özellikle de katılımcıların kimliklerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Görüşme kayıtları ve tutanakları saklanmıştır.

5. 4. Kısıtlılıklar

Araştırma kapsamında 11 adet mülakat yapılmıştır. Her ne kadar yeterli bilgi toplanmış olsa da mülakat sayısı daha fazla olup daha farklı yaklaşımlar da incelenebilirdi. Ancak yöneticilerin yoğunluğu ve mülakat için zaman ayıramamaları sebebiyle, mülakat sayısı 11 olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum araştırmanın birinci kısıtlılığını oluşturmaktadır. Araştırmanın ikinci kısıtlılığı ise sonuçların nitel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmesidir. Nitel veri analizleri, nicel veri analizlerine oranla daha sübjektif bir sonuç ortaya koyduklarından araştırma sonuçlarından istatistiksel olarak veri elde edilememiştir. Araştırmanın üçüncü kısıtı bazı banka yöneticilerinin çalışmaya katılma isteksizliği olmuştur.

5. 5. Analiz

5. 5. 1. Katılımcı Profili

Tablo 5. 1: Katılımcı Bilgileri

Sıra No	Banka – Kurum Adı	Katılımcının Görev Yaptığı Birim	Katılımcının Görevi	Mesleki Kıdemi
1	B1	Tarım Bankacılığı Satış ve Performans Müdürlüğü	Yönetici	7 YIL
2	B2	Ticari Bankacılık Pazarlama Bölümü	Müdür Yardımcısı	20 YIL
3	B3	Kobi Pazarlama Müdürlüğü	Birim Müdürü	27 YIL
4	B4	Kobi ve Tarım Bankacılığı	Tarım Bankacılığı ve Tarım Destek Yöneticisi	8 YIL
5	B5	Tarım Politikaları Bölüm Başkanlığı	Tarım Politikaları Yöneticisi	18 YIL
6	B6	Kobi Bankacılığı	Birim Müdürü	15 YIL
7	B7	Tarım Kredileri Müdürlüğü	Tarım Kredileri Yönetmeni	9 YIL
8	B8	Tarım Bankacılığı Müdürlüğü	Birim Müdürü	12 YIL
9	Sigorta Şirketi	Tarım Sigortaları	Genel Müdür Yardımcısı	30 YIL
10	Danışman Şirket	International Advisory Services	Project Manager	15 YIL
11	Üniversite	İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi	Profesör	24 YIL

5. 5. 2. Tarımın Finansmanı

Tablo 5. 2: Tarımın Finansmanı

Banka – Kurum Adı	Tarımın Finansmanı
B1	1. Tarım girdilerinin kredilendirmesi (Mazot, gübre vb.): bir sene boyunca hasat zamana kadar kredilendirme - vade genelde bir seneyi de geçmektedir. 2. İşletme ve yatırım - yatırım konusunda çok geniş kapsam: Tesis mekanizasyon, arazi alım, traktör vb.
B2	Öz kaynakları yeterli olmayan çiftçilerin üretim yapabilmeleri için, finans kuruluşlarından kullandıkları tarım kredileri gibi dış kaynaklara ihtiyaç duymaları
B3	Çiftçi ihtiyaç kredisi verilmektedir.
B4	Direkt çiftçiye yönelik olan tarım kredileri kullanılmaktadır.
B5	1. Tarım sektöründe faaliyet gösteren üreticilerin gerçek ya da tüzel kişilerin üretimleri süresince ihtiyaç duyacakları, giderlerin karşılanması 2. Tarımsal değer zinciri denebilecek olgunun finansmanını (tarımsal değer zinciri, tarımsal sürecin tamamını kredilendirmek anlamına gelmektedir - sadece tarlada yapılan üretme değil de tarlada yapılan üretimin ardından işlenmesi paketlenmesi pazara sunulması ve bu sürecin tamamını bir zincir olarak finanse edilmesi)
B6	1. Tarım yatırımı finansmanı (Makine ve ekipman finansmanı) 2. Ürün finansmanı - Hasat zamanına göre değişen mevsimsel ödemeler 3. Dağıtım finansmanı (Çiftçinin ürünü ekip mahsulü tarladan alıp satana

	kadar olan süreçteki giderlerini karşılamaya yönelik finansman türü)
B7	1. Çiftçilerin ve tarımsal işletmelerin işletme sermayesi ihtiyacına yönelik krediler. 2. Tarımsal yatırımlar için ihtiyaç duyulan finansmana yönelik krediler.
B8	1. Hayvancılık sera ve bitkisel üretim finansmanına yönelik krediler. 2. Çiftçilerin işletme giderlerine yönelik krediler. 3. Yatırım giderlerine yönelik krediler. 4. Kredi kartı 5. Kredileri ürün satış desteği 6. Vadeli satış yapan bayi destekleri 7. Devlet hibeleri 8. Avrupa Birliği hibeleri
SİGORTA ŞİRKETİ	Genellikle küçük ve aile işletmeleri olan tarım işletmelerinin kendi girdilerini temin etmek ile ilgili kaynak sıkıntısı yaşamaları
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	1. Küçük işletmelerin finansmanı 2. Kırsalın finansmanı 3. Gıdanın finansmanı
Üniversite	1. Tarım kredileri 2. Tarım sigortası 3. Teşvikler

5. 5. 3. Tarım Bankacılığı İle İlgili Ürünlerin Yeterliliği

Tablo 5. 3: Tarım Bankacılığı İle İlgili Ürünlerin Yeterliliği

Banka – Kurum Adı	Tarım Bankacılığı İle İlgili Ürünlerin Yeterliliği
B1	-
B2	Bankaların genelinde yeterli tarımsal kredi ürün ve hizmetleri bulunmaktadır. Özellikle ürün olarak bankaların çoğunda, tarımsal krediye bağlı çalışan “debit” kart niteliğinde çiftçi kartları bulunmaktadır.
B3	Sektördeki tarımsal kredi ürünleri tarımsal finansmanı karşılamaya yeterlidir.
B4	1. Yeni ürünler: Tarım kredi kartı ve elektronik ürün senedi oldukça faydalı. Tarım kartlarıyla sadece tarımsal girdi satımı gerçekleştirilen üye iş yerlerinden çiftçiler hasat vadeli olarak ürünlerini alıyor, faizsiz olarak alışverişini yapıyor. Elektronik ürün senedi karşılığı, kredilendirme ile çiftçilerin hasat döneminde ürün satmak zorunda kalmaması sağlanıp, ilerleyen dönemde ürün fiyatı arttıkça ürünün satışının yapılabilmesine imkân veriyor. 2. Uzun süreli düşük faizli krediler yatırım için oldukça faydalı. Banka 7 yıla yakın vadelerle Traktör ve yatırım kredileri verilebilmekte, ödemesiz dönemi imkanları sağlanabilmekte ve bu kapsamda tarım bankacılığında yeterli ürün olduğunu söylemek mümkündür. 3.T.C Ziraat Bankası aracılığıyla verilen sübvansiyonlu krediler özel bankalar aracılığı ile de verilebilir.
B5	1. Ürünler yeterli ancak farklı üretim konularına hitap edilmesi gerekiyor. 2. Bankalar bu işe daha fazla girmeye başladıkça ürünler de çeşitlik göstermeye başlamıştır. 3. Fazla ürün çeşitli çiftçiyi, amacından da uzaklaştırabilir.
B6	1. Yeterli. Ancak ürün yeterliliği konusunda aslında bankaların birbirinden farklı yaklaşımları yok. Çünkü tüm bankalar benzer sistemleri kullanıyor. Burada sadece o sektöre banka sermayeleri hisseleri bakış açısıyla da alakalı bir tutum ve yaklaşım var. Kamu sektöründe T.C Ziraat Bankası, özel sektörde de Denizbank bu işin öncüleri. Denizbank'ın da daha önceden, Tarih Bank Olmasından kaynaklıT.C Ziraat Bankası ise devlet bankası özelliğini kullanıyor. 2. Ürün geliştirme konusunda Denizbank kendi yazılımını kullanıyor. Diğer kurumlar Tardistarım değerlendirme sistemi üzerinden kredi

	değerlendirmelerini yapıyor. Burada çeşitli modeller var. O modellere göre kredi kararını oluşturuyor ve ürünleri geliştiriyor. 3. Tarım değerlendirme sistemi KKB alt yapısı ile çalışan bir sistem. Buna danışmanlığı veren Frankfurt School da dünyanın en büyük tarım tarafında da mimari yetkin ve hem araştırması hem de saha çalışmayı yüksek olan bir ekip. Frankfurt School KKB ye alt yapı desteği veriyor. Her ürünün belli dönemlerde sahadaki çalışanlarla ölçümlemesi, mevsimselini gerektiriyor. Bununla ilgili detay bilgi verdiği için sonuçta çok spesifik bir ürün de geliştirilebiliyor.
B7	Başta T.C. Ziraat Bankası olmak üzere, birçok kamu ve özel sermayeli banka çiftçilerin ihtiyaç duydukları tarımsal ürünleri sunmaktadır. Tarım bankacılığının bankacılık sektöründeki yeri son 15 yıldır artmaya başlamış olsa da bugün birçok banka bünyesinde tarıma özel ürünler barındırmaktadır.
B8	Genel anlamda yeterli görünüyor. Ürünler özellikle çiftçinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik. Ana iki tane ürün var: işletme ve yatırım ihtiyaçları için.
SİGORTA ŞİRKETİ	Genel anlamda yeterli görünüyor.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	1. Türkiye açısından global bir endeks yapıldığında yüzde 50, yeterli değil. Tarım bankacılığı yüzde 50 oranında başarılı. 2. Bireysel, çiftçiye verilen finansman türleri yeterli. 3. Yeterli olmayan tarıma bir değer zinciri olarak yaklaşılmaması. Finansman, bireysel, çiftçinin finansmanı olarak algılanıyor. Ancak finanse edilen ürün çiftçiden çıktıktan sonra birçok aşamadan geçiyor. Bu anlamda ürünün nihai tüketiciye varasıya kadar hangi aşamalardan geçtiğini, hangi katma değerleri aldığını anlamazsanız bu tam olarak neyi ne kadar doğru finanse ettiniz, anlayamazsınız. Türkiye’de bu kısım eksik. 4. Bu yaklaşım aslında kurumsal ve ticari bankacılıkta mevcut olsa da tarım bankacılığında bu durum daha çok bireysel ve KOBİ bağlamında ele alındığı için tarım değer zinciri dikkate alınmıyor ve böylece tarıma destek yeterince verilmemiş oluyor.
Üniversite	1. Sektörde banka sayısı oldukça az hakim banka T.C Ziraat Bankası ve Ziraat Bankası’nın yanında özellikle daha düşük faizle kredi verebilecek bankalar fazla yok. 2. Tarım Kredileri Kooperatifleri var ama bunlar çok işlev sahibi değil, Türkiye’de kooperatif bankacılığı hiç yok. Daha önce buna yönelik çalışmalar olmuş, ülkemizde birçok sempozyum da bu konu tartışılmış ama birçok farklı nedenden buna geçilememiştir. 3.T.C Ziraat Bankası ürünlerine baktığımız da yine çiftçilere yönelik olarak vermiş olduğu kredi Türleri var, işletme kredisi görün, kredileri, Hayvancılıkta hayvan kredileri var, traktör kredisi var ve diğer kredi türleri var, daha geniş kapsamlı olan türev ürünleri hemen hemen yok. Birçok farklı sebebi olabilir, TARSİM sigortası çok nitelikli bir sigorta olmasına rağmen ağırlıkla, T.C Ziraat Bankası üzerinden yapılıyor teşvik mekanizması da T.C Ziraat Bankası üzerinden çalışıyor. Bu nedenlerle benim gördüğüm kadarı ile yetersiz ve gelişmiş ülkelerde birçok farklı unsur söz konusu ama bizim ülkemizde bunlar daha az.

5. 5. 4. Tarım Bankacılığının Diğer Finansman Yöntemlerine Göre Avantajları

Tablo 5. 4: Tarım Bankacılığının Diğer Finansman Yöntemlerine Göre Avantajları

Banka – Kurum Adı	Avantajlar
B1	1. Tarım bankacılığı sadece finansmana yönelik değildir. Bu bankacılığın hizmet boyutu da bulunmaktadır. Ekimden hasada kadar çiftçinin yanında olunmakta her türlü sorunu ile ilgilenilmektedir. Bu yaklaşım başka hiçbir bankacılıkta yoktur. 2. Çiftçi profili de diğer banka müşterilerinden farklı olarak kredi ödemeye yöneliktir. 3. Tarım bankacılığında altyapı da daha gelişmiştir ve bir günde kredi çıkartılabilmektedir.
B2	1. Tefecilerden açık hesap veya senet gibi piyasadan vadeli borçlanarak tarımsal faaliyetlerini yürüten üreticiler, oldukça yüksek fiyat/maliyet yükü altında kalabilmektedirler. Bu noktada tarım bankacılığı, üreticilerin diğer finansman türlerine göre daha uygun maliyetler ile üretim yapmalarını sağlamaktadır. 2. Devlet tarım politikaları kapsamında, T.C Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri üreticilere, 0 faizli veya %50 faiz indirimli “sübvansiyonlu” tarım kredileri kullanma imkânı sağlamaktadır.
B3	Geleneksel tarımla uğraşan çiftçilerin finansman zorluğu, banka kredisine ulaşamadığından farklı vadelerde çok yüksek bedellerle katlanıyor olmaları, tarımsal krediler tefeciliğin önüne geçmiştir.
B4	1. Tarım Kart ile yapılan alışverişte 4-5 ay hem faizsiz olarak alışveriş yapma imkânından faydalanır hem de hasat vadesinde ödeme imkanına sahip olur 2. Diğer ödeme sistemlerinde, çiftçi hesabını bilemiyor olması gerekenden daha yüksek fiyatlarda, tarımsal girdilerini temin etmiş oluyor ve bu tarz durumların önüne geçmiş oluyor 3. Çiftçilerinin piyasanın daha yüksek maliyetle tarımsal girdi elde etmesinin önüne geçiyor, 4. Çiftçilere, piyasayı araştırıp kendilerine en uygun fiyatlarla, nereden, tarımsal girdi alabilirse oradan alabilme imkânı sağlıyor, 5. Ayrıca ürünleri satarken de tek bir yere bağımlı olma durumundan kaçınıp çiftçi malını istediği yere ve istediği fiyata satıp daha sonra bankaya borcunu ödeme imkanına kavuşuyor 6. pazarda özgürce ürününü alıp satabilme imkânı veriyor, serbest piyasaya ekonomisinden faydalanması 7. Bazı dezavantajları mevcut - Senet karşılığı yapılan kullandırmalar genellikle daha pahalı ürünlerin alınmasına neden olabilir
B5	1. Birebir, üreticinin ihtiyacı olabilecek kredi, çözümlerin üretilmesi anlamında bazı avantajlar içerebilir, üretim desenine göre, kredilerin çeşitlenmesi gerekir çünkü yapılan üretimde birçok özelliği birbirinden farklılık gösterir. 2. Bitkisel üretimdeki üretim döngüsü ile hayvansal üretim döngüsü, birbirinden farklıdır, bunun için tarım bankacılığının olması çiftçinin işini kolaylaştırır. 3. Terzi modelde kendisinin daha uygun finansman modeli ortaya çıkarır. 4. Yapılan üretimin niteliğine göre, tarım bankacılığı finansmanı karşılamaya yönelik çiftçinin üretimi için. 5. Dönemsel giderlerini ki bu işletme kredilerine oluyor ama odak en itibarlı yatırım yapmam lazım, ancak dolar kuru yatırım kredilerine eğitime geçilebilmesi, bunun kolaylaştırılması için üretime geçirilmesi ve devam ettirilmesi 6. Bunun yanında tarım bankacılığı, danışmanlık hizmeti de veriyor,

	Bankamız
B6	1. Esnaf kooperatif avantajları var. Ancak onların da belli tutar üzerinde tutarsızlıkları var. Kredilendirme yapamıyorlar. Orda değerlendirme metot ve sistemleri çok teknik değil. Sonuçta hem çiftçiye sadece kredi anlamında bir ürünü hangi şekilde daha verimli hale getirebilir bu konuda destek veriyor. 2. Diğer taraftan ek sermaye problemleri var finansmanı sağlayamıyorlar. Bankacılığın böyle bir avantajı var.
B7	1. Bankalar, kurumsal yapıda olan basiretli tacir nitelikli kurumlar olmasından dolayı tüm süreçleri yasal ve denetim altındadır. Türkiye’de tarım bankacılığı yapan banka sayısının artmasına mütevellit rekabet de artmaktadır. Bu durum da gerek tarım bankacılığı ürünleri gerekse finansman maliyeti konusunda çiftçilere ve tarımsal işletmelere avantaj yaratmaktadır. 2. Tarım bankacılığı, diğer tarımsal finansman yöntemlerine göre daha az teminat ve finansman maliyeti ile kredi temin etme imkânını arttırmıştır.
B8	1. Bankalar düzenli, kontrol altında tutulan kurumlardır. Belli yaptırımları var fakat belli kurallar çerçevesinde var. İş yasal çerçevede yapıyorlar dolayısıyla satış daha düzenli ve oturmuş piyasalardır 2. Düzenli piyasalar çiftçi için daha avantajlıdır en temel farkı budur. 3. Daha eskiye gidersek, bankacılık kişinin ihtiyaçlarına göre dizayn sunuyor. 4. Tarım bankacılığı ile ilgili ülkemizde son 15 yılın geçmiş olduğunu düşünürsek. On beş yıl öncesine kadar insanların ihtiyacı neyse ona göre düzenlenmiş olan bir yapı vardı. Müşterinin ihtiyacı ne ise ona göre eviriliyor Ürünler ve ürünlerin şartları Tarım bankacılığına geldiğimizde, yıllar önce sadece aylık ödemeler konuşulurken çiftçi tarafından bir şey fark edildi - çiftçinin aylık ödeme gücü yok. Çiftçi tarafında en önemli kriter. Bazı ekstremeleri saymazsak hasattan hasada eline para geçen kişidir. Böyle baktığımızda bu kişilerin ödeme planlarını aylık yapmak önemli hale geldi. Aylık ödeme planıyla kredi vermek yerine kredi veriyorsanız da çiftçinin nakit akışına hayatına göre dizayn etmemiz lazım. Tarım bankacılığı aslında birazda bunu getirdi.Çiftçiye özel, çiftçiye göre dizayn edilmiş. Terzi usulü, çiftçiye göre kesilmiş elbise çıkardı ortaya. Tarım bankacılığı, biraz çiftçinin hayatına bu değeri kattı. Çiftçiye verilen hizmet kalitesi, değişmeye başladı. Bankalar tarafından rekabet arttıkça çiftçinin aldığı hizmet iyileşmeye başladı. Diğer taraftan, çiftçiye hizmet veren kitle evirilmeye başladı.
SİGORTA ŞİRKETİ	1. Faiz oranları açısından tarım bankacılığı, diğer finansman yöntemlerine göre daha uygundur. 2. Tarım bankacılığı, faiz oranlarının daha uygun olması sebebiyle daha kolay ve avantajlıdır.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	1. Diğer finansman yöntemlerinin kapasitesi ve kabiliyeti düşük -Türkiye ölçeğine, tarımı finanse etmek için yeterli kaynaklara sahip değiller. Bankalar bu iş yapmazlarsa, finansmana erişim problemi doğar. Finansman kaynağı dediğimiz insanlarda aslında finansmanı, bankadan sağlıyorlar. Bankacılık sistemi daha regüleçiftçikendini daha güvende hissedebiliyor ama diğer kaynaklar, informal işler yapabiliyorlar. 2. Tarımın en büyük problemi sermaye birikiminin olmaması. Çiftçi tasarruf yapamıyor hep bir yıl veya iki yıl geriden geliyor. Bankayla çalışan çiftçiler, bankalardan finansal danışmanlık alıyor.
Üniversite	1. Tarım Bankacılığı, vadeleri, farklı olan 1. Alan, normalde kredi vadeleri hasatta ve üretimle Beraber değişiklik gösteriyor, en önemli özelliği bu. 2. Türkiye’de tarımının gelişmesine fayda sağlaması, bu sektörde küçük ölçekli şirketler de kapsamında. 3. Orta ölçekli işletmelere baktığımızda bunların ciddi finansman ihtiyaçları söz konusu tarım bankacılığı, bu anlamda bu boşluğu da doldurmak için iyi bir perspektif sunuyor 4. Eğitim kısmı biraz zayıf birçok bankada Kobilere eğitim verilirken,

	tarımsal anlamda sadece kredi veriyor. 5. Doğrudan çiftçiyle Temasta olduğu için bankalar Çiftçiler, her ihtiyaç duyduklarında onlara finansman sağlıyor. Finansman, sadece tarımla ilgili olmayabiliyor. Çiftçinin elindeki arazisi veya varlıkları teminat gösterilerek Bankacılığı yapan bankalardan diğer ihtiyaç kredileri de kullanabiliyor. 6. Tarımın finansmana anlamında yani mekanizasyon finansman anlamında. Ürün, Tohum, finansmanı gibi çeşitli spesifik konulara girmedikleri için de tarımın gelişmesi yönünde çokta fazla etkileri olamıyor.
--	---

5. 5. 5. Tarım Bankacılığının Tarıma ve Çiftçiye Yönelik Finansman Sağlama Açısından Rolü

Tablo 5. 5: Tarım Bankacılığının Tarıma ve Çiftçiye Yönelik Finansman Sağlama Açısından Rolü

Banka – Kurum Adı	Tarım Bankacılığının Rolü
B1	Ekim faaliyetinden hasat faaliyetine kadar çiftçinin yanındadır.
B2	1. Tarım bankacılığı, yeterli öz kaynakları bulunmayan çiftçiler için ihtiyaç duydukları tarımsal girdileri temin etmeleri ve geri ödeme zamanlarında uygun koşullar ile geri ödemelerini sağlama noktalarında gerekli finansmanı sağlamaktadır.
B3	Doğa olaylarına karşı yeterli teknolojik altyapıya sahip olunmadığı için çiftçiler bankalar tarafından sağlanan finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak teminat vermesi gereken çiftçiler zorda kalmaktadırlar, bankalar da teminatsız finansman sağlamamaktadırlar. Bu anlamda hem çiftçiye hem de bankayı ortak bir paydada buluşturan bir yapının oluşturulması gerekmektedir.
B4	Çiftçilerin daha düşük maliyetli tarımsal girdi elde etmelerini sağlamaktadır. Çiftçilerin piyasada özgürce ürün alıp satmalarını sağlamaktadır.
B5	1. Yapılan üretimin niteliğine göre dönemsel giderlerin düşürülmesi sağlanmaktadır. 2. Tarım bankacılığı kapsamında verilen danışmanlık hizmeti de çiftçiler bir büyük öneme sahip olmaktadır.
B6	Doğru yapılan kredilendirme ile çiftçilerin finansal anlamda daha rahat tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirmeleri sağlanmaktadır.
B7	1. Tarım bankacılığı, tarımsal finansman ihtiyacı için anahtar bir rol görevi üstlenmektedir. 2. Çiftçiler gerek işletme sermayesi gerekse yatırım için gerekli finansman ihtiyacını tarımsal ürünler sunan bankalardan temin edebilmektedir. Çiftçilerin ve tarımsal işletmelerin üretim konularına özel tasarlanmış kredi ürünleri ile ödemeler (hasat zamanı kredi borçlusunun eline para geçince) yılda bir ödemeye kadar yapılabilmekte, böylece çiftçinin nakit akışına uygun bir kredilendirme prosedürü uygulanabilmektedir.
B8	1. Çiftçiye özel ve çiftçinin finansal durumuna göre dizayn edilen bankacılık ile çiftçilerin hizmet kalitesi artmaktadır. 2. Bankalar arasındaki rekabet arttıkça da çiftçinin aldığı hizmet iyileşmektedir.
SİGORTA ŞİRKETİ	Tarım bankacılığı üretimin desteklenmesi açısından oldukça önemlidir, bu anlamda etkin bir rol oynamaktadır.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	Tarımın en büyük problemi sermaye birikiminin olmamasıdır. Tarım bankacılığı sayesinde çiftçiler finansal danışmanlık hizmeti alabiliyorlar. Bu sayede tarımsal faaliyetlerin daha rahat yapılması sağlanabiliyor.
Üniversite	1. Bankalar, doğrudan çiftçiyle temasta olduğu için, her ihtiyaç duyduklarında onlara finansman sağlamaktadırlar.

	2.Finansman, sadece tarımla ilgili olmamaktadır. Çiftçinin elindeki arazisi veya diğer varlıkları teminat gösterilerek, tarım bankacılığı yapan bankalardan diğer ihtiyaç kredileri de kullanılabilir.
--	--

5. 5. 6. Tarım Finansmanı Konusunda Eğitim Programları

Tablo 5. 6: Tarım Finansmanı Konusunda Eğitim Programları

Banka – Kurum Adı	Eğitim Programları
B1	Çiftçi ve çiftçi çocuklarına yönelik eğitim programları düzenliyoruz.
B2	Çiftçilerin finansal okuryazarlıklarının artması ve tarım ile finansman arasındaki ilişkiyi doğru kurabilmeleri adına bölgesel çiftçi toplantıları düzenlenmektedir.
B3	Düzenlemiyoruz eğitim şeklinde bir programımız yok ama KOBİ personelleri, gittikleri yerlerde tarımsal ürünleri anlatıyorlar.
B4	Düzenlenmiyor, fakat tarım portföylerimiz çiftçilerimizin talepleri doğrultusunda Hangi kredilendirme imkanları sunabileceğini neleri yaparsa nakit akışı için daha iyi olacağı gibi yönlendirmelerde bulunmaktayız. Bu kapsamda müşteri özelinde destek sağlayabiliyoruz
B5	Danışmanlık hizmet kapsamında Bir Eğitim Niteliği Kazanıyor Yatırım yapmak isteyen çiftçilere yaptıkları projeksiyonların nasıl kullanmak istedikleri kredilerine en uygun olup olmadıkları aksine, ya da üretmek istedikleri ürünün Belirtilen bölgede yapmak istedikleri bölgede uyumlu olup olmadığı konular başlı başına danışmanlık konusudur.
B6	Birkaç çalışma yaptık geçen sene. O bölgeden sorumlu ziraat mühendisi arkadaşımızla beraber köyleri dolaşıp ne gibi ihtiyaçlarının olabileceği ile ilgili bilgilendirme toplantısı yaptık. Trakya bölgesinde. Her sene yapılan iftar programları var önce ve sonrasında çiftçiye bilgilendirme yapıyoruz. Tarımla ilgili şubedekileri eğitime tabii tutuyoruz. Fuarlara katılıyoruz. Tarım otobüsü diye çalışmamız olmuştur. Yapmaya da devam edeceğiz.
B7	Şubelerimizde çiftçilerimize birebir dokunan çalışma arkadaşlarımız sayesinde üreticinin sadece finansman ihtiyacını gidermeye değil, asgari maliyet ile azami gelir elde etmelerini destekleyici önerilerde de bulunmaya çalışıyoruz. Böylece, müşterilerimiz ile ilişkilerimiz devam ettiği sürece alanında uzman ve çoğu ziraat mühendisi olan arkadaşlarımız vasıta ile çiftçilerimizin tarımın finansmanı konusunda bilgilerini güncel tutmaya çalışıyoruz. Bununla birlikte genel müdürlük ve şube personellerimizi içeren ekipler ile özellikle köy kahvehanelerini ziyaret edip burada üreticiler ile görüşerek, tarımın finansmanı hakkında kendilerine bilgiler veriyoruz.
B8	Bizim tarafta iki boyutu var. Sosyal sorumluluk projesi olarak değerlendirildiğimiz Şeyler var ki çiftçi Toplantıları adı altında Yaptığımız etkinlikler var. Sosyal sorumluluk projesi dediğimiz Uygulamada özellikle son üç yıldır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığıyla yaptığımız kadın çiftçilerin Yarışması var. Evet, bir anlamda yarışma öncesinde kadın çiftçilere eğitim veriliyor. İŞKUR KOSGEB gibi desteklerle Ardından eğitim sonrası bir proje hazırlamaları isteniyor. Hazırlanan projelerde, Bankamızın da dahil olduğu bir jüri tarafından değerlendiriliyor. Eğitim sonrasında, teorinin değerlendirilmesi ve Ödüllerle pratiğe geçirilebilmesi Aslında üç boyutlu Projelerimiz var.
SİGORTA ŞİRKETİ	Risklerin yönetimi anlamında eğitimler düzenlenmektedir.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	Evet düzenliyoruz, bunun da iki şekilde yapıyoruz ya, bankaların müşterilerine vererek müşterilerine verilmesini istedikleri eğitimler ya da. Haricen bunların dışında uluslararası kuruluşlar Fon alıp, Türkiye'deki

	çiftçilere finansal okuryazarlık Üretimlerin daha düzgün daha kaliteli yapmaları için ileri tarım teknikleri eğitimleri veriyoruz.
Üniversite	Böyle bir eğitim programım yok fakat konular geçtikçe Ben Bloomberg televizyonda ekonomi Yorumculuğu yapıyorum. Dolayısıyla tarım konusu geçtiği zaman onları bilinçlendirecek ya da yanlış uygulamaları Ortaya koyacak yaklaşımlarım oluyor, çeşitli sempozyumlarda da. Bunla ilgili Kalkınma Bakanlığının 11. kalkınma Programında, bununla ilgili alt komisyonlarda görev aldım, dolayısıyla doğrudan bir belki doğrudan bir eğitim programına katılamıyorum ama bireysel desteklerle tarıma, sürekli destek vermeye çalışıyorum.

5. 5. 7. Devletin Rolü

Tablo 5. 7: Devletin Rolü

Banka – Kurum Adı	Devletin Rolü
B1	1. Ürünlerde fiyat istikrarı sağlanmalı 2. “Sübvansiyonlu kredi” sağlama imkanı özel bankalara da verilmeli
B2	1. “Tarım Eylem Planları” ile sektöre ilişkin bakış açısı ve gelecek planları ortaya koyulmalı 2. Tarım bankacılığı yapan bankalar, sektördeki firmalar, kurum ve kuruluşlar ile temasa geçilerek, sektördeki ihtiyaçlar belirlenmeli, çözüm önerileri geliştirilmeli ve geri bildirimler alınmalı; tüm bu faaliyetlerin sürekliliği sağlanmalı
B3	1. Belirsizliklerin devlet tarafından satın alınması gerekir burada bankalar mevduat sahibinden, topladıkları parayı tarım sektörüne plase edebilmeleri için kendilerini güvende hissetmeleri gerek. 2. Xavi, daha güvenli, sektörlerle yönelirler aradaki boşluk, devlet, yapısal düzenlemelerle gidermezse eğer riski ne bankacılıkla ne bankacılık sektörü alabilir. 3. Sübvansiyon politikası bence değişmeli.
B4	1. Devlet şuan desteklemeler, desteklemeler vererek, tarımsal açıdan, çiftçilerimize destek olmaya çalışıyor, 2. Tarımdaki en büyük sıkıntılardan bir tanesi fiyat istikrarının olmaması, her yıl içerisinde çok sert bir şekilde dalgalanmalar görülüyor olması, aynı final, fiyat değişimleri olabiliyor, çiftçilerimizin en azından her yıl düzenli bir gelirinin olması sağlanabilmesi için piyasadaki fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik olarak piyasa Aktörlerinin oluşturulması veya piyasa fiyatlarının dengelenmesi konusunda daha aktif olabilir 3. piyasa aktörlerinin yönlendirilmesinde daha büyük yaptırımlarda bulunabilir ki bu da çiftçimizi rahatlatabilir
B5	Devletin yaptığı desteklerin tek bir merkezden yönetebileceği bir sistemin üretilmesi olabilir.
B6	Türkiye’deki en büyük problem arazinin dağınık olması. Ölçek ekonomisi yapılamıyor bundan kaynaklı olarak da daha kaliteli tarım yapılamıyor. Bu arazilerin tapulaşması konusunda devletin çalışma yapması gerekiyor. Sadece kamu bankacılığı üzerinden değil de özel bankalar üzerinde de böyle desteğin sağlanması gerekiyor. Piyasa yapıcı şeklinde yaklaşıp daha sonra düzenleyici role doğru kayması gerekiyor.
B7	Devlet, uyguladığı destekleme politikaları vasıtasıyla tarımın finansmanı konusunda bir numaralı regülatör rolündedir. Doğrudan desteklemelerin yanı sıra T.C. Ziraat Bankası üzerinden de üreticilere faiz desteği sunmaktadır. Ülkemizde bu desteklemenin sadece T.C Ziraat Bankası üzerinden verilmesi, desteklemeden daha çok üreticinin faydalanması açısından yetersiz kalmaktadır. Devlet, bu desteği sadece T.C. Ziraat Bankası üzerinden değil, diğer kamu ve özel bankalar üzerinden de üreticileri sunabilmelidir.

B8	1. Devlet, T.C Ziraat Bankası aracılığı ile bu işin içinde zaten. Rolü devam da etmeli, ekstra olarak Ne yapabiliriz dersek, çiftçinin biraz daha finansmana ulaşmasını kolaylaştırmalı bankaların istemiş olduğu evraklarda ve dokümantasyonlarda biraz sadeleştirme yapılabilir. Devlet politikasınca azaltılabilir. Destek hibelerin artması, genelde talep edilir, çiftçiler tarafından 2. Tarımda pozitif ayrımcılık ne yapılabilir, o tip desteklemeler olmalıdır. Çiftçinin kullandığı mazotun fiyatı veya gübrenin fiyatı düşürülebilir mi çiftçinin girdi maliyetini azaltacak ve çıktıdan daha çok para kazanmasını sağlayacak. Hatta belki de enflasyonun düşmesini sağlayacak. Sonuçta girdi maliyet arttıkça üretim maliyeti de artıyor. Üretim maliyeti artınca satış maliyeti artıyor. Satış maliyet arttıkça da biz o ürünü daha pahalıya yiyoruz.
SİGORTA ŞİRKETİ	1. Tarım desteklenmeli 2. Tarımsal üretimin devam etmesi ve dış ülkelere bağımlı olunmaması için tarım sektörüne kaynak sağlayan bankacılıkta, devlet kontrolü çok yüksek ve oranlı olmalı.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	1.Devletin aslında bana göre, iki temel fonksiyon olmalıdır bir kayıt kuruluşu burası çok önemli çünkü bir şey kaydetmezseniz illerde planlama yapmak istiyorsunuzonuda yapamıyorsunuz çünkü bilmediğiniz şeyi planlayamazsınız 2. Kamunun birinci rolü çok düzgün kayıt tutmak. İkinci rolde bu konunun bu kayıtlara bakarak planlama yapmak lazım bir üretim planlaması İkimize de tüketici, refahı planlaması Bunun dışındaki planlar, üretim dengesine bozar, devlet bence çok daha fazla girmemelidir
Üniversite	1. Devletin tarım, kooperatiflerin önünü açması gerekiyor Bir banka üzerinden teşvik, dağıtım modeli'nden vazgeçmesi gerekiyor 2. Asgari şube açması sayısını tamamlamış olan bankalar, teşviklerin yatırılabilmesi imkânının getirilmesi gerekiyor. Böylece rekabet sağlayabilir. SadeceT.C Ziraat Bankası üzerinden, tarımın götürülmesi piyasalarda bir monopoli yaratıyor. Ziraat Bankasının çok büyük etkinliği var ama bu alana girmek isteyen ve emek harcayan, bankalar İçinde önünde engeller oluşturabiliyor. 3. Tarsim sigorta acenteliği kapsamında Sigorta Acenteleri'ne, TARSİM sigortası Yapabilme imkanları vermesi gerekiyor.

5. 5. 8. Tarıma Yönelik Kredi Kartlarının Kullanımının Artı ve Eksileri

Tablo 5. 8: Tarıma Yönelik Kredi Kartlarının Kullanımının Artı ve Eksileri

Banka – Kurum Adı	Tarıma Yönelik Kredi Kartları
B1	1. Çiftçinin hasat zamanı parası olmadığında, Üretici karttan ertelemeli, çekim yapabilme avantajına sahip, hasat vadeli olduğundan takibi konusunda atlamalar olabilir. 2. Çiftçilerin mali verilerinin olmaması veya yetersiz olmasından kaynaklı problemlere ne gibi çözüm önerileri sunuyorsunuz Çks ve hayvansa üretim verilerine göre, arka planlı, üretmiş olduğumuz bir sistemimiz var, mali verilerin olmasına gerek yok, ÇKS bizim için yeterli oluyor.
B2	Tarımsal krediye bağlı çalışan “debit” kartlar ile üreticiler, tarımsal girdilerini ilgili tedarikçi firmalardan geri ödemesiz (faizsiz) dönem avantajları ile satın alabilmektedirler. Hasat zamanı elde edecekleri gelirler ile de karta bağlı kredi borçlarını ödeyebilmektedirler.
B3	1. Çiftçi, gidip farklı yerlere 6 ay vade ile borçlanmak yerine kartına borçlanmış oluyor bu anlamda bir kolaylık sağlıyor fakat kredi kartı temin edilen kredilerin maliyeti de herkes tarafından bilinen bir gerçek bu da çiftçiye çok rahatlatmıyor. 2. Tamamen devletin maliye politikası ile ilgili bir durumu İl Tarım

	Müdürlüğü sahada kaç dekarda hangi ürün yetiştirdiğini, daha ekim zamanı kayıt altına alıp bunu da takip ediyor olması lazım ki, düzenli kayıt sistemi konusunda küçük çiftçi muafiyetinin netleşmesi gerekir, kimler vergiden muaf kimler gelir vergisine tabi mali kayıt bulmak sorunlu olduğunu, bunu sağlayacak. Misal, işletme bakış açımızdan, çiftçilere bakış açımız farklı değerlendirme sistemlerimiz farklı.
B4	1. Artıları, çiftçiyi, anlaşmalı üye işyerlerinden, faizsiz alışveriş imkânı sunması, genel bankalar tarafından tarımsal işletme kredileri verildiği zaman bu parayı çiftçi, bireysel harcamalar içinde kullanılabilir, bu tarımsal ihtiyaçları için kullanacak tutarı kart olarak verdiğimiz zaman kendisine çiftçi tarımsal girdilerin ek karttan karşılar, bu oldukça büyük bir artış hem çiftçinin hesabını bilmesi açısından hem de bankaların parasının kullanım yerleri hakkında bilgisi olacaktır. Çiftçilerin mali verilerin olmaması veya yetersiz 2. Biz çiftçilerimizin bir bilançosu olmadığını biliyoruz, bu yüzden kendi bankamızın bir sistemi var, danışmanlar tarafından, Türkiye'nin dört bir yanı dolaşarak birebir üreticilerle Görüşmeler yapılarak, her bölge için ayrı ayrı, hangi bir tarımsal ürün için ne kadar gider olur, ortalama ne kadar verim alınır ne kadar fiyattan satılır gibi danışmanlarını topladıkları verileri kendi sistemimiz altında bir mekanizmada topladık, buna tarım kredileri değerlendirme sistemi diyoruz. Bu mekanizmaya müşterilerimizin, tarımsal üretim verilerine giriyoruz, her birine yönelik olarak gelir gider projeksiyonlarının arka tarafta oluşturuyoruz, müşterilerimizi olmayan bilançosuna biz aslında yapıyoruz. Bu sistem doğrultusunda müşterilerimizin, tarımsal işletme ihtiyaçları için tarımsal üretim kredilerini tahsis ediyoruz. Hem de artı gelirleri varsa bunlara yönelik limitler oluşturuyoruz, ÇKS olması bizim için birinci sırada geliyor
B5	1. Tarımsal girdi, satılan yerlerden kurulu olan POS cihazları vasıtasıyla, girdi alımlarını bu kartlarla finanse edebilir Herhangi bir masraf olmadan Vade verilebilmesi şeklinde kredi kartlarının artıları olarak gösterilebilir. 2. Çiftçilerin kredi hesaplamalarında öncelik de yaptıkları üretimi esas alınıyor. ÇKS üzerinden hesaplama yapılıyor.
B6	Kapalı devre olmalı. Spesifik sektörlere kullanımı açık olması lazım. Bilinçli kullanıma odaklı sıkıntılar yaşanıyor. Gübre ya da mazot alımında kullanılacak kartlar gibi. Ödeme vadelerinin de ekim dikim ve tahsilata göre ayarlanması lazım çiftçi zorlanmadan ödesin. Avantajları bunun ödeme vadeleri doğru ayarlanırsa sektörde kullanıma açık şekilde dizayn edilirse sorun olmaz. Her yerde kullanılırsa amacından uzaklaşır.
B7	Tarımsal kredi kartları üreticinin nakit akışına uygun olduğu sürece finansman ihtiyacını gidermede büyük kolaylık sağlayan bir bankacılık ürünüdür. Üreticiler, sahip olduğu tarımsal kredi kartı ile işletme sermayesi için gerekli girdileri belirli vadeye kadar vade farkı maliyeti olmaksızın temin edebilmektedir. Bu da finansman giderlerini düşürmektedir. Ayrıca diledikleri zaman kredi kartı limitleri dahilinde ATM'lerden nakit çekebilir, kartın ödeme vadesi gelmeden de geri ödeyebilirler. Yalnız, kredi kartı limitinin amaç dışı kullanımı ya da yanlış zamana tayin edilmiş borç ödeme vadesi olması gibi durumlar üreticilere handikap yaratabilir.
B8	1. Tarıma yönelik kartların çıkış noktası, çiftçinin işletme giderlerini karşılamaya yönelik Kartlar alışverişte de kullanılabilir. Kapalı sistem bir alışveriştir genelde. Kapalı sistemin anlamı sadece tarımsal girdi satan yerlerde geçer. Dilerse limitinin bir kısmını nakitte çekebilir. Bu kartların esprisi şudur. Bu kredi 1 yıldan uzun vadeli olmaz. Dolayısıyla bu kartların bir kural seti var. Bu kartları çok iyi kullanması gerekir, çiftçinin bu kartla gidip traktör almamalı. Kartla gidip büyük 5 yıl vadeli iş almamalı. Bu bir işletme kredisidir bilinmeli ki maksimum 365 gün sonra ödemesi yapılacak. Avantaj olarak kartın vadesine göre hasılatına göre değişen bir yapısı var. 2. İkinci bir avantaj. Kartlar sayesinde bankalar bu müşteri ağını

	Kullanarak büyük firmalarla Girdi satan firmalarla pazarlık yapabiliyorlar. Eğer çiftçi, doğru kullanmazsa kartı karşısına dezavantaj olarak çıkabilecek sonuçlar doğurabilir. 3. Çiftçilerin belli bir boyuta kadar defter tutma zorunluluğu yok. İşçilere, biz aslında kendi sistemimizle değerlendiriyoruz. Çiftçinin devlet kaynaklarından aldığı Bilgiler eşliğinde, çiftçilik belgesi Çift kayıt sistemi belgesi olsun, damızlık sığır, sığır yetiştiriciliği belgesi Hepsinden alarak bilgileri sisteme giriyoruz. Sisteme girdiğimiz bilgiler sonrasında çiftçinin gelirini giderini tarımsal karını biz hesaplıyoruz. Bizim sistemimizin geri planda hesapladığı bir şey. Bu sistem gelir gider ve karara göre de bir limit hesabı yapıyor. Bu sistem, çiftçinin mali verilerinin yetersiz olmasının önüne geçiyor diyebiliriz.
SİGORTA ŞİRKETİ	Kredi kartı yerine nakit krediler verilebilir.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	1. Finansmana yönelik kredi kartlarını nerelerde kullanımı yapıldı ve kullanım yapılması için oluşturulan üye işyeri, ağlarına istinaden kayıt altında tutulmak istemezse, kredi kartlarının olumlu kısmı. Negatif yönü, şöyle ortaya çıktı, çiftçiler limitlerinin bir kısmı ATM'den nakit çekim yoluyla kullanmak istediler. Bankalar bu isteklerini karşıladığı zaman çiftçi, beklenildiği gibi bilinçsiz davranmaya başladı. 2. KKB'dekitarım kredileri değerlendirme sistemi kullanmalarını öneriyoruz. İkinci önerimiz de sıkı, müşteri, istihbarata, yani sahada ziyaret etmelerini öneriyoruz, kırsal kesimdeki çiftçilerin, moralitesi olmadığından dolayı referans insanlarla görüşmelerini öneriyoruz. Bu bilinmezler ancak bu şekilde giderilebilir.
Üniversite	1. Tarıma çok büyük katkısının olduğunu düşünmüyorum. Doğrudan tarımla çok alakalı olduğunu düşünmüyorum. 2. Krediyi verirken, çiftçilerin mali verileri olmasa bile sistemde Teminatları çok kuvvetli. Hayvansal üretim verileri ve ÇKS verileri kullanılıyor.

5. 5. 9. Çiftçilerin Mali Verilerinin Olmaması veya Yetersiz Olmasından Kaynaklı Problemlere Sunulan Çözüm Önerileri

Tablo 5. 9: Çiftçilerin Mali Verilerinin Olmaması veya Yetersiz Olmasından Kaynaklı Problemlere Sunulan Çözüm Önerileri

Banka – Kurum Adı	Çözüm Önerileri
B1	Mali verilerin olmasına gerek bulunmamakta, çiftçi kayıt sistemi (ÇKS) yeterli olmaktadır.
B2	Çiftçilerin birçoğunun defter tutma zorunluluğu olmadığı için mali tabloları da bulunmamaktadır. Bu nedenle tarımsal finansmanda çiftçilerin kredi taleplerinin değerlendirilmesinde özel hesaplama araçlarının kullanılması gerekmektedir.
B3	1. İl Tarım Müdürlüklerinin düzenli kayıt sistemini oluşturması, hangi ürünün ne zaman ne kadar miktarda yetiştirildiğini takip altına alması gerekmektedir. 2. İşletme bakış açısı ile çiftçilere bakış açısının ve değerlendirme sistemlerinin farklı olması gerekmektedir.
B4	1. Çiftçi kayıt sistemi (ÇKS)'nin varlığı birinci sırada gelmektedir. 2. Çiftçilerin bilançoları olmadığı için kendi sistemleri üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. 3. Tarım kredileri değerlendirme sistemi kapsamında hangi bölgede ne kadar ürün olacağı, alım atım fiyatları gibi unsurlar belirlenmiştir.
B5	1. Çiftçilerin kredi hesaplamalarında öncelikle yaptıkları üretimi esas alınmaktadır. 2. Çiftçi kayıt sistemi (ÇKS) üzerinden hesaplama yapılmaktadır.

B6	Çiftçi kayıt sistemi (ÇKS) dikkate alınmaktadır.
B7	Çiftçilerin, ziraat odalarına ve çiftçi kayıt sistemine (ÇKS) doğru üretim bilgileri ile kayıt olmaları önerilmektedir.
B8	Çiftçi kayıt sistemindeki (ÇKS) bilgiler ışığında kendi sistemimiz ile değerlendirme yapılmaktadır.
SİGORTA ŞİRKETİ	“Veri Ağı projesi” isimli üzerinde çalışılmakta olan bir proje bulunmaktadır. Bu proje ile çiftlik muhasebesi sorularının giderilmesi amaçlanmaktadır.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	Çiftçi kayıt sistemi (ÇKS) dikkate alınmalıdır.
Üniversite	Hayvansal üretim verileri ve çiftçi kayıt sistemi ÇKS verileri kullanılıyor.

5. 5. 10. Mobil Bankacılığın Tarımın Finansmanındaki Yeri

Tablo 5. 10: Mobil Bankacılığın Tarımın Finansmanındaki Yeri

Banka – Kurum Adı	Mobil Bankacılık
B1	Henüz mobil bankacılığa hazır değil, çiftçi profili mobil üzerinden bölgesel olur olarak zirai destek veriyoruz. Facebook üzerinden kredi veriyoruz.
B2	Teknoloji ile birlikte akıllı mobil cihazlar da tarım sektöründeki üreticiler tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla mobil bankacılık da tarım üreticileri için önemli bir potansiyel haline gelmektedir.
B3	İhtiyaç halinde kredi pazarlaması yapılabilir, yaşadığımız sıkıntılar, mobil bankacılık ile çözülecek sıkıntılar değil. En büyük çözüm devlette, üreticinin daha akılselim üretim yapmasıyla çözülebilecek sıkıntılardır. Ne kadar modern tarıma yöneliyor. Salma sulamadan yağmurlama sulamaya geçiyorsan ürünlerdeki doğal dengesizliğe gerekli örtü altı tarımla gerekse tarla tarımında attığı aldığım tedbirlerle önüne geçebiliyorsan teknolojik olarak o zaman kalıcı çözüm üretelim.
B4	Şu an için çok etkin olduğunu düşünmüyorum ilerleyen dönemlerde daha etkin kullanılabilir. Tarım sektörüyle uğraşan çiftçilerimizin yaş ortalaması biraz yüksek o yüzden akıllı telefon kullanım oranı düşüktü fakat ilerleyen süreçle yeni nesil, tarıma girmeye başladıkça bu oran artabilir bu kapsamla tarımın finansmanında önemli rol oynayabilir.
B5	Genç çiftçi kitlesi yetiştikçe mobil bankacılığın öneminin artacağından ve daha aktif olacağını düşünüyorum.
B6	-
B7	Birçok alanda olduğu gibi tarımsal bankacılık ürün ve hizmetleri de mobil bankacılık alanında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu hizmetler sayesinde üreticiler bankaya gelmeye gerek kalmaksızın akıllı cep telefonları üzerinden bankacılık işlemlerini yapabilmekte, tarımsal kredi ürünlerine başvuruda bulunabilmektedir. Bu da finansmana daha hızlı ulaşma imkânı getirmektedir.
B8	Mobil bankacılık bireysel, dünyada çok eski fakat tarım kısmında yeni gelişmekte. Çiftçi kitlesi değiştikçe, mobil bankacılığın aktif kullanım oranında artacaktır.
SİGORTA ŞİRKETİ	Özellikle küçük işletmeler tarafından aktif olarak kullanılmadığı için çok fazla bir rolü yoktur.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	Bilindiği gibi her yere banka şubesi açılmıyor çünkü bu çok maliyetli bir şeydir, mobil bankacılığın önemi finansman için gerekli bazı prosedürleri hızlandırır. Yani bir anlamda finansmana erişimi hızlandırır.
Üniversite	Araştırmalarda, köylerde özellikle Facebook, çok kullanılıyor.Çiftçiler Facebook üzerinden çıkan tarım bankacılığı ilanlarından geri dönebiliyorlar Bilgilendirme amaçlı çok kullanıyorlar. Tarım bankacılığı ilanlarından çıkan alanlara reklam verilirse. Tarım bankacılığı açısından çok ciddi geri dönüşler olabiliyor. Ben sanılanın aksine mobil bankacılığın

	çok etkili olduğunu düşünüyorum.
--	----------------------------------

5. 5. 11. Tarıma Yönelik Sigortaların Avantajlı ve Dezavantajlı Yönleri

Tablo 5. 11: Tarıma Yönelik Sigortaların Avantajlı ve Dezavantajlı Yönleri

Banka – Kurum Adı	Sigortaların Avantajları ve Dezavantajları
B1	Tarsim, dezavantajı bazı poliçeleri karşılanmadığını biliyorum, TARSİM sigortası çok önemli, TARSİM, bizim için bir teminat ve yapılması gerekir.
B2	Avantajlar; 1. Tarım sigortalarının (TARSİM), sigorta poliçe prim tutarlarının %50'sini devlet karşılamaktadır. Kalan %50'lik prim tutarının peşin ödenmesi durumunda ek %5 indirim yapılmaktadır. 2. Üreticiler TARSİM sigortaları ile özellikle kötü iklim koşulları sonucu oluşabilecek üretim kayıplarını, uygun sigorta prim tutarları ödeyerek güvence altına alabilmektedirler. Dezavantajlar; 1. Riskin gerçekleştiği durumlarda sigorta tazmin bedellerinin geç ödenmesi 2. Riskin gerçekleştiği durumlarda, oluşan zararın düşük tutarda karşılanması
B3	Tarsim, yüzde 50 devlet tarafından karşılandığı halde hala geleneksel tarım yapan köylülerimiz, Tarsimden kaçıyorlar, TARSİM'e yatıracakları güvence bedelinin büyük bir gider olarak kabul ediyorlar, bunun böyle olmasının nedeni ise devletin, yaşanan doğal olaylarda Çiftçiye yardımda bulunmasından kaynaklanıyor, bir yerde dolu felaket olduysa, yasal düzenleme yapıp, TARSİM'in üstlenmesi gereken sorumluluğu, Tarım Bakanlığı üstleniyor. Bu ikilemden kurtulması gerekir, çiftçinin her türlü sigorta avantajıdır. Gerektir. Hatta zorunlu olmalıdır.
B4	Çiftçilerimizin doğal olaylarına karşı hiçbir gelir elde edemeyeceği bir durumda TARSİM sigortası ile belirli bir gelir elde ederek harcamış olduğu giderlerin en azından karşılayabilecek olup, önümüzdeki sene tarımsal üretim yapabilecek bir duruma gelmesi bence çok büyük bir avantaj. Poliçe tutarlarının yarısı devlet tarafından karşılanan çiftçilere sunulan büyük bir avantaj bu konuyla ilgili bilgisi olmayan, işlerimiz, halen mevcut bu sistemin yaygınlaşmasını önemli dezavantajı ise poliçe yapıldığı zaman ikinci bir B. Poliçe alımında ilk poliçe, nereden yapıldıysa oradan yapılmak zorunda kalıyor belki rekabeti artırmak adına bunun önü açılabilir,
B5	Tarsim, bildiğimiz gibi bir havuz, sigorta havuzu Bankaların bu noktada yapması gereken, TARSİM sigortası uygulamasında katkı sağlamaktır, çiftçiler de bilinçlendiği için artık sigorta yaptırımları çoğalmıştır dezavantajının olduğunu düşünmüyorum.
B6	Sadece tarıma yönelik olarak bakmayalım. Sigorta yüküne katlanmak istememesi çiftçinin dezavantajı. Tarsim çok önemli. Tarımdaki değişkenleri ölçemiyoruz. Bu bilincin artması gerekiyor. Tarsimin avantajlı yönünden birisi devlet katkısı var. Dezavantajı yok.
B7	Tarıma yönelik sigortalar, doğal afetler gibi olumsuz durumlarda tarımsal ürünlerin kısmı ya da tamamen kaybı hallerinde hayvansal ya da bitkisel ürün bedellerinin üreticiye ödenmesini sağlamaktadır. Bu da üreticinin maddi zararını en aza indirmeye yönelik önemli bir tedbir aracıdır. Sistem, her ne kadar üreticiyi korumaya yönelik bir uygulama içeriyor olsa da maddi zararın kapsamı ve içeriği tamamen sigorta eksperlerinin inisiyatifinde olması bazı durumlarda handikap yaratabilmektedir.
B8	Dezavantajı, çiftçinin maliyetin arttırır ama avantajları dezavantajlarından

	daha yüksektir. Çiftçinin maliyet artıyor ama diğer taraftan da çiftçinin malına bir yıllık emeğini sigorta altına aldığını söyleyebiliriz.
SİGORTA ŞİRKETİ	Avantajları; 1. Tarımın açık alanda yapılıyor olmasından dolayı her türlü tehlikeye müsait olması noktasında, tarımsal üretim açısından olmazsa olmaz bir girdidir. 2. Risklerin yönetimi için sigortanın gerekliliği oldukça önemlidir. 3. Devletin sigorta primleri için sağladıkları teşvikler maliyetleri düşürebilmekte ve ödemeyi kolaylaştırabilmektedir. Dezavantaj; 1. Sigorta maliyetleri yüksektir, bu sebeple üretim maliyetleri artmaktadır.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	En büyük avantajı yüzde 50 devlet destekli olması, çünkü priminizi devlet sizin adınıza ödüyor. Aslında birinci avantajı, kısmen ucuz olması.İkinci avantajı çok çeşitli olması. Dezavantajı yok ama sistemin çok efektif işlemediği durumlar var. Çiftçi sigorta yapılırken ki muafiyet oranlarını bilmiyor. Ciro sunun tamamı karşılanacak gibi düşünüyor. Bu Noktada bir bilgisizlik var.
Üniversite	Dezavantajı çiftçinin bunu bir maliyet olarak görmesi. Avantajlı yönü çok fazla

5. 5. 12. Tarımın Finansmanın Enflasyona Etkisi

Tablo 5. 12: Tarımın Finansmanın Enflasyona Etkisi

Banka – Kurum Adı	Tarımın Finansmanın Enflasyona Etkisi
B1	Doğrudan enflasyona etkisi bulunmaktadır. Bu noktada, çiftçilere yüksek faiz uygulanmamasına özen gösterilmesi gerekmektedir.
B2	1. Tarımsal ürün fiyatlarına bağlı enflasyon daha çok üretime ilişkin maliyetlerin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, gıda enflasyonunu azaltmak için üretim girdi maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. 2. Finans kuruluşları tarafından verilen tarımsal kredilerin piyasa koşullarına göre uygun maliyetler ile verilmesi, üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayacaktır, bu sayede de gıda enflasyonu düşebilecektir.
B3	Tarımda yaşanan enflasyon daha ziyade, kıtlık teoremiyle algılanıyor, hangi ürün kıtsa o ürünün değeri doğrudan daha fazla artıyor dolayısıyla çok fazla değeri düşen ürünlerde piyasaya etkisinin olumlu yönde aşağı doğru çekerken, kıt olan üründe enflasyonun yukarı doğru çekiyor. 2. Tarımsal finansmanın faiz yükü zaten bankalar faiz oranlarını belirlerken enflasyon gerçeğinin göz ardı etmeden belirliyorlar bankaların belirlediği faizlere en büyük etken kaynak maliyetindeki artış 3. Bu kaynağın maliyeti enflasyondan yukarı veya aşağı ise ileriye dönük kredi vadesi ile mevduat vade sarısındaki olumsuzlukta eğer ki enflasyon yüksek kalmışsa, banka tedbir alır ve faiz oranı belirlenen bu faiz oranı enflasyon oranından kopuk olmaz. 4. Finansman gideri olarak faiz kabul edersek bu da bu anlamda büyük farkı olmaz. Ama esas tarımsal ürünlerin, enflasyona olan etkisi çok yüksektir çünkü çiftçiden 1 TL olan ürün pazarı 8 TL'ye geliyor, üretimdeki dengesizliğin enflasyona etkisi fazladır.
B4	Çiftçilerimiz, bankalardan kredi kullandıklarında belli bir faiz yüküne katlanmak durumunda. Faiz yükünün artmış olması onların, maliyetlerini artıracak ve fiyat artışına sebep olacaktır büyük etkisinin olduğunu zannetmiyorum. Tarlada satılan ürün fiyatlarla tüketicinin sofrasına yansıyor ürün, fiyatlarda büyük oranda fark oluyor, tarımın finansmanı, enflasyona katkısının olduğunu düşünüyorum.
B5	Tarımda enflasyon denen bir başlık var biri yok, tarım ürünleri fiyatlarının dalgalanmasıyla oluşuyor. Başka etkenlerde var, girdi fiyatları ve döviz kurlarının hareketleri var. Dışarıya olan bağımlılığımız değişmeyen bir

	değişken haline gelmiştir, buradaki ürünlerin fiyatlarının artmış olması, doğrudan enflasyona etki sağlıyor.
B6	Bu bilinçlenme ile alakalı bir şey. Ürün başarılı olunca herkes o ürünü ekiyor. Arz talep azalıyor fiyatlar düşüyor çoğu insan zarar ediyor. Merkezi planlama ile ölçek ekonomisi kullanılarak faaliyete geçmesi gerek. Bunun enflasyona olumlu etkisi olacak.
B7	Tarımın finansmanında doğru müşteriyi doğru tutar ile kredilendirmek çok önemlidir. Müşterinin ihtiyacından fazla kredilendirilmesi halinde ortaya çıkacak ihtiyaç fazlası finansman, yanlış şekilde kullanılması halinde arz talep dengesinden kaynaklı fiyat artışı yaratacağından enflasyonu artırıcı etki gösterebilir.
B8	Etki olarak zincirleme gidiyor yani siz burada bir ürünü bir birime mal ediyorsanız bu ürünü. Satış aşamasında iki birime geliyor. Araya giren vergilerle birlikte belki 3 birime denk geliyor. Markete gittiği zaman ise market işçilerin maliyetine ışı, maliyetinin koyuyor. Biz bu ürünü 4 birim alıyoruz. Başlangıçtaki maliyeti düşürdüğümüz sürece, enflasyona ve piyasaya olumlu yansıyacaktır. Önemli olan çiftçinin maliyetini düşürmek.
SİGORTA ŞİRKETİ	Düşük maliyetli finansmanın enflasyona olumlu etkisi olmaktadır. Bu anlamda, finansmanın düşük faizlerle desteklenmesi gerekmektedir.
DANIŞMANLIK ŞİRKETİ	Tarımın doğru finansmanının enflasyona katkısı var, yanlış finansmanın zararı var. Tarımı finanse ederken, tarımın dinamiklerine döngüsüne çiftçilerin gelir gider hesabını yaparak bilinçli bir şekilde bilinçli limit ve faiz oranı ve döngüde yani. Gerileme periyodu sıklığında verirseniz. Üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak için gıda enflasyonuna katkıda bulunmuş olursunuz. Aslında gıda enflasyonu tetikleyen iki şey var birincisi, az üretim yetersiz üretim, ikincisi dengesiz üretim Gıda enflasyonu tutamıyoruz çünkü bazı ürünlerde dışa bağımlı hale geliyoruz.
Üniversite	Yüksek maliyette finansman sağladığınız zaman. Üretimde yüksek maliyeti sebebiyet verir Oda, enflasyona olumsuz katkı sağlar. Belki finansmandan ziyade, tarımdaki teşviklerin yetersiz oluşu. Üretim maliyetini arttıran unsurlardan. Mesela mazot teşviki var. Çiftçi tarlasını sürdüğü zaman, T 4 liraysa mazot teşviki aldığı zaman mazot 5 lira oluyor. Dolayısı ile teşvikin bir anlamı kalmıyor. Oysa hemen verilebilecek bir yapıya dönüşmesi lazım. Tarımın, finansmanı anlamında baktığımızda üretim maliyetleri çok yüksek. Finansmanı karşılayabilmek için sürekli krediyle dönen şirketler olmaya başlıyor. Sadece tarımın değil, Türkiye'nin sorunu. Dolayısıyla bu maliyeti de eklediğin zaman yapmış olduğun, üretim, faize gitmiş oluyor. Buradaki en büyük etken, etkin ve yeterli sayıda üretim yapılamaması.

5. 5. 13. Tarım Bankacılığı ile Diğer Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Tablo 5. 13: Tarım Bankacılığı ile Diğer Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırılması

	Tarım Bankacılığı	Ziraat Odaları ve Tarım Kooperatifleri	Bireysel Bankacılık	Üretici Birlikleri	Hububat Borsası	Mikrofinansman	Tarım Kredi Kartları
Müşteri	1. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği ekonomik birimler 2. Çiftçi (tarımsal üretimde bulunan toprağa ya da diğer üretim faktörlerine sahip olması gerekmektedir) 3. Mal sahibi, kiracı ya da ortakçı	1. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği ekonomik birimler 2. Çiftçi (tarımsal üretimde bulunan toprağa ya da diğer üretim faktörlerine sahip olması gerekmektedir) 3. Mal sahibi, kiracı ya da ortakçı	1. Herkes	1. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği ekonomik birimler 2. Çiftçi (tarımsal üretimde bulunan toprağa ya da diğer üretim faktörlerine sahip olması gerekmektedir) 3. Mal sahibi, kiracı ya da ortakçı	1. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği ekonomik birimler 2. Çiftçi (tarımsal üretimde bulunan toprağa ya da diğer üretim faktörlerine sahip olması gerekmektedir) 3. Mal sahibi, kiracı ya da ortakçı	1. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği ekonomik birimler 2. Çiftçi (tarımsal üretimde bulunan toprağa ya da diğer üretim faktörlerine sahip olması gerekmektedir) 3. Mal sahibi, kiracı ya da ortakçı	1. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği ekonomik birimler 2. Çiftçi (tarımsal üretimde bulunan toprağa ya da diğer üretim faktörlerine sahip olması gerekmektedir) 3. Mal sahibi, kiracı ya da ortakçı
Kredi Seçenekleri	1. Yatırım 2. Üretim	1. Nakdi değil üretim için aynı destek	1. Bireysel krediler – İhtiyaç, Konut, Taşıt vb.	1. Kefalet Kredileri	1. Mal değişimi	1. Üretim	1. Girdi alış
Ödeme Seçenekleri	1. Hasat dönemi	1. Hasat dönemi	1 Aylık düzenli ödeme	-	1. Değişim sırasında	1. Aylık ödeme	1. Hasat dönemi
Devlet Desteği	1. Var 2. Sigorta desteği var 3. Hibe var	1. Yok	1. Yok	1. Yok	1. Yok	1. Yok	1. Yok
Ekonomi Etkisi	1. Girdilerdeki artışlar ve maliyet artışları sebebiyle tarımsal üretimin enflasyon üzerinde etkisi büyüktür. 2. Kredi faizleri üretici üzerinde artı bir maliyet yaratmakta bu da son fiyatlara yansımaktadır.	1. Üretim artışı sağlanarak ihracatın artırılmasına yol açmaktadır.	1. Bireysel harcamalar piyasaların dönmeye yardımcı olmakla beraber enflasyonu artırmaktadır.	1. Üretim artışı sağlamakta olup Gayri Safi Milli Hasılanın artmasına yardımcı olmaktadır.	1. Piyasaların işlevselliğini artırmakta olup piyasadaki mal dolaşımını hızlandırmaktadır.	1. Üretim artışı sağlamaktadır.	1. Girdilerin kolayca elde edilebilmesini aynı zamanda daha ucuza girdi edilmesini sağlamakta ve üretimin önündeki finansman engellerini

							kaldırarak üreticinin önünü açmaktadır.
İstihdam Etkisi	1. Yatırım amaçlı verilen krediler yeni istihdam alanları yaratmakta ve böylece ülkede işsizlik oranını düşürmektedir.	1. Üretim artışı yatırıma dönüşür ise istihdam artışı sağlanabilecektir. Dolaylı etki vardır.	1. Direkt etkisi bulunmamaktadır	1. Üretim artışı yatırıma dönüşür ise istihdam artışı sağlanabilecektir. Dolaylı etki vardır.	1. Direkt etkisi bulunmamaktadır.	1. Üretim artışı yatırıma dönüşür ise istihdam artışı sağlanabilecektir. Dolaylı etki vardır.	1. Etkisi yoktur.
Verimlilik Etkisi	1. Üretim tesislerinin yeniden dizayn edilmesiyle üreticinin üretimden aldığı verim artmaktadır.	1. Üretim artışından elde edilen gelirin yatırıma dönüşmesi sonucu verimlilik artabilir. Dolaylı etki vardır.	1. Etkisi yoktur.	1. Üretim artışından elde edilen gelirin yatırıma dönüşmesi sonucu verimlilik artabilir. Dolaylı etki vardır.	1. Etkisi yoktur.	1. Üretim artışından elde edilen gelirin yatırıma dönüşmesi sonucu verimlilik artabilir. Dolaylı etki vardır.	1. Etkisi yoktur.

Görüldüğü üzere tarım bankacılığının diğer finansman yöntemlerine göre farkları oldukça fazladır. Bu anlamda ortaya çıkan en büyük fark verilen kredilerin hem devlet destekli olabilmesi hem de dönemsel, sezonluk ve hasat dönemi gibi bireysel bankacılıkta olmayan şekillerde ödeme yöntemlerinin olmasıdır. Bunun dışında bir diğer ayıran farklılık ise tarım bankacılığının çiftçilere yatırım amaçlı, üretim amaçlı veya girdi alımı için gerekli olan finansmanı sağlayabilmesidir. Örneğin bu durum birçok tarım finansmanı yöntemlerinde yer almamaktadır. Yine, tarım bankacılığı tarafından verilen krediler düşünüldüğünde tarım bankacılığının ekonomi üzerindeki pozitif etkisi diğer finansman yöntemlerine göre oldukça fazladır. Tarım bankacılığı aracılığıyla ihracata dönüşebilecek üretim artışı sağlanabileceği gibi tarım için en önemli olan konulardan biri olan verimlilikte de bir artış gözlemlenebilecektir. Yine yatırım amaçlı krediler düşünüldüğünde, yatırım sonrası doğacak istihdam da ekonomideki işsizlik oranının düşmesine yardımcı olacak aynı zamanda da Gayri Safi Milli Hasılda da bir artışa sebep olacaktır.

6. BÖLÜM

SONUÇ

Bu araştırma kapsamında tarım bankacılığının önemi incelenmiştir. Bu amaca yönelik tarım bankacılığı hizmeti veren bankalar ve tarımın finansmanı üzerine uzmanlaşmış kurumlar ile görüşülmüştür. Araştırma sonuçları göstermiştir ki ülkemizde başta hayvancılık sera ve bitkisel üretim finansmanına yönelik krediler; çiftçilerin işletme giderlerine yönelik krediler, yatırım giderlerine yönelik krediler, kredi kartı, kredili ürün satış desteği, vadeli satış yapan bayi destekleri, devlet hibeleri ve Avrupa Birliği hibeleri olmak üzere birçok tarım finansman desteği bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de tarım bankacılığı daha çok T.C. Ziraat Bankası tekelindedir ve devlet destekli fonlar özel bankalar aracılığıyla verilememekte bu da tarım bankacılığının gelişmesine engel olmaktadır. Sûbvanse krediler, teşvikli kamu kredileri diğer bankalar aracılığı ile de verilmelidir.

Ülkemizde bulunan tarım işletmelerinin çoğu aile işletmesi olduğu gözlemlenmiş olup geleneksel yöntemlerle geçimlik tarım yöntemleri uygulanmaktadır. Mikro işletmeler için girdi ve üretim planlaması yapıp devlet destekleri ile köyden kente göç önlenmelidir. Bu anlamda toprak ve su potansiyelini erişilebilir üretime döndürme noktasında satın alım gücü desteklenmelidir. Miras yolu ile paylara bölünen topraklarda verimliliğin azaldığı görülmekte olur Miras hukuku tekrar düzenlenmeli ve tarım arazilerinin paylara ayrılması parçalanması önlenmelidir.

Tarıma yönelik mikrofinansman kurumlarının desteklenmesi, PTT kanalı ile kırsal kesimlere erişim sağlanması ve kredi kullandırımı yapılabilmesi, üreticileri finanse edebilmek amacı ile kooperatif bankacılığı gibi yeni oluşumların önünün açılması gerekmektedir. Tarımın finansmanı bir değer zinciri olarak ele alınmalı ve tarımsal sürecin tamamını finanse edilebilmelidir.

Hollanda örneği ele alınacak olursa, Türkiye’de dağılmış örgütlenme yapısı kooperatifleşme kısmında iletişim kopukluklarına yol açtığı görülmektedir. Bu anlamda ekimden satışa kadar kooperatif planlaması ve çalışması önem arz etmektedir. Çiftçilere hasat zamanı personel desteği sağlanmalı ve bunun yanı sıra satış kısmında çiftçi bilinçlendirilerek lisanslı depoları veya vadeli piyasaları kullanmaya teşvik edilmelidir.

Tarım kredi kartı kullanımı çok yaygındır ve bu kartın kullanımında çiftçilerin giderlerini iyi ayarlamaması durumu bulunmaktadır. Tarım bankacılığı mobil bankacılık anlamında da geri kalmış durumdadır. Her ne kadar bazı bankalar Facebook üzerinden kredi başvurusu alıyor olsalar da cep telefonu kullanarak tarım bankacılığında faydalanmak söz konusu olamamaktadır. Çiftçilerin genellikle yaş olarak geçkin bireylerden oluşması da mobil bankacılığın gelişememe sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Bu anlamda gelecekte, çiftçi yaşının düşmesiyle birlikte mobil bankacılığında önündeki engellerin kalkacağı ve tarım finansmanına erişimin daha da kolaylaşacağı düşünülmektedir. Çiftçilere yönelik daha kolay ve anlaşılır tarım bankacılığı uygulamaları geliştirilmelidir

Devlet, T.C Ziraat Bankası aracılığıyla tarım finansmanının içindedir. Bu anlamda devletin tarım finansmanındaki rolü devam etmeli ancak çiftçinin biraz daha finansmana ulaşmasını kolaylaştırmalıdır. Bu anlamda bankaların istemiş olduğu evraklarda ve dokümantasyonlarda sadeleştirmeye gidilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde devlet politikası da sadeleştirilerek devlet destekli hibelerin artırılması ve bu hibelere özel bankalar aracılığıyla da ulaşılabilmesi gerekmektedir. Bu durum tarımda bulunan yatırım imkânlarının daha etkin kullanılmasını da sağlayacaktır.

Ayrıca ülke ekonomisine katkısı ve enflasyon üzerindeki etkisi düşünüldüğünde tarımda pozitif ayrımcılık ne yapılabilir ve benzer tipte desteklemeler neler olmalıdır derinlemesine düşünülmelidir. Çiftçinin kullandığı mazotun fiyatı veya gübrenin fiyatı düşürülebilir mi, çiftçinin girdi maliyetini azaltacak ve çıktıdan daha çok para kazanmasını sağlayacak önlemler neler olmalıdır noktalarında devletin rolü büyüktür. Bu anlamda

araştırmalar yapılmalı ve çiftçilere pozitif ayrımcılık sağlanmalıdır. Bu noktadan özellikle çiftçinin aldığı mazottan vergi alınmaması gibi seçenekler masaya yatırılmalı ve çözüm bulunmalıdır. Aynı zamanda çiftçinin girdileri özellikle Dolar kuruna bağlıdır. Bu anlamda döviz kurlarında yaşanan artışlardan çiftçiyi korumak adına düzenlemeler yapılmalı ve destekler verilmelidir.

Araştırma sonuçları yine göstermiştir ki tarım sigortalarının yaygınlaştırılması da gerekmektedir. Tarım sigortaları üreticinin emeğini ve yatırımını koruyan önemli bir olgudur. Ancak araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır ki sigortalar bütünüyle çiftçinin zararını karşılamamakta ve bu anlamda çiftçiler genellikle sigorta yaptırmaktan kaçınmaktadırlar. Bu anlamda sigorta yaptırmak çiftçinin maliyetini artıran bir unsur olarak görülmekte ve birçok çiftçi sigorta yaptırmaya yanaşmamaktadır. Bu noktada sigorta kapsamları genişletilerek üreticinin beklentileri karşılanmalıdır. Bankalar kapsamında verilen sigortalarda ise devlet sigorta priminin yarısına kadar olan kısmını ödemektedir. Bu noktada çiftçilerin bu konudan bilgi sahibi olmaları yeterli derecede verilecek eğitimler ve seminerler aracılığıyla artırılmalıdır. Tarım sigortalarının kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Belli noktalarda tarım sigortası yapılması zorunlu hale getirilerek sigortanın sağlayacağı avantajlar da üreticiye anlatılmalıdır.

Bu araştırma sonuçları bir başka önemli bulguyu daha ortaya koymuştur. Araştırma sonuçları göstermiştir ki tarım bankacılığının diğer finansman yöntemlerine göre farkları oldukça fazladır. Öncelikle tarım bankacılığının müşterileri bireysel bankacılığın müşterilerine göre farklılık göstermektedir. Tarım bankacılığında müşteri çiftçiler veya tarımsal araziyi kiralayıp işletmekte olan bireysel veya kurumsal firmalardır. Bu anlamda tarım arazisine sahip olmak şartı bulunmamaktadır. Ancak bu kredilerden sadece tarımsal faaliyet içinde bulunan bireyler veya kurumlar yararlanmaktadır. Bu anlamda bireysel bankacılık müşterilerinden farklılık göstermektedir. Yine benzer bir şekilde tarımsal alanda kullanılan diğer yöntemler de özellikle bireysel bankacılıktan oldukça farklılaşmaktadır. Örneğin tarımsal kredi kartlarının ödemeleri hasat zamanında yapılabilecekken bireysel bankacılıkta

ödemeler aylık şekilde yapılmaktadır. Yine hububat borsalarında sadece tarımsal ürünlerin ticareti yapılırken normal borsalarda nakdi ticaret yapılmaktadır. Yine üretici birlikleri ve kooperatifler sadece tarım ile uğrasan bireylere ve kurumlara hitap ederken bireysel müşterilere hitap etmemektedirler. Ancak bakıldığında bu açıdan büyük benzerlikler olsa da tarım bankacılığını farklılaştıran en önemli özellik var olan kredi çeşitleridir. Bu anlamda tarım bankacılığında çiftçilere yatırım amaçlı, üretim amaçlı veya girdi alımı için gerekli olan finansmanı sağlanabilmektedir. Örneğin bu durum birçok tarım finansmanı yöntemlerinde yer almamaktadır. Kooperatifler girdi desteğinde bulunup üretimin devamlılığını sağlamaya çalışırken, birlikler genellikle kefalet desteği vermektedirler. Bu kefalet sayesinde kredi alımları gerçekleşebilmektedir. Kredi kartları ise daha düşük limitli olduklarında yatırım amaçlı kullanabilme imkânı bulunmamaktadır

Bir başka fark ise verilen kredilerin hem devlet destekli olabilmesi hem de dönemsel, sezonluk ve hasat dönemi gibi bireysel bankacılıkta olmayan şekillerde ödeme yöntemlerinin olmasıdır. Yine devlet desteği diğer finansman yöntemlerinde bulunmamaktadır. Devlet sadece hibe ve destek amaçlı kredilerde bulunmamakta aynı zamanda çiftçilere sigorta desteği de verilmektedir. Bu anlamda sigorta primlerinin yüzde 50'sine kadar olan bir kısmı devlet tarafından ödenebilmekte böylece çiftçilerin maliyeti oldukça azaltılırken çiftçilerin emeğini korumadaki en önemli olgulardan biri olan sigorta da yapılmış olmaktadır.

Bunun dışında bir diğer ayıran farklılık ise yine, tarım bankacılığı tarafından verilen kredilerin ekonomi üzerinde pozitif etkisinin olmasıdır. Bu etki bakıldığında diğer finansman yöntemlerine göre oldukça fazladır. Gerçekten de tarım bankacılığı tarafından verilen krediler sayesinde çiftçi üretimde devamlılığı sağlayabildiği gibi yeni makine ve teçhizat alarak hem kendi üretiminin kalitesini artırabilmekte hem de ihracata katkı sağlayabilmektedir. Yine, yatırım amaçlı krediler sayesinde çiftçi ektiği tarım arazisinin metrekaresini artırayabileceği gibi ekim sonunda oluşacak verimliliğini de artırayabilecek yatırımlara yönelebilmektedir. Ülkemizde var olan en önemli sorun üretim tesislerinin yenilenememesi bu anlamda var olan tarım

arazilerinden yeterli verimin alınamamasıdır. Bu anlamda tarım bankacılığı yatırım kredileri sayesinde tesisler modernize edilerek yeni tarım yöntemleri sayesinde aynı miktardaki alandan daha fazla ürün elde edilebilecektir. Diğer finansman yöntemlerinin hiçbirinde bu özellik bulunmamaktadır.

Tarım bankacılığı tarafından verilen kredilerin bir başka yönü ise hem istihdama hem de verimliliğe katkı sağlayarak hem Gayri Safi Milli Hasılanın artmasına yardımcı olması hem de ülkemizin ihracat rakamlarında yükselmeye sebep olmasıdır. Örneğin Tarım bankacılığı aracılığıyla ihracata dönüşebilecek üretim artışı sağlanabileceği gibi yatırım amaçlı krediler düşünüldüğünde, yatırım sonrası doğacak istihdam da ekonomideki işsizlik oranının düşmesine yardımcı olacak aynı zamanda da Gayri Safi Milli Hasılada da bir artışa sebep olacaktır.

Tarımsal ürün fiyatlarına bağlı enflasyon daha çok üretime ilişkin maliyetlerin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda gıda enflasyonunu azaltmak için üretim ve girdi maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Yetersiz ve dengesiz üretimin önüne geçmek amacı ile tarımda merkezi planlama ve ölçek ekonomisine geçilmedi.

Tarımın sürdürülebilir olması için belirsizliklerin devlet tarafından satın alınması gerekiyor. Tarım bankacılığı yapan bankalar, sektördeki firmalar, kurum ve kuruluşlar ile temasa geçilerek sektördeki ihtiyaçlar belirlenmeli, çözüm önerileri geliştirilmeli ve geri bildirimler alınmalıdır; tüm bu faaliyetlerin sürekliliği sağlanmalıdır. Hem bankalar topladıkları mevduatı tarım sektörüne güvenli bir şekilde plase edebilirler. Hem de çiftçiler düzenli bir gelir aralığında faaliyetlerini güvenli bir şekilde sürdürebilirler.

Görüldüğü üzere tarım bankacılığının çiftçilere, tarımla uğraşan kuruluşlara ve ülke ekonomisine katkıları diğer finansman yöntemlerine göre oldukça büyüktür. Bu anlamda ülkemizde tarım bankacılığının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akgüç, Ö. (2001). *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*. Genişletilmiş 5. Baskı. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Altan, M. (2001). *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011). *AB Antlaşması ve AB'nin işleyişi hakkında antlaşma*. Ankara: Ofset Fotomat.
- Bölükbaşı, Y.D. ve Pamukçu, D.E. (2009). *Sigortanın Temel Prensipleri*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Bülbül, M. (2006). *Tarımsal İşletmelerin Finansmanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çetin, P. D. (2007). *Tarım Sigortaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çipil, M. (2008). *Risk Yönetimi ve Sigorta*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demirci, R. ve Özçelik, A. (1990). *Tarım Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Dinler, Z. (1996). *Tarım Ekonomisi*. 4. Baskı. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ege, H. (2011). *Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Önemi*. Ankara: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Yayınları
- Ertürk, M. (1998). *İşletme Biliminin Temel İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2013). *Stratejik Plan 2013-2017*. Ankara.
- Gülçubuk, B. (2000). *Kırsal Alanda Kredi Kullanımının Sosyo-Ekonomik Temelleri: Hızlı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımı İle Kırıkkale İli Keskin İlçesi Araştırması*. Ankara: TZOB Yayını.
- Gürbüz, M. (2005). *Türkiye İçin Tarım*. İstanbul: TEMA Vakfı Yayınları.
- Gürler, A. Z. (2008). *Tarım Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- İnan, İ.H. (2004). *Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik ve AB modeli*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- İnan, İ.H. (2006). *Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği*. 6. Baskı. İstanbul: Avcı Ofset Matbaası.

- Kalaycı, Ş. (2010). *Bankacılık Krizleri ve Öncü Göstergeleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karacan, A.R. (1991). *Tarımsal İşletmelerin Finansmanı ve Tarımsal Kredi*. İzmir: EÜZF Yayınları.
- Karluk, R. (1997). *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Karluk, S.R. (2002). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Betaş Yayınları.
- Kırkbeşoğlu, E. (2015). *Risk Yönetimi ve Sigortacılık*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Kuyucuklu, N. (1983). *Türkiye İktisadı*. İstanbul: Okan Dağıtımçılık Yayıncılık.
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2013). *TR82 Düzey 2 Bölgesi (Kastamonu, Çankırı ve Sinop İlleri) Bölge Planı 2014 – 2023*. Kastamonu: Kuzka.
- Martin, K. ve Sauerborn, J. (2013) *Agroecology*. Netherlands: Springer
- Mazoyer, M. and Roudart, L. (2006) *A History Of World Agriculture: From the Neolithic Age to the Current Crisis*. London: Earthscan
- Öz, M. (2000). *Osmanlıda Klasik Dönemde Tarım*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Özerin, G. (1999). *Tarım Ekonomisine Giriş*. İzmir: E.Ü.Z.F. Yayınları.
- Şahin, H. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Tokgöz, E. (1995). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları.
- Tufan, A. (1997). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Tuna, Y. (1993). *Tarımda Verimlilik Artışının Ekonomik Sonuçları: Türkiye İle İlgili Bir Değerlendirme*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları
- Turan, Z. (2013). Tarımsal üretimde örgütlenme. *Tarım Ekonomisi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık, s. 133-170.
- Yağcılar, G.G. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Ankara: BDDK Kitapları.
- Yeni, R. ve Dölekoğlu. C.Ö. (2003). *Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri*. Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü.

Yurdakul, O., Akdemir, E.O. vd. (1994). *GAP Alanındaki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi: Kısa, Orta ve Uzun Vadedeki Kredi İhtiyaçlarının Araştırılması*. Ankara: Tübitak-GAP.

Bildiri ve Makaleler

Akçaöz, H., Özkan, B. ve Kızılay, H. (2006). Antalya ilinde tarımsal üretimde risk yönetimi ve tarım sigortası uygulamaları. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3, 2, 93-103.

Akçay, Y. ve Baydaroğlu, N. (2000). Avrupa Birliği ve Türkiye’de tarımsal işletme yapılarındaki farklılıklar üzerine bir değerlendirme. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 17, 1, 51-61.

Akman, N.,Özkütük, K., Kumlu, S. ve Yener, S.M. (2000). Türkiye’de Sığır Yetiştiriciliği Ve Sığır Yetiştiriciliğinin Geleceği. 741-764.

Bakırcı, M. (2005). Türkiye’de organik tarımın geleceği ve Türkiye – Avrupa Birliği (AB) tarım müzakerelerine etkisi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 13, 67-83.

Baskıcı, M. (2003). Osmanlı tarımında makineleşme: 1870-1914. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58, 1, 29-53.

Bayraç, H.N. ve Yenilmez, F. (2005). Türk tarımının AB ortak tarım politikasına uyum çalışmaları ve olası ekonomik etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 1, 23-42.

Bulut, C. (2006). Atatürk dönemi ekonomik yapı ve politikaları. *Kafkas Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 62, 1-12.

Carletti, E. andHartmann, P. (2001). CompetitionandStability: What’s Special AboutBanking?Bank of England Conference in Honour of Charles Godhart, London, 15-16, 1-50.

Deb, A.T. andMurthy, B. (2008). Theoretical Framework of Competition as AppliedtoBankingIndustry. MPRA Paper No: 7465, January.

Demirhan Y. ve Kartal, N. (2014). Turgut Özal Dönemi Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Günümüze Yansımaları. *Journal of Business EconomicsandPoliticalScience*, 3, 6, 119-137.

Demiryürek, K. (2011). Organik tarım kavramı ve organik tarımın Dünya ve Türkiye’deki durumu. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28, 1, 27-36.

- Dernek, Z. (2006). Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze tarımsal gelişmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-12
- Dinler, T., Yaltırık, A., Çetin, B., Özkan, B., Gülçubuk, B., Sürmeli, E., Ekmen, E., Saner, G., Akçaöz, H., Uysal Ö. K., Karaaslan, S., Kıymaz, T., (2005). Tarımda Risk Yönetimi ve Tarım sigortaları, *Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi*, 3-7 Ocak 2005, Ankara.
- Doğan, H. (2012). Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 18, 397-416.
- Doğan, H.G. ve Altuntaş, B. (2017). Kırşehir Koşullarında Besi Sığırcılığı Yapan Tarım İşletmelerinin Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Tarımsal Politik. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19, 32, 55-64.
- Doğan, Z., Arslan, S. ve Berkman, N.A. (2015). Türkiye'de tarım sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları: tarihsel bir bakış. *Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8, 1, 29-41.
- Doğaner, S. (2012). Türkiye'de tarım işletmeleri ve faaliyetleri. *Coğrafya Dergisi*, 3, 159-174.
- Emiroğlu, A., Koçyiğit, N. ve Kesici, S. (2012). Demokrat parti yönetiminde ekonomik politikalar. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 73-92
- Erdem, E. ve Yücel, A.G. (2015). Türk tarım sektöründe tohumluk kullanımı ve verimlilik ilişkisi üzerine bir uygulama. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 9, 2, 90-106.
- Erzene-Bürgin, D. (2010). Türkiye tarımı ve AB ortak tarım politikası. İzmir Üniversitesi.
- Gizer, M.A. (2016). Dünya tarımının gelişimi ve Türkiye'nin geleceği. *Kalder 25. Kalite Kongresi*, s. 53.
- Gomes, A.F. (2004). TheBankingFirm, CompetitionandGrowth: Overview of theLiterature. WorkingPapers No 23.
- Günaydın, G. (2006). Türkiye tarım sektörü. *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, 76/77, 12-27.

- Güneş, E. (2006). Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Tarımsal Kredi Piyasasındaki Gelişmeler. *Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Antalya, s. 1122-1131.
- İnan, İ.H., Başaran, B., Saner, G., Yercan, M., İnan, Ç. ve Özdoğan, Ö. (2008). Türk Tarım Kooperatiflerinin AB Tarım Kooperatiflerine Uyumu Ve Tarımsal Sanayiye Etkileri. *Ziraat Mühendisleri Odası*.
- İnan, İ.H., Direk, M., Başaran, B., Birinci, S. ve Erkmek, E. (2005). Tarımda örgütlenme. *Türkiye Ziraat Mühendisliği 2005 Teknik Kongresi*, Ankara.
- İnci, I. (2009). 1923-1960 Döneminde Türkiye'de Tarım Faliyetleri Üzerinden Alınan Vergiler. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 109-130
- Kılınç Savrul, B., Özel, H.A. ve Kılıç, C. (2013). Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8, 1, 55-78
- Kıral, T. ve Akder, H. (2000). Makro Ekonomik Göstergelerle Tarım Sektörü, *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*, 17-21 Ocak, Milli Kütüphane, Ankara.
- Ortaş, İ. (2005). Bilim tarihi içinde tarım tarihinin yeri ve önemi. *Üniversite ve Toplum*, 5, 1, 1-10.
- Önal, N.E. (2009). Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarımsal Dönüşüm (1858–1918). Paperpresented at EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics, June 17-19, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Özcan, A. (1998). Düünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler. *Dış Ticaret Dergisi*, 41-76.
- Özçelik, A., Güneş, E. ve Artukoğlu, M.M. (2005). Türkiye'de tarımsal kredi: sözleşmeli tarım ve üretici örgütleri üzerinden kredi uygulamaları. *Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi*, 3-7 Ocak, s. 961-985.
- Özen, N., Şayan, Y., Ak, İ., Yurtman, İ.Y. ve Polat, M. (2010). Hayvansal Üretim-Çevre İlişkileri ve Organik Hayvancılık. *Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Bildiriler Kitabı 2*, 11-15 Ocak Ankara, 687-705.
- Özgün, C. (2008). Osmanlı Ekonomi Politğine Kısa Bir Bakış (XVIII- XIX. yüzyıllar). *Tarih Okulu*, 1, 5-17.
- Rehber, E. (2007). Tarımda Örgütlenme ve Sorunları. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 1-8

- Sarı, B. ve Gencel, U. (2016). Türkiye’de Tarım Kesiminde Vergi Uyumu ve Vergi Bilinci: Malatya Merkez İlçe örneği. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 8, 1, 1-17.
- Sümer, G. ve Polat, Y. (2016). Dünyada tarım sigortaları uygulamaları ve TARSİM. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18, 1, 236-263
- Tan, S. ve Dellal, İ. (2003). Avrupa Birliği ortak tarım politikası. *Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, T.E.A.E-Bakış*, 2, 1.
- Taşçı, C. (2015). Trends and issues in financing agriculture: A global perspective and look at Turkish case. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7, 12, 173-195.
- Taşkın, A. (2012) İş hukukunda işletme kavramı. *Çalışma ve Toplum*, 1, 75-112.
- Taşkıran, R. ve Özudoğru, H. (2010). Türkiye’de tarımsal kredi uygulamaları. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 150-163.
- Tüleykan, H. ve Bayramoğlu, S. (2016). Türkiye’de 24 Ocak kararları ile başlayan finansal serbestleşmenin günümüz iktisadi ve mali yapısına yansımaları. *International Journal of Social Science*, 44, 401-420.
- Türker, M. (2010). Dünya’da ve ülkemizde toprak ve tarım reformu uygulamaları. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45, 3, 38-57.
- Uçak, H. (2011). Tarım sektöründe erken emeklilik sistemi ve Avrupa Birliği’ndeki uygulamaları. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 17, 1, 9-17
- Ünver, B., Alniak Sezer, S. ve Şengönül, A. (2016). Tarım sektörünün finansmanında tarım bankacılığı uygulamalarının yeri ve önemi; Yozgat İli örneği. *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05 - 07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, IV. Cilt, ss. 216-220.
- Vardareri, D. ve Dursun, G. (2010). Asimetrik bilgi çerçevesinde 2008 küresel krizinin incelenmesi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 5(1), 137-150.
- Yaşar, O. (2004). Türkiye’de Su Ürünleri Sanayii Ve Çanakkale İli’ne Yönelik Bir Değerlendirme. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 9, 1-32.
- Yeşilayer, N., Akın, Ş. ve Çoşkun, M. (2016). Su Ürünleri Mühendislerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 13, 1-12.

- Yıldız, D. (2017). 21. Yüzyılda Artan “Politik Demografi” Etkisi. *World WaterDiplomacy&Science News*, 1-8.
- Yolcu, H. ve Tan, M. (2008). Ülkemiz Yem Bitkileri Tarımına Genel Bir Bakış. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 14, 3, 303-312.
- Yulaıçı, A. ve Demirtaş, M. (2014). Anadolu’da tarımsal kültürün kayıt altına alınması. *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 3-5 Eylül 2014, Samsun, 1551-1554.
- Yücel, R. ve Ömercioğlu, A. (2016). İş ve Borçlar Hukuku Temelinde, Tarım Çalışanları ile İnsan Kaynakları Yönetimine İlişkin Kavramsal Bir Çalışma. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 247-272.

Tezler

- Arıcı, S. (2007). Türkiye’de tarımın finansmanında T.C Ziraat bankasının rolü. *Yüksek Lisans Tezi*. Tekirdağ: Trakya Üniversitesi.
- Deran, A. (2005). Meyve bahçelerinde maliyetlerin muhasebe kuramı çerçevesinde hesaplanması ve uygulamaları. *Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlter Yurtoğlu, B. (2015) Ürün senedinin tarım sektörünün finansmanındaki rolü. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Kaya, S. (2016). Kısa vadeli tarımsal finansmanda teminat sorunu: Özel soğuk hava deposu emanet senetlerinin teminat olarak kullanılabilirliği. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koroğlu, S. (2003). Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de tarımsal örgütlenme. *Uzmanlık Tezi*. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Özkan, Ş. (2014). Topraksız tarım üretimi. *Yüksek Lisans Tezi*. Giresun: Giresun Üniversitesi.
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Genel Araştırmalar, Mikro Finansman, Leyla DOLUN, Nisan 2005, Ankara
- Prof. Dr. Aziz AKGÜL, (2007). Türkiye’de Mikro Kredi Uygulaması,
- Yılmaz, M.K. (2008). Dünya’da ve Türkiye’de tarımsal finansman: Türkiye için model önerisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi.

Yılmaz, S. (2013). Afyonkarahisar Yöresi Manda Yetiştiriciliği; Küçükçobanlı Köyü Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

Apelasyon.com (2013). *Tarım Bankacılığı*. <http://www.apelasyon.com/Yazi/255-tarim-bankaciligi> (01 Temmuz 2017).

BilgiUstam (2017). *Alternatif Besin Kaynağı Olarak: Böcekler*. <http://www.bilgiustam.com/alternatif-besin-kaynagi-olarak-bocekler/>(12 Haziran 2017).

Birleşmiş Milletler Türkiye Dergisi (2017). *FAO uyarıyor: Küresel gıda güvenliği tehdit altında*.<http://www.bmdergi.org/language/tr/fao-uyariyor-kuresel-gida-guvenligi-tehdit-altinda/> (03 Temmuz 2017).

Borsa İstanbul (2013). *VOB'daki Vadeli İşlem Sözleşmeleri, VİOP'ta İşlem Görmeye Başladı*. <http://www.borsaistanbul.com/duyurular/2013/08/05/vob-daki-vadeli-i%C5%9Flem-s%C3%B6zle%C5%9Fmeleri-viop-ta-i%C5%9Flem-g%C3%B6rmeye-ba%C5%9Flad%C4%B1> (15 Haziran 2017).

CHX (2018). About CHX. <https://www.chx.com/chx/>

Coşan, B. (2015). *Türkiye'de 5.4 milyon kişi tarım alanında çalışıyor*. Hürriyet Ekonomi, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-de-5-4-milyon-kisi-tarim-alaninda-calisiyor-28487257>(04 Haziran 2017).

Çolak, S. (2018). *Çiftçi teknolojiye ayak uyduruyor*. <http://www.memleket.com.tr/ciftci-teknolojiye-ayak-uyduruyor-1331914h.htm> (30 Nisan 2018)

Denizbank (2018). Üretici Kart. <https://www.denizbank.com/kartlar/tarim-kartlari/uretici-kart.aspx> (27 Mayıs 2018)

Donat, İ. (2017). *Gıda ve tarımın geleceği nasıl olacak?*.<http://tarimanaliz.com/gida-ve-tarimin-gelecegi-nasil-olacak/>(06 Temmuz 2017).

Evrin Ağacı (2017). *Türkiye'den Bir Hayvancılık Projesi: Data Tasma*. <https://evrimagaci.org/photo/tr/turkiyeden-bir-hayvancilik-projesi-data-tasma> (12 Haziran 2017).

- FarmaPest (2014). *Dünya’da Gıda Olarak Tüketilen Böcekler Nelerdir?*.<http://farmapest.com/bocek-ilaclama/gida-olarak-tuketilen-bocekler-nelerdir-farmapest-hasere-kontrol-hizmetleri-pest-control-bocek-ilaclama>(03 Temmuz 2017).
- GAP Şanlıurfa Tarım Ürünleri Lisanslı Depo A.Ş (2017). *Hububat Borsası*.<https://www.gaplidaz.com/hububat-borsasi>(28 Mart 2018).
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2017a). *Kanatlı Yetiştiriciliği*.<http://www.tarim.gov.tr/Konular/Hayvancilik/Kanatli-Yetistiriciligi>(12 Haziran 2017).
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2017b). *İpek Böcekçiliği*.<http://www.tarim.gov.tr/Konular/Hayvancilik/Ipek-Bocekciligi>(12 Haziran 2017).
- Halkbank (2010). *Tarımsal Bankacılık*.<https://www.halkbank.com.tr/images/channels/2010Report/tr/m-9-4.html> (12 Mayıs 2018)
- Halkbank (2017). *Tarım destek paketi*.<http://www.halkbankkobi.com.tr/channels/KOBI-lere-Ozel/KOBI-Destek-Paketleri/Tarim-Destek-Paketi/270>(01 Temmuz 2017).
- HayvanSitesi (2015). *Türkiye’de Küçükbaş Hayvancılık*.<http://www.hayvansitesi.com/hayvancilik/turkiyede-kucukbas-hayvancilik/>(05 Temmuz 2017).
- Hürriyet Haber (2013). *Birleşmiş Milletler’den açlığa çözüm*.<http://www.hurriyet.com.tr/birlesmis-milletlerden-acliga-cozum-23271493>(16 Haziran 2017).
- Hürriyet Haber (2017). *Türkiye, tiftikte liderliğini geri almak istiyor*.<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-tiftikte-liderligini-geri-almak-istiyor-40352306>(17 Haziran 2017).
- Kaya, A. (2016). *Çiftçilerin Kredi Kartı Kullanımı İle İlgili Bir Araştırma*.<http://www.tarim.com.tr/Ciftcilerin-Kredi-Karti-Kullanimi-Ile-Ilgili-Bir-Arastirma,243y> (26 Mayıs 2016)
- Kazak, E. (2014). *İklim değişikliğinin gıda güvenliğine etkileri ve pratik bilgiler*.<https://gaiadergi.com/iklim-degisikliginin-gida-guvenligine-etkileri-ve-pratik-bilgiler/> (04 Temmuz 2017).

- Kilimo Salama, (2018). About Kilimo Salama.
<https://kilimosalama.wordpress.com/about/>
- LabMedya, (2015). *Alternatif Besin Kaynağı Olarak: Böcekler.*
<http://www.labmedya.com/alternatif-besin-kaynagi-olarak-bocekler>(04 Temmuz 2017)
- Özçelik, A. ve Şahinli, M.A. (2016). *Türkiye’de Küçükbaş Hayvancılığın Durumu.* <https://www.tarimdanhaber.com/haber/tarim-ve-ziraat-bilgi-bankasi/turkiyede-kucukbas-hayvanciligin-durumu/>(01 Temmuz 2017).
- Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014). *Su Ürünleri. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.* http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Su_Urunleri_oik_Raporu.pdf (19 Haziran 2017).
- QNB Finansbank (2018). *CardfinansTarımKart.*
<https://www.qnbfinansbank.com/bankacilik/tarim/tarim-kart.aspx> (24 Mayıs 2018)
- Rabobank (2017). Knowledge & Networks.
<https://www.rabobank.com.au/knowledge/> (02 Mayıs 2018).
- Radikal (2017). *Geleceğin Gıda Kaynağı: Böcekler.*
<http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/hayat/gelecegin-gida-kaynagi-bocekler-1123743-7/?page=16> (19 Haziran 2017).
- Seven, Ü. (2016). *Tarım Bankacılığının Tarımsal Verimlilik Üzerindeki Etkileri.* <https://tcmbblog.org/tr/tarim-bankaciliginin-tarimsal-verimlilik-uzerindeki-etkileri/> (08 Mayıs 2018).
- Soydan, B. (2015). *Tarıma yön veren 10 yeni teknoloji.*
<http://www.turkishtimedergi.com/tarim/tarima-yon-veren-10-yeni-teknoloji/> (30 Nisan 2018)
- Şekerbank (2018). *Hasat Kart.*<https://www.sekerbank.com.tr/tarim/hasat-kart> (20 Mayıs 2018).
- Tarım Kütüphanesi (2007). *Arı Yetiştiriciliği.*
http://www.tarimkutuphanesi.com/ARI_YETISTIRICILIGI_00360.htm (26 Haziran 2017).
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (2004). *Osmanlı’dan günümüze tarım ve tarıma hizmet veren kurumların teşkilatlanma süreçleri.*

- http://egitim.tarim.gov.tr/adana/Belgeler/MAKALELER/tar%C4%B1m_tarihi.pdf(05 Temmuz 2017).
- Tarım-Orman Çalışanları Birliği Sendikası (2016). *2023 2071 Vizyonuyla Tarım*. www.tocbirsen.org.tr/resimler/pdf/2023-2071-vizyonu-yla-toc-bir-sen-tarim-cilt-1.pdf(26 Haziran 2017).
- TARSİM (2017). *Kurum Hakkında*. [https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key_=0C006981E0842E8D6235913E60C5E9678606297AW1S47ONHBMHIRDKYD416062015\(01 Mart 2018\)](https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key_=0C006981E0842E8D6235913E60C5E9678606297AW1S47ONHBMHIRDKYD416062015(01%20Mart%202018)).
- TARSİM (2016). *Faaliyet Raporu 2016*. Web: [https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subpage?_key_=0C006981E0842E8D6235913E60C5E96777615612P3GUH0F96WW8JT4TA616062015 \(02 Temmuz 2017\)](https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subpage?_key_=0C006981E0842E8D6235913E60C5E96777615612P3GUH0F96WW8JT4TA616062015(02%20Temmuz%202017))
- TEB (2018). *Harman Kart*. <https://www.teb.com.tr/ciftciyim/harman-kart/> (28 Mayıs 2018).
- TİM Tarım Raporu (2016). *Tarım raporu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi, http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf(02 Temmuz 2017).
- TMO (2018). *Dünden Bugüne TMO*. <http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=13> (08 Mayıs 2018)
- TOBB (2017). *TOBB (Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği) Destekleri*. [https://www.efemproje.com/?Syf=26&Syz=455382&/TOBB-\(T%C3%9CRK%C4%B0YE-ODALAR-VE-BORSALAR-B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0\)-DESTEKLER%C4%B0\(03 Temmuz 2017\)](https://www.efemproje.com/?Syf=26&Syz=455382&/TOBB-(T%C3%9CRK%C4%B0YE-ODALAR-VE-BORSALAR-B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0)-DESTEKLER%C4%B0(03%20Temmuz%202017)).
- TÜİK (2017). *Türkiye’de tarım alanları*. www.tuik.gov.tr(26 Mart 2018).
- Turkcell (2015). *Turkcell’li çiftçiler 3 yılda 560 milyon TL kâr etti*. [https://partner.turkcell.com.tr/NewsDetail.aspx?id=7d3302e8-47fd-4ac9-93c5-f43b15a04f6e&month=10&year=2015\(26 Mart 2018\)](https://partner.turkcell.com.tr/NewsDetail.aspx?id=7d3302e8-47fd-4ac9-93c5-f43b15a04f6e&month=10&year=2015(26%20Mart%202018)).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2014). *Ödeme Sistemlerinin Kapsamı ve Önemi*. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/I1Tr.html>(26 Mart 2018).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2016). *Tarım bankacılığının tarımsal verimlilik üzerindeki etkileri*. <https://tcmbblog.org/tr/tarim-bankaciliginin-tarimsal-verimlilik-uzerindeki-etkileri/>(27 Mart 2018).

- Türkiye İş Bankası (2016). İmece Kart. <https://www.isbank.com.tr/TR/kobi/krediler/nakdi-krediler/tarim-kredileri/Sayfalar/tarim-kredileri.aspx> (12 Mayıs 2018).
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri (2017a). *Tarım Kredi ve TMO'dan Ürün Alımında Bir İlk*. <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/haber-arsivi/7377-tar-m-kredi-ve-tmo-dan-ueruen-al-m-nda-bir-ilk.html>(26 Haziran 2017).
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri (2017b). *Ziraat Odaları Bilgi Sistemini TARNET Kuracak*. <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/haberler/36-arsiv-i/2752-ziraat-odaları-bilgi-sistemini-tarnet-kuracak.html>(26 Haziran 2017).
- UNESCO (2017). *2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. <http://unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/skh.pdf>(27 Haziran 2017).
- VakıfBank (2017). *VakıfBank'tan çiftçiye tam destek kampanyası*. <https://www.vakifbank.com.tr/vakifbanktan-ciftciye-destek-kampanyasi.aspx?pageID=1198> (04 Temmuz 2017).
- VOB (2011)
- Vodafone Çiftçi Kulübü (2018). *Vodafone Çiftçi Kulübü Nedir?*<http://www.ciftcikulubu.com/Index>(01 Mayıs 2018).
- Yağcıoğlu, M. (2015). *Tarımsal büyüme ve dış ticaret üzerine makro değerlendirmeler*. İzmir Ticaret Borsası, <http://itb.org.tr/dosya/rapordosya/tarimsal-buyume-ve-dis-ticaret-uzerine-makro-deger.pdf?v=1497916800032> (28 Haziran 2017).
- Yıldırım, A. E. (2017a). *Tarımın değişmeyen sorunları, yüksek girdi fiyatları, dışa bağımlılık ve istikrarsızlık*. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/tarimin-degismeyen-sorunlari-yuksek-girdi-fiyatlari-disa-bagimlilik-ve-istikrarsizlik/365219>(26 Haziran 2018).
- Yıldırım, A. E. (2017b). *Mühendis gözüyle tarımda sorunlar ve çözüm önerileri*. www.tarimdunyasi.net/2017/11/23/muhendis-gozuyle-tarimda-sorunlar-ve-cozum-onerileri/(02 Mayıs 2018).
- Ziraat Bankası (2018). Bankkart Başak. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim/kartlar/basakkart> (26 Mayıs 2018).

EKLER

Değerli Katılımcım;

İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisiyim. Tez konum “Tarım Bankacılığı, Türkiye’de Tarımın Finansman Yöntemleri ve Gelişimi” ile ilgili nitel mülakat yöntemi ile araştırma yapmaktayım. Sizinle yapacağım görüşmeden elde edilecek bulgular tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Bu görüşmede, objektifliğin sağlanması ve görüşme verilerinin doğrudan aktarılmasını sağlamak amacıyla, YÖK’ün bilimsel eser ve araştırma kriteri olarak şart koştuğu kayıtların ve dokümanların saklanması kapsamında ses kayıt teknolojilerinden ve bu formdan yararlanacağım. Bu görüşmede vereceğiniz şahsi bilgiler tamamen gizli tutulacaktır, tezin konusu ile ilgili sorulara verdiğiniz cevaplar ise sadece bahsi geçen tezimde ve akademik çalışmalar(ım)da kullanılacaktır. Bireysel olarak deneyimlerinize istinaden tezin ülkemiz ekonomisine ve akademik dünyaya katkı sağlaması, ayrıca sanayi üniversite iş birliğine örnek olması açısından değerli görüşlerinize ihtiyaç duymaktayım. Göstereceğiniz ilgiden dolayı şimdiden teşekkür ederim. Yüksek lisans tezimi kabul gördüğü takdirde YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yer alacaktır. Talep etmeniz durumunda bu formun doldurulmuş bir kopyası tarafınıza gönderilebilecektir/verilebilecektir. Saygılarımla,

Gülsüm Gizem KÜÇÜK

GSM:

E-posta Adresi:

KİŞİSEL BİLGİLERİNİZ

Adınız-Soyadınız	:
Yaşınız	:
İletişim adresiniz	:
Branşınız	:
Üniversiteden mezun olduğunuz bölüm	:
Mesleki kıdeminiz/unvanınız	:
Çalıştığınız kurum	:

GÖRÜŞME SORULARI

- 1.Tarımın finansmanı denince aklınıza öncelikle hangi konular geliyor?
- 2.Bankaların Tarım Bankacılığı ile ilgili ürünlerinin yeterliliği ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
- 3.Tarım Bankacılığının diğer tarım finansman yöntemlerine (senet, kredi kooperatifi, vb.) göre avantajları nelerdir?
- 4.Tarım Bankacılığı tarıma ve çiftçiye yönelik finansman sağlama açısından nasıl bir rol oynuyor?
- 5.Tarım finansmanı konusunda çiftçilere yönelik bir eğitim programı düzenliyor musunuz?
- 6.Tarım Bankacılığı konusunda devletin rolü sizce nasıl olmalı?
- 7.Türkiye'de tarıma yönelik kredi kartlarının kullanımının artı ve eksileri nelerdir?
- 8.Çiftçilerin mali verilerinin olmaması veya yetersiz olmasından kaynaklı problemlere ne gibi çözüm önerileri sunuyor musunuz?
- 9.Mobil bankacılığın sizce tarımın finansmanında rolü nedir?
- 10.Tarıma yönelik sigortaların (Tarsim ve diğer) avantajlı ve dezavantajlı yönleri sizce nelerdir?
- 11.Tarımın finansmanının enflasyona etki ve katkıları sizce nelerdir?